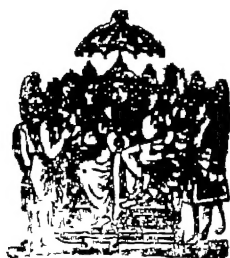

శ్రీరామ శ్మరణం మమ
చతుర్వింశత్యార్ష రామాయణ గుణోపసంహారాత్మక

శ్రీరామాయణసారోద్ధారః

ఉత్తరకాండః

కేవలసంస్కృత గ్రంథ తృతీయభాగః

ఇత్యేకదర్శింధకర్త

- 1) పౌరాణిక విశారద 2) రామాయణ సుధాసాగర 3) అభినవచార్మక
4) విమర్శకాగ్రేసర 5) దారి సరస్వతీ ఇత్యాది విరుదాంకిత
శ్రీ కాశీవండిత

ములుకుట్లోపనామక బ్రహ్మశ్రీ నరసింహావధానీపాకయాజీ
(రామాయణకావ్యీతి ప్రతిభః)

అంగ్లేయ 1971 వర్షసమయేతు 79 వర్షవయోవృద్ధః

చిత్రకూటాశ్రమమ్ - కృష్ణలంక - విజయవాడ-2

సర్వస్వామ్యాని గర్వింధకర్తృధీనాన్యేవ.

కాపీరైలు రిజిస్టర్డు)

(కృయదసం ధు, 10 — 50

కేవల సంస్కృత శ్రీ రామాయణసారోద్ధార
ఉత్తర కాండ తృతీయభాగ

విషయ సూచిక

భూమికాయాం

పత్రే	పంక్తా	
5	2	స్వీయోదంతకథనం
6	7	శ్రీ మద్వాల్మీకి రామాయణ వ్యాఖ్యానస్థ ప్రక్షిప్తవచనాని
9	15	తత్సమాధాన వాక్యాని. — యథార్థ సిద్ధాంతశ్చ
20	2	హరిహరాభేదనిరూపణం
28	6	ఉక్త - సర్వోపన్యాస తాత్పర్యం
30	14	శ్రీ రామబ్రహ్మణః యథార్థ స్వరూప నివేదనం
36	4	గ్రంథకర్తృ విజ్ఞప్తిః
		అథ శ్రీ రామాయణసారోద్ధారే ఉత్తర కాండే
		.30 సర్గారంభః
1	12	శ్రీరామగీతా - అథ ముముక్షో ర్వేద్యత్వ సాంఖ్యయోగః
2	4	శ్రీరామం ప్రతి లక్షణకృత తత్వోపదేశే శార్థ సంప్రార్థనం

4	4	కర్మణ్యకర్మత్వ యోగః
6	5	జ్ఞానప్రాప్తి యోగః
9	6	కామ్యకర్మసన్యాసయోగః
11	8	పరమాత్మని- ఆత్మ సంయమనయోగః
15	2	ఆత్మవిజ్ఞాన యోగః
17	5	ప్రణవాక్షర చరబ్రహ్మయోగః
19	6	ఆత్మతత్వ విద్యా గుహ్యయోగః
21	16	ఆత్మవిభూతి యోగః
24	7	విరాడ్విశ్వరూప యోగః
27	2	ఆత్మభక్తి యోగః
31	8	విరాట్ షేత్రక్షేత్రజ్ఞ విభాగ యోగః
34	9	ప్రకృతిగుణత్రయ విభాగయోగః
36	16	అంతర్యామి పురాణపురుషోత్తమ యోగః
41	2	గుణత్రయశ్రద్ధా విభాగ యోగః
43	8	సాయుజ్యమోక్ష యోగః
46	4	యజుర్వేదాంతోక్త శ్రీరామబ్రహ్మవిద్యా యోగః
50	8	ఋగ్వేదాంతార్థ శ్రీరామబ్రహ్మవిద్యా యోగః
54	5	సామాధర్వవేదాంతార్థ శ్రీరామ బ్రహ్మ విద్యా యోగః
63	9	మధునామక రాక్షస సంహారః

- 66 4 కుశలనోల్పత్తికథనం
- 57 6 శ్రీమద్వాల్మీకిమహర్షిశారాయణకావ
రచనారంభః
- 70 2 శ్రీరామచంద్రేశాశ్వమేధయాగ కరణ
సంకల్పః
- 74 2 అశ్వమేధయాగ విమర్శనమ్
- 75 7 అశ్వమేధ యజనమ్
- 88 12 వ్యాసేన సంగృహిత శ్రీమద్వాల్మీకిరామా
యణమ్
- 90 3 శ్రీరామాశ్వమేధే కుశలవైః శ్రీమద్వాల్మీ
రామాయణ గాన ప్రవచనమ్
- 92 14 శ్రీసీతాదేవ్యాః సమాగమః
- 93 4 శ్రీమద్వాల్మీకి శపథమ్
- 95 7 సీతాపి - స్వీయ శపథపూర్వకం భూతల
ప్రవేశః
- 100 16 బ్రహ్మాదిసర్వదేవతా సమాగమః
- 101 2 కౌసల్యాది రాజమాతృశాం నిర్వాణమ్
- 102 5 శ్రీరామచంద్రేణ కుశలవాభ్యాం రాజసీతి
ధర్మాది బోధనం
- 104 5 శ్రీరామచంద్రేణ - ధర్మప్రవర్తనం కురు
ధ్వమితి సప్తద్వీపేష్యపి ప్రకటనం
- 160 2 కుశలవయో ర్థివాహప్రయత్నం

- 108 10 స్వయంవరే - కుశం - చంపికా - లవం
సుమతీ చ - భర్తృభావేన వరణం
- 110 12 కుముద్వతీ నామికా కాచిన్దంధర్వ రాజ
కన్యా కుశయో ర్వివాహః
- 111 2 శ్రీ రామచంద్ర ఏకాంతమందిరం ప్రతి
మహర్షి వేషేణ కాలస్య సమాగమః
- 112 17 దుర్వాస లక్ష్మణసంవాదః
- 115 6 శ్రీరామచంద్రదేణ లక్ష్మణపరిత్యాగః
- 116 12 శ్రీరామచంద్రోఽపి దక్షిణోత్తరకోసల
దేశయో ర్నిమికుశలవ పట్టాభిషేకకరణం
- 119 2 వానర రాక్షస సర్వభూపాల సమాగమః
- 120 10 శ్రీరామేణ విభీషణస్య ఇత్స్వాకు కులదైవ
రూప శ్రీ రంగనాదార్చనం పూజార్థం
సంప్రదానం
- 121 5 శ్రీరంగ మాహాత్మ్యమ్
- 123 2 శ్రీ రామచంద్రదేణ హనుమదాదీనాం
వరప్రదానం
- 126 7 సప్తద్వీపపాలకానాం శ్రీరామచంద్రదేణ
ధర్మపరిపాలన తత్తోపదేశకరణం
- 127 2 శ్రీ రామచంద్రః స్వీయ విభవాత్మక
స్వరూపం స్వీయపూర్వా నారాయణ స్వరూ
పేణ పరివర్తకరణ సంకల్పః

- 128 10 శ్రీరామ వంశపురుష సంఖ్యావర్ణనమ్
- 129 2 శ్రీరామచంద్ర వంశవృక్షమ్
- 131 5 శ్రీరామోఽపిస్త్యయమహదాత్మక స్వరూప
ధారణం
- 132 13 వానరాదయోపి స్త్యయదేవతా స్వరూప
ధారణమ్
- 133 14 ఇత్యుక్త రామాయణం శృత్వా శ్రీపార్వతీ
స్త్యయానందప్రకటనమ్
- 137 7 కృతీసమర్పణం
- 138 1 ఫలశ్రుతి
- 142 12 మంగళం—శ్రీరామాయణసారోదరాఖ్య
సప్తకాండగ్రంథ సమాప్తిః
తతశ్చ — పునః శ్రీ సీతారామయోః
జన్మాదికల్యాణాంతకథా ప్రసంగః
ఉపోద్ఘాతః
శ్రీ సీతారామయో ర్వైవాహికనిశ్చ
యార్థం వసిష్ఠమహర్షీణాం సందేశః
జనక దశరథయోః సమ్మతత్వం
కన్యావరణాదికమ్
శ్రీ సీతారామయోః కల్యాణమహోత్సవః
శ్రీరామాది నామ నిర్వచనార్థ నిరూపణం
భావార్థశ్చ
శ్రీ సీతారామాదీనాం సాకేతప్రవేశః

శ్రీ రామ శ్మరణం మమ
 కేవల సంస్కృత శ్రీ రామాయణ సారోద్ధారే
 ఉత్తర కాండ తృతీయభాగగ్రంథస్థ

దోషాదోష పత్రికా

ప్రథమతః భూమికాయాం

పుట	పంక్తా	దోషః	శుద్ధః
35	19	స్మృతేర్వేద అయస్సవర్ణ తా	అయస్సవర్ణ తా స్మృతేర్వేదవిరోధే
36	1	32	36
	6	ములుకుట్లో	ములుకుట్లో

తతః రామాయణ సారోద్ధార ఉత్తర కాండ

30 సర్గారంభః

1	7	రాజ్యవర్త్యై	రాజ్యవర్త్యై
16	10	జాయతే	జ్ఞాయతే
18	11	నావబుధ్యాది	సజ్జో బుధ్యాది
23	6	మయాతీత	మయాతత
26	13	వర ప్రసీద	వరం ప్రసీద
40	3	భవేన్ముక్తి	భవేన్ముక్తి
44	9	విప్లవ	విప్లవ

53	6	ఐత రేయకే	ఐత రేయక
	20	ఇని	ఇతి
54	15	ప్రతిస్థా	ప్రతిస్థా
59	6	దేహినా	దేహినా
73	12	జానీదై నం	జానీదై నం
78	12	రాజ్యం	పుత్రం
86	10	దర్భపుంజైః	దర్భపుంజీలైః
87	15	గ్రహాత్పునః	గ్రహీత్పునః
96	13	కేఘచి	కేఘచి
114	13	త్యక్తోదశర	పత్రాంతే పతితవ్యం
126	13	పజాపీడ	ప్రజాపీడ
130	5	25	25 - మహాబలః

గ్రామ గౌరవం మమ

శ్రీ రామాయణ సారోద్ధారే

ఉత్తరకాండ తృతీయ భాగస్య

బ్రూ మి కా

భో భో మహాశయాః । పండితా రామభక్తాః ।

అవధత్త మద్వచనే నా విదితం భవతా మేలత్ -
సర్వేషాం ప్రమాణభూత వేదవేదాంగ సంహితా పురాణేతి
హాసాగమ తంత్రాదీనాం మూలభూతం శ్రీమద్రామాయణాఖ్య
పవిత్రగ్రంథ మితి తదప్యనేకార్ష ప్రణీతమస్తేతిచ సర్వేషాం
మూలభూతం ప్రాచీనసా గ్రంథితం శతకోటి ప్రమాణ మితిచ
విదిత మేవ. తథాహ

శ్లో॥ శృణ్వన్ రామాయణం భక్త్యా యః పాదం పదమేవవా,
సయాతి బ్రహ్మణస్థానం బ్రహ్మణా పూజ్యతే సదా॥ ఇతి

శ్లో॥ దేవాశ్చ సర్వే తుష్యంతి పరనా చ్ఛ్రీణాత్తథా,
రామాయణస్య శ్రీవణ తుష్యంతి పితరర్షయః॥ ఇతి

శ్లో॥ సంస్కృతం రామచరితం పరిత్యజ్య సరాధమః
పరన్ భాషేతరక్మతం కథం తరతి పాపధీః॥

ఉన్నివృత్తి రోజినేన వినా తత్కథయా కథమ్||
ఇతి చోక్త్యాత్

పునశ్చ రామాయణం నామ సాక్షాద్దాయత్రీమం
తార్థ్య ఏవేతి శ్రుతిః|| అభిభూతోం అధో రామకా సావిత్రే-
ఇతి శ్రుతిః|| గాయత్రీవా ఇదగ్ం సర్వం

శ్రుతిః|| దేవానాం ధామనామాసి విశ్వమసి విశ్వాయుః
సర్వమసి సర్వాయుః స్మృతిః|| తద్దాయత్యై స్వరూపం తదా
మాయణ మితిస్మృతం|| ఇత్యాదినా పూర్వోక్తం జ్ఞాతుం
శక్యతే

తద్దాయత్యై మంతార్థస్థ- శ్రీమద్రామాయణ
కాలకాండే నామోత్పరమాత్మకై మాయామానుషరూపేణ
శ్రీరామ ఇతి నామ్నా చూర్యవంశే అపతతాశేతి కథ
నాత్ “తత్సంశ్చ” రితి శబ్దారః అయోధ్యాకాండేతు తచ్చీ
రామస్యాపంత కల్యాణగుణ వర్ణనాత్ “వరేణ్య” శబ్దారః
ఆరణ్య క్షిప్రంధా కాండయో శ్చీరామస్య అసంత తేజో
విశేష ప్రతిపాదనాత్ “ధర్మ” శబ్దారః సుందరకాండేతు
శ్రీరామస్య దివ్య మంగళ స్వరూప నిర్దేశ కల్యాణ గుణ
వర్ణనాత్ “దేవ” శబ్దారః. యుద్ధకాండే సాక్షాచ్ఛీరా

మస్య శరణాగత రక్షణవర్ణనాల్ దీమహీతి శబ్దార్థఇతిచ తత
శ్చాంతిమే చోత్తరేకాండే సాక్షా చ్చీరామస్య మాత
స్వరూప ప్రస్తావనాత్ “ధియోయోనః ప్రచోదయా” ఇతి
తృతీయపాదార్థ ఇతిచ ఆహత్య చతుర్వింశతి గాయత్ర్య
ద్యుతిర శ్లోకాదిమపూర్వక చతుర్వింశ తృహస్య శ్లోక గ్రంథ
పూరణాత్ పూ ర్వోక్తార్థమేవోరద్ధీ క్రియతే ఇతి పండితవర్యా
ణాం సర్వేషాం విదితమేవ

తేషు రామాయణ గ్రంథేషు శ్రీమద్వాల్మీకిరామా
యణగ్రంథే స్వేష్ట దేవతాధిక్య నిరూపణార్థ మితరదేవతా
నిండాసూచక వచనాని తద్వ్యాఖ్యానేషు స్వీయవచనాని
సాధారణ ప్రష్టవైః ప్రక్షిప్తానీతిచ

తాని విహాయ శ్రీమద్రామాయణ గ్రంథార్థవిజ్ఞానా
దేవ ముక్తిరితి జ్ఞాయతే తుత ఇతిచేత్. భగవంతమపి సాక్షా
ద్భగవత్స్వరూప భావనాదేవ ముక్తిరితి- నోచే త్తన్నలభ్యత
ఇతిచ విజ్ఞాయతే కథమితిచేత్ శ్రీమన్మహాభారతే కారవ
సభాయాం తత్రీత్య జనా స్సర్వేపి శ్రీకృష్ణదర్శనం కృతవంతా
ఏవ ఖలు? కింతు తం భగవంతమితి శ్రీమద్భీష్మవిదురాది
కేచన భక్తా ఏవ విదుః. తేషామేవ ముక్తిః- నేతరేషాం -
ఇతిచ సుష్టు తద్గ్రంథాదేవావగమ్యతే.

అతః తాని విసర్జనీయాని.తథాచ, రామాయణశబ్ద
వ్యుత్పత్తి రనేకథా పండితా వఖ్యంతి.తథాహి రామాయణం
నామ -

శ్లో॥ యదిహ స్తి తదస్యత్ర యన్నేహ స్తి స కుత్రచిత్ ,
రామాయణం నామగ్రింథం వేదవేదాంగ బోధకం॥

ఇతి శ్రీ శ్రీ తత్వసంగ్రహ రామాయణే వాల్మీకినై
వోక్తత్వాత్ - తద్వాల్మీకిరామాయణం త్వద్వ్య ఆంధ్రీ ద్రా
విడ కర్ణాటక దేశత్రయే ఏవ ఆంధ్రాక్షరైః ముద్రితగ్రంథాః
విశేషేణ దృశ్యంతే కింతు తేషు ప్రక్షిప్తవచనాని పూర్వ
మీమాంసాశాస్త్రోక్త “సహినిందా”న్యాయ మనుసృత్య తాని
కేవల స్తుత్యర్థ వాదపరాజ్యేవేతి, స సిద్ధాంతవచనానీతిచ
మత్వా తద్వాక్యాని స స్వీకర్తవ్యానీతి శ్లోత్యతే । తాని
సర్వాణి ప్రక్షిప్తవచనా న్యత్ర ప్రదర్శయితుం నాహం
శక్తః । తథాపి స్థలీ పులకన్యాయ్యేన తత్ర తత్ర కించిన్నాత్ర
విశేషాజ్యేవ శ్రీరామచంద్ర ప్రేరణయా ప్రదర్శ
యిష్యామి ।

భోభో: శ్రీ రామభక్త పండిత భాగవత మహా
శయా: అహంతు మదీయ బాల్యే “వరంగల్” నామక
ఏకశిలానగరే వీరశైవానాం మధ్యే వర్షత్రయం స్థిత్యా వేద
విద్యాభ్యాసం కృత్వా తత్సమీపస్థ “యాదగిరి” నామక
నృసింహస్వామిక్షేత్రే వేదపఠితాయాం ఉత్తీర్య యోగ్యతా
పత్రమపి లబ్ధవానస్మి. తతఃపరం మధ్యమే వయసి సాక్షాచ్ఛ్రీ
రంగక్షేత్రే తత్ప్రాంతే కరూరు ప్రదేశేషుచ వింశతి వర్ష
పర్యంతంవనసహిత్య వ్యాకరణ జ్యోతిష వైద్య సంగీతాది
విద్యాభ్యాసం పరమవైష్ణవై సుహ కుర్వన్ పారాణిక
వృత్త్యాచ స్థితోస్మి.

ఏతేన మమ కించిచ్ఛైవ వైష్ణవ ధర్మాణి తేషా
ముచ్ఛావచ పరస్పరదూషణాని చ విదిత ప్రాయాజ్యేవేతి
నివేదయామి. తదేవైత త్సహస కృత్య కారణమితి విజ్ఞాప
యామి. సందిహనై: శ్రీమ ద్వాల్మీకీరామాయణ గోవింద
రాజాది వ్యాఖ్యానేషు ప్రత్యక్షీక్రియతాం. మదీయ సాహసం
క్షమ్యతామిలి విజ్ఞాపయామి॥

అన్యచ్ఛ అస్మదేకే ఆంధ్రాక్షరై ర్నృదిత వాల్మీకి
రామాయణే ఉత్తరకాండాంతిమభాగే గాయత్రి 24 అక్షరా
త్మిక యామేవ రాత్రి మియ్యక్త శ్లోకాదారభ్య సహస్ర

శ్లోకాని నసంతి. కింతు — “తద్గ్రంథస్థాభ్యాయ” శ్లోక
 గణనే 647 సర్గాః 24253 శ్లోకాని దృశ్యంతే. కింతు
 బంబాయ్యాం ముద్రిత నాగరాక్షర గ్రంథేషు సర్గాః 560
 శ్లోకాస్తు 24000 ఏవ దృశ్యంతే. తత్కారణం కేవల ప్రక్షి
 ప్రభాగ కల్పనమేవేతి సుస్పష్టం వ్యజ్యతే।

శ్రీమద్వాల్మీకిరామాయణవ్యాఖ్యానే ప్రక్షిప్తవచనాని

1 బాలకాండే 43 సర్గే 23 శ్లోకే గంగావతరణఘట్టే
 శ్లో॥ త చ్చంకర శిరోభిష్టం భిష్టం భూమితలే పునః
 భనాంగ పతితం తోయం పవిత్రమితిపస్పృశుః।

ఇత్యుక్త శ్లోకస్య శ్రీ గోవిందరాజ వ్యాఖ్యానమధ్యే
 శివద్వేష పురస్కరం శివనివా ప్రక్షిప్తభాగ మేవం దృశ్య
 తే. తత్కిమితిచేత్ ! అత్యత్య భిష్టశబ్దస్య అపవిత్రమితి.
 పతితశబ్దస్య పాపభూయిష్ఠ మితిచ. అర్థం మనసి నిధాయ
 శివస్తు కేవలా అపవిత్ర స్వరూపత్వాత్ పుణ్యస్వరూప పవిత్ర
 గంగాపి తత్పూర్వం సాక్షాచ్ఛ్రీ మహావిష్ణు పాదోద్భవత్వా
 దతిపవిత్ర స్వరూపాపి శివస్పృశాత్ అపవిత్ర స్వరూపాభూత్
 ఇతి

తథాపి “నదీ వేగేన శుద్ధ్యతి” ఇతి స్మరణాత్
 తద్గంగాయామపి కింది తపవిత్ర మస్త్యేవేతి మత్వా త

దుదకం దేవాదయః పస్పృకుః సతుసస్నుః. శివోపి—
శ్లో॥ “వ్యరోచత” తదాతోయం నిర్మలం గతకల్మషం.

ఇత్యుక్తత్వాత్ త ద్దంగాం స్వమూర్ధ్ని దధారేతి.
అతవవ భారతేపి॥ శ్లో॥ తదంబు పతితం దృష్ట్వా దధార
శిరసా హరః, పాలనార్థం జటామధ్యే యోగ్యోస్తీతి
దధార సః॥

ఇతిశ్లోకం విలిఖ్యతచ్ఛ్లోకస్థపాలనార్థ మిత్యుక్తపదస్య పాప
నార్థమితి ప్రక్షిప్యముద్రాపితాః సచైతావన్నాత్రం, తత్సూ
ర్వం, శ్లో॥ సాతస్కిన్ పతితాపుణ్యా పుణ్యేరుద్రస్య మూర్ధని,
ఇత్యుక్త శ్లోకస్థ ద్వితీయ పుణ్యశబ్దాస్వాపి అపుణ్యే
రుద్రస్య మూర్ధనీతి ప్రక్షేపత్వమపి ప్రక్షిప్తాః। పునశ్చ బాల
కాండాంతిమేభాగే శ్రీరామ పరశురామ సంవాదే శ్లో జృం
భితం తథనుర్దృష్ట్వా శైవం విష్ణుపరాక్రమైః, అధికం మే నిరే
విష్ణుం! దేవాస్సర్ది గణాస్తదా। ఇత్యుక్త శ్లోకవ్యాఖ్యానేపి
మహాదేవ శబ్దః మహావృక్ష స్సమాఖ్యాయితః। ఇత్యాది
ప్రగల్భ వాక్యమపి ప్రక్షిప్తానిః తదైవ అయోధ్యాకాండే

ద్వితీయసర్గేషి 13 శ్లోకే దశరథః స్వీయప్రిజానీకంప్రతి శ్రీ
రామస్య రాజ్యార్హ సద్గుణ వర్ణన ప్రసంగే శ్లో॥ అనురూప
స్సవైనాథః లక్ష్మీవాన్ లక్ష్మణాగ్రజః॥ ఇత్యుక్త శ్లోకస్య
గోవిందరాజ వ్యాఖ్యానమధ్యే శ్రీరామః అనురూపః అతి
సుందరః॥ శివసంబంధ విరూపాక్షౌ ద్యమంగళరూప రహితః
ఇతి వాక్యమపి ప్రక్షిప్తాః॥

పునశ్చ అయోధ్యకాండే చిత్రకూటాశ్రమే శ్రీరామ
కృత వైశ్వదేవ బలిప్రదాన సందర్భే,

శ్లో॥ వైశ్వదేవ బలింకృత్వా రాద్రం వైష్ణవమేవచ॥ జపం
చ న్యాయతఃకృత్వా స్నాత్వా నద్యాం యథావిధి॥ ఇత్యుక్త
శ్లోకస్య గోవిందరాజ వ్యాఖ్యానమధ్యేతు ఏతథా ప్రక్షిప్తాః॥
వైశ్వదేవే శివబలి ప్రదానానంతరం స్నానకారణం కిమితి
చేత్ రుద్రయాగకరణానంతరం పునః స్నానం శాస్త్రవిధాన
త్వాత్. అతఏవ సాధారణతః రుద్రహోమానంతరం “అప
ఉపస్పృశ్య, ఇతి విధానాత్॥

ఇతః పూర్వం గంగావతరణఘట్టే పస్పృశుః॥ ఇత్యుక్త
గంగా స్పృశనమేవ కృతవంతః నతుసస్నుః॥ ఇత్యుక్త స్పృశన
శబ్దస్య స్నాననిషేధం ప్రతిపాద్య అత్రతు “అపఉపస్పృశ్య,
ఇత్యుక్త స్పృశనశబ్దస్య స్నాన మిత్యర్థ ప్రకల్పనం కేవల

మతాభినివేశన ఏవేతి వ్యభ్యతే॥

పునశ్చారణ్యకాండే అగస్త్యశ్రీమే శ్రీరామం ప్రతి
అగస్త్యశిష్యాః తత్ప్రతిష్ఠ పష్టాదీ దేవతాస్దానాని నిరూప్య
తత్ర శివస్థానం నోక్తత్వాత్-శివస్తు ఏ
అతివస సతు తత్ప్ర నాస్తీతి

తత్పూజనమపి కేచన తామస పురాణాన్యపి ప్రామా
ణ్యాన్యేవేతి భగవత్య కుర్వంతీతిచ ప్రక్షిప్తాః- మహాశయాః
ఇత్యేతిదా కాండసప్తకేపి బహూని శివసిందా ప్రయక్తవచ
నాని ప్రక్షిప్తాని. తాని సర్వాణి ప్రదర్శయితుం గ్రంథవిస్తర
భయాత్ పరమ్య ఏతావన్నాత్రం విలఖ్య ఇతఃపరం తేషాం
సమాధానం శ్రీమద్రామాయణార్థ సంప్రదాయవిని మహా
శయానుగృహీత వాక్యాన్యత్ర సంగ్రహేణ నివేదియా
మీతి శం

అథాత్ర పూర్వోక్త ప్రక్షిప్తవాక్య సమాధాన సిద్ధాంత
వాక్యాని లిఖ్యంతే.

తథాహ తేష్వాద్యం గంగావతరణఘట్టే -

శ్లో॥ తచ్ఛంకర శిరోభ్రష్టం - ఇత్యారభ్య -

(8)

భవాంగపతితం తోయం పవిత్రమితి పస్పృశుః॥

ఇత్యుక్త స్తోవ్యాఖ్యాన భాగస్య సమాధానం కిమితి
చేత్ తచ్చోకానాం మధ్యస్థ వక్ష్యమాణ శ్లోకవచ సమా
దానాయాలం తథాహి.

శ్లో॥ వ్యరోచత తదా తోయం నిర్మలం గతకల్మషం,

తత్రోదేవా స్సగంధర్వా వసుధాతలవాసినః॥

భవాంగపతితం తోయం పవిత్రమితి పస్పృశుః॥

ఇత్యుక్త్యా తత్సూర్య పవిత్రరూప గంగాపి భవాంగ
స్పర్శత్యేన పరమపావనమితి లోకత్రయే వ్యంగీకృతత్వాత్ -
పవిత్రమితి పస్పృశుః - ఇత్యుక్త్యా త త్సూర్యస మాత్రేణ
సర్వపాపహరం భవతి. కిముత స్నానేనేతి విశేషార్థో ధ్వన్యతే

అపిచ లోకేతు సర్వేపి స్నానాత్పూరం గంగాస్పర్శన
ప్రోక్షణాదికం కుర్వంతి త ద్విధివిహితమేవ ఖలు తే త దనం
తరం స్నానమపి చకురితి ధ్వన్యతే.

ద్వితీయస్త - త త్సూర్యస్థ -

శ్లో॥ నా తిక్ష్ణన్ పతితా పున్యా పుణ్యే రుద్రస్య మూర్ధని॥

ఇత్యుక్తశ్లోకస్థ పుణ్యశబ్దద్వయేతు ప్రథమస్య పుణ్యే ఇతి
ద్వితీయస్య అపుణ్యే ఇతి పదచ్ఛేదకల్పనం సర్వశాస్త్రనిషిద్ధం
అర్థ జరతీయన్యాయం భవతీతి విదితమేవ సర్వేషాం

అన్యచ్చ సాపి గంగా ప్రథమతః స విష్ణుసాదోద్భవా.
కింతు - శ్రీ! యో బ్రహ్మణ మితి శ్రీ! త్యాచ-

శ్లో! ధాతుః కమండల జలం తదురుక్రమస్య సాదావనైర్జన
పవిత్రతయా నరేంద్రేతి. శ్రీమ ద్భాగవతోక్త్యాచ సా
గంగాపి తత్సూర్యం పరమేష్టికమండలే నేదస్వరూపేణ శ్రీ!
“అపోవా ఇదగ్ం సర్వం” ఇతి శ్రీ! త్యా సర్వస్వ రూపేణచ
స్థిత్యా తతఃపరం - “శ్రీ! యజ్ఞోవై విష్ణుః” (పద ఏవ
పాదః) ఇత్యుక్తత్వాత్, యజ్ఞాచరణ సాధనరూపా ౭భవదితి
తదేవ వియ ద్విష్ణుపద మిన్యక్త్యా - అశాశే స్థిత్యా -
తతఃపరం- స్మృ నేద శ్చివ శ్చివో నేదః - ఇత్యుక్త్యా ఇవస్య
శిరసి ఉపనిషత్స్వరూపేణ (పరమాత్మ ప్రతిపాదనాన్) అతి
పవిత్రమిభూదితి. తదేవ భగీరథతపోబలేన - టాతలస్పన్యాన్
సర్వేషాం గ్నానపాన స్పర్శనాది గ్నానసాధగారూప మిభూ
దిత్యర్థః.

ఏతన్నభ్యే శివస్యాపవిత్రకల్పనం నోచితమితి కేవల కల్పిత
మితిచ వ్యజ్యతే. తస్య నిదానం శ్రీమద్భాగవతే శ్రీమహా

విష్ణునైవ క్షీరసాగరమథనే సర్వదేవస్సన్నిహౌ కృత పరశివ
పార్థసమేవ అలమతి దృశ్యతే తథాహి.

శ్లో॥ త్వా మర్చయంతి కుశలాః ప్రపన్నార్తిహరం గురుం॥
గుణమయ్యా స్వశక్త్యాస్య సర్గస్థిత్యంతికారిణం॥
త త్సేవయా సకృద్భూమన్ బ్రహ్మవిష్ణుశివాభిధాం,
త్వం బ్రహ్మ పరమం గుహ్యం సదా సద్భావభావనం,
నానాశక్తిభి రాభాస స్వమాత్మా జగదీశ్వరః,

ఇత్యాదినా అపిచ. శ్రీమ ద్వాల్మీకిరామాయణేషి
బాలకాండే ఏతద్ధాతే ఏవ శ్రీ మహాదేవం ప్రతి శ్రీమహా
విష్ణోర్వచనం -

శ్లో॥ ఉవాచైవం స్మితం కృత్వా రుద్రం శూలభృతం హరిః,
అగ్రీపూజా మిమాం కృత్వా గృహజేదం విషం ప్రభో,

ఇతి తత స్తత్రైవ 45 శ్లోకే-

దేవతానాం భయందృష్ట్వా శుక్రిత్వావాక్యంతు శౌరిణః,
హలాహలం విషం ఘోరం సజగ్రాహమృతోపమం॥

ఇత్యస్తి

అపిచ త ద్భాగవతేషి హలాహల పానానంతరం -

శ్లో! నిశమ్య తత్కృతం శంభో ద్వేషదేవస్య మీధుషః,
పిజా దాక్షాయణీ బ్రహ్మ వైకుంఠశ్చ శశంసిరే!

ఇత్యుచ్యతే దృశ్యతే

పునశ్చ - శ్రీ మహాభారతేషి శాంత్యుచితాసవికపర్వ
యోః ప్రతిపాదిత శతరుద్రీయాదికే పరిదృశ్యమాక సాక్షా
చ్చివస్య సర్వదేవతాశ్చేష్టత్వం సుస్పష్టం విజ్ఞాతం శక్యతే

తృతీయస్తోత్రధావిధం శివమపి శ్రీమద్వాల్మీకిరామా
యణీ శ్రీరామ పరశురామసంవాదే -

శ్లో! . స్తంభితోఽథ త్రిలోచనః,
బృంభితం త ద్ధను ర్దృష్ట్వా శైవం విష్ణుపరాక్రియః,
అధకం మే నిరే విష్ణుం దేవా స్సగణా సదా!

ఇత్యుక్తశ్లోకవ్యాఖ్యానే కృత కోలాహలస్య సమా
ధానం ఇతఃపూర్వమేవ శ్రీ రామాయణ సారోద్ధారరేతద్భుతే
వవ విస్తృతతయా వివృతం అత్యాపి కింది దుచ్చ్యతే
తథాహి

తత్ర శివస్థంభన కారణం శ్రీమత్సహభారతే వవ
శ్లో! అపి మ త్సమరం ప్రాప్య భవిష్యసి మమాధికః,

(4)

త త్సూర్యసర్గే -

శ్లో! అత్రోదేవా సుగంధర్వా సిద్ధాశ్చ పరమర్షయః,
అగస్త్యం నియతాహరం సతతం పర్యుపాసతే।

ఇత్యుక్త్యా అత్రోద్ధాః సర్వేపి భగవతోఽగస్త్య స్యాపా
సకా ఏవేతి వ్యభ్యతే.

అగస్త్యస్తు శ్రీరామాద్యాగమనకాలే అగ్నిహోత్రో
పాసనారత ఇతి తత్తైవ ప్రతిపాదనాత్.

శ్లో! రుద్రోవా ఏషః - యదగ్నిః।

ఇతి శ్లోత్యా అగ్నిస్వరూప రుద్రాగ్రాధనమేవ కుర్వ
న్నాస్తే ఇతి. స్మృతత్వాత్ అగస్త్య రుద్రాగ్రాధక ఏవేతి
జ్ఞాయతే.

ఇత్యా ద్యప్రస్తుత ప్రసంగం విహాయ కేవల శైవ
మతాభినివేశన సాధారణ శైవైరపి ప్రసిద్ధి విష్ణుదూషణ
వాక్యాన్యపి పరిత్యజ్య ప్రధానతః వక్తవ్యాంశం నిరూప్యతే.

కింతు తయోః సాధారణ శైవాః విష్ణు దూషణ పర
వాక్యాని కీ దృగ్విధానీతిచే త్కించి దుచ్యతే.

శివం ప్రతి సాధారణ విష్ణుభక్తాః పూర్వోక్తం ప్రం
పంతి కింతు కేవల విష్ణుభక్తాః -

“శివం మహాభాగవతం స్మరామి”

ఇత్యేవమేవ వక్ష్యంతి.

తేషాం శివద్వేషవచనాని ఉచ్యతే

తథాపి- శివద్వేషిణ సాధారణ వైష్ణవాః-

శ్లో॥ ప్రియాం శివా భూరిమాయ ర్గోమాయ ర్మృగ
ధూర్తకాః,

ఇతి వైఘంటికోక్త్యా శివఇత్యత్ర భూరిగోమాయురితి.

పునశ్చ -

శ్లో॥ శివా గౌరీ ఘోరగమోః॥ ఇతి గోశబలాత్ శివా

ఇత్యత్ర ఘోరితి అపిచ

శ్లో॥ క్లిష్టే శివం భద్ర మహోదకేషు ద్రవ్యే త్రిషుస్యా ద్దిరి
సేతు పుంసి॥ ఇతిచ

శ్లో॥ శివా భవే దామలకీ భవానీ హరీతకీ సక్తుఫలా వృగాలే.

ఇతి నానార్థ రత్నమాలా -

శ్లో॥ శివా మాతే మహాదేవే పుండరీకదుర్జయే పుమాన్,

సుఖే త్వేమ బలే క్లిబం శివాధ్మా ధూమరాషధా॥

అభయూమలకీ గౌరీ ఘోర సక్తు ఫలాస్సపి॥

ఇతి మేదినిగోళః, ఇత్యాద్యుక్త్యా శివోనామ గోమా
యు రితి శివానామ ఘోరితీత తేషాం భిమా.

త త్సూర్యసర్గే -

శ్లో॥ అత్రోదేవా స్సగంధర్వా సిద్ధాశ్చ పరమర్షయః,
అగస్త్యం నియతాహరం సతతం పర్యుపాసతే॥

ఇత్యుక్త్యా అత్రోదేవాః సర్వేపి భగవతోఽగస్త్య సోపాసతా ఏవేతి వ్యజ్యతే.

అగస్త్యస్తు శ్రీరామాద్యాగమనకాలే అగ్నిహోత్రోపాసనారత ఇతి తత్తైవ ప్రతిపాదనాత్

శ్లో॥ రుద్రోవా ఏషః - యదగ్నిః॥

ఇతి శ్లోకాంత్యా అగ్నిస్వరూప రుద్రాగ్రాధనమేవ కుర్వన్నాస్తే ఇతి స్మృతత్వాత్ అగస్త్యే రుద్రాగ్రాధక ఏవేతి జ్ఞాయతే.

ఇత్యా ద్యప్రస్తుత ప్రసంగం విషయ కేవల శైవ మతాభినివేశన సాధారణ శైవైరపి ప్రలిపిత విష్ణుదూషణ వాక్యాన్యపి పరిత్యజ్య ప్రధానతః వక్తవ్యాంశం నిరూప్యతే.

కింతు తయోః సాధారణ శైవాః విష్ణు దూషణ పర వాక్యాని కి దృగ్విధానీతిచే త్కించి దుచ్యతే.

శివం ప్రతి సాధారణ విష్ణుభక్తాః పూర్వోక్తం ప్రసంగంతి. కింతు కేవల విష్ణుభక్తాః -

“శివం మహాభాగవతం స్మరామి”

ఇత్యేవమేవ వక్ష్యంతి.

తేషాం శివద్వేషవచనాని ఉచ్యతే

రథాహి- శివద్వేషిణ సాధారణ వైష్ణవాః-

శ్లో॥ ప్రియం శివా భూరిమాయ ర్గోమాయ రత్నైరగ్రహారకాః,

ఇతి వైఘంటికీక్త్యా శివభక్త్యర్థం భూరిగోమాయరితి.

పునశ్చ -

శ్లో॥ శివా గౌరీ ఘోరనయోః! ఇతి గోశబలాత్ శివా

భక్త్యర్థం ఘోరితి అపిచ

శ్లో॥ క్షీణే శివం భద్ర మహోదకేషు ద్రవ్యే తిమస్యా ద్గిరి

సేతు పుంసి! ఇతిచ

శ్లో॥ శివా భవే దామలకీ భవానీ హరితకీ సక్తఫలా స్మగలే.

ఇతి నానార్థ రత్నమాలా -

శ్లో॥ శివా మోక్ష మహాదేవే పుండరీకదుర్జయే పుమాన్,

సుఖే త్యేమ బలే క్షీణం శివాధ్మా ధూమరావధా!

అభయామలకీ గౌరీ ఘోర సక్త ఫలాస్యపి!

ఇతి మేదినీగోళః ఇత్యాద్యుక్త్యా శివోనామ గోమాయు రితి శివానామ ఘోరితిచ తేషాం భిమా.

అథ కేవల శివభక్తాః శ్రీమ దప్పయ్యదీక్షితాదయః
విష్ణ్వత్మక శ్రీరామనిషయేతు ఏవ మామనంతి సూర్య
వంశీయాస్సర్వేపి శివభక్తా ఏవేతి తథైవ దశరథోపి సాయో
చ్చివ ప్రధానార్పణానిరత ఇతి.

అతఏవ కౌసల్యా శ్రీరామం ప్రీతి అరణ్యవాసగమనే
వాల్మీకిరామాయణే ఏవ -

శ్లో॥ మయూర్చితా దేవగణా శ్శివాదయః,

త్వాం రఠంట్వి త్యుక్తవతీతి

అతఏవ శిరదూషణాది సంహారఘట్టే - శ్రీరామ
స్యాపి వాల్మీకిరామాయణేఏవ -

శ్లో॥ దక్షస్యేవ కృతుం హంతు ముద్యతస్య పినాకినః,

ఆవిప్లవం తేజశా రామం సంగ్రామ శిరసి స్థితం,

దృష్ట్వా సర్వాని ఖాతాని భయార్తా విప్రీదుదుగ్రీవుః ఇతి.

కృతాభిషేక స్స రరాజ రామః సీతా ద్వితీయ స్సహ

ఽక్షుణేన, కృతాభిషేకో గిరిరాజపుత్ర్యా రుద్రీ స్స

(నందీ) - ఘ్న ర్భగవానివేశః, ఇతిచ

శ్రీ రామచంద్రోపి వాల్మీకిరామాయణే యుద్ధకాండే
మూలబలగా శే స్వీయాన్ ప్రీతి -

“ ఏత దశ్రుబలం దివ్యం మమవా త్యోంబకస్యవా॥”

ఇత్యుక్తవానిత్యస్తి

అంతతః రామలింగాది ప్రతిష్ఠాదికారణాత్ -

శివభక్తవవ రామ ఇతి. శ్రీ మహావిష్ణురసి శివో
సాసక ఏవేతి - శివస్య వామాంగభూత శరీరార్ధరూప ఏవేతి-
సాక్షా చాఽచ్యుతక ఏవేతిచ. సాక్షా చ్ఛ్రీమహావిష్ణురేవ స్వభా
రాయై లక్ష్మీదేవ్యై లతౌత్తిక స్కాందోక్త రీత్యా
“శివో మహేశ్వర శ్శంభు” రితి శివాష్టోత్రనామస్తోత్ర ముప
దిదేశేతిచ ఘంటాఘోషేణ వక్ష్యంతి.

తథా విష్ణుదూషణేషు సాధారణ శైవాః ఏవం
ప్రలిపంతి.

|| హరి ర్యమార్కాఽశ్వాఽగ్నిశ్చ విష్ణుమంద్రశ్శుకేషునా,
వాయవే భేక సింహేచ కపాచ కపిచే త్రిషు ||

ఇతి నానార్థ రత్నమాలా-ఇత్యుతః హరిర్నామ కప్యా
దయ ఏవ - స భగవానితి ఉపన్యక్త వాక్యాభాస విష్ణు
దూషణవాక్యా స్యుదాహృత్య భ్రాంత్యా కోలాహలం
కర్వంతి

ఉభావపి ప్రధానతః స్వీయదేవతాభక్తి మపి విహాయ
హరిహర దూషణే ఏవ కాలం నయంతి. యథార్థతః శివకేశ
వయో రన్యోస్య పూజ్యత్వ మనేకథా దృశ్యతే. కాని తాని
వచనానీతిచే దుచ్యతే.

అథహరిహరాభేద నిరూపక వచనాని

శ్రీవైష్ణవానాం ప్రమాణగ్రంథత్వేన నిరూపిత విష్ణు
పురాణే న అంశే శివ అధ్యాయే శివం ప్రతి శ్రీకృష్ణాక్షిః.

శ్లో! అవిద్యా మోహితాత్మానః పురుషా భిన్నదృష్టయః,
వదంతి భేదం పశ్యంతి చావయో రంతరం హరః॥

ఇతి. హరివంశేషి భవిష్యపర్వణి 87 అధ్యాయే శ్రీ
కృష్ణః శివం ప్రతి -

శ్లో! హరాయ హరిరూపాయ నమస్తే తిగ్మతేజసే,
శివ త్వాం సత్యరూపేణ లోనుస్తాతుం ప్రశక్నుయాత్॥
క్షమస్య భగవన్ దేహాశక్తోహం త్రాహిమాం హర,
రక్ష దేవ జగన్నాథ లోకా స్సర్వాత్మనా హరః॥
ఇత్యాది స్తుతి ర్ద్వితీయే.

హరిహరా భేదేన సాక్షాచ్ఛంకరాచార్యేణానుగృహీత.
షణ్మూల స్థాపన మార్గ మనుసరణీయ మేవ. తద్విధానం
కిమితిచేదుచ్యతే.

శ్లో! అలింగకమచక్రాంక మజటాస్థిసురామిషం,
అరక్షక మనాద్భిష్టం షడస్మాభిరనుష్ఠిత మిత్యేవ.
తస్మాత్.

శ్లో॥ ఏకోదేవః కేశవోవాశివోవా ఇతిమనసి నిధాయ దేవతా
భేదభావం విహాయ స్వేచ్ఛదేవతైవ సర్వదేవతా స్వరూపా
త్వేతి సంభావ్యోపాసనం కృత్వా తేన యథార్థవిజ్ఞాన
మవాప్య ముక్తిం గంతవ్యమితి ద్యోత్యతే॥

శ్లో॥ జ్ఞానాదేవతు కైవల్య మిత్యుక్తత్వాత్ । అతఏవ
భవిష్యత్పురాణే శివకేశవయో ర్భేదాధిక్యభావం
సామండలీకణ మిత్యుక్తం - తథాహి॥

శ్లో॥ బ్రహ్మణం కేశవం రుద్రం భేదభావేన మోహితాః
పశ్యం త్యేకం న జానంతి సామందోపమాతా జనాః॥
ఇతి. కర్మవిసాక్షేపి.

శ్లో॥ యో బ్రహ్మ విష్ణు రుద్రాణాం భేద ముత్తమభావతః
సాధయే దుదరవ్యాధియ్యో భవతి మానసః॥

ఇత్యుక్తం. ఆగ్నేయపురాణేపి తులా కావేరీ మాహాశ్త్రే

13 ఆధ్యాయే స్వీయకింకరాస్సృతి యమవచనం॥

(6)

శ్లో॥ యో విష్ణుః క్రిష్ణాక్షేన శివభక్తిచ్ఛత్రేనచ,
దేవేష్టేషాశంకరం : స్థుం తం గృహీద్వం మమాంతికం॥
ఇతి పునస్తత్రైవ 16 అధ్యాయే-

శ్లో॥ శివవీర హరి స్సాయో ద్ధ్వరిలేవ శివస్వయం,
తయోస్తు భేదే కుర్వాణే పితృభి ర్నారకం ప్రకేత్॥
ఇత్యుక్తి.

హరిః శివేపి మార్కండేయం ప్రతి బ్రహ్మ -

శ్లో॥ శివాయ విష్ణురూపాయ విష్ణవే శివరూపిణే యథాంతరం
న పశ్యామి తేనతాదికతాం శివం॥ ఇతి

పునస్తత్రైవ - కైలాసయాత్రా ప్రకరణే శ్రీకృష్ణం
ప్రతి శివోక్తిః॥

శ్లో॥ అహం త్వం సర్వగో దేవ త్వమేవాహం జవార్దన,
ఆవయో రంతరం నాస్తి శబ్దై రక్తై ర్జగత్సతే॥

నామాని తవ గోవింద యాని లోకే మహాంతిక॥
తాన్యేవ మమ నామాని నాత్రీకార్యా విచారణా॥ ఇతి.
సూందోపనిషత్సు॥

శ్లో॥ శివాయ విష్ణురూపాయ శివరూపాయ విష్ణవే,
శివస్య హృదయం విష్ణు ర్విష్ణో శ్చ హృదయగ్ం శివః॥
యథాంతరం న పశ్యామి తథా మే స్వస్తి రాయుషి.
ఇత్యుక్తి -

ముఖ్యతః వైష్ణవాః స్వీయ మత ప్రమాణగ్రంథమితి
కటిచేరిం బద్ధ్వా ఘంటాఘోషేణవత్ప్రమాణ శ్రీవిష్ణుపురాణే
పంచమాంశే శిశి అధ్యాయే శివం ప్రతి- శ్రీకృష్ణవచనం-

శ్లో॥ అవిద్యా మోహితాత్మానః పురుషా భిన్న దృష్టయాః,
వదంతి భేదం పశ్యంతి చావయో రంతరం హర॥

ఇత్యస్మి. పునస్తత్రైవ విష్ణుపురాణే బ్రహ్మాణం ప్రతి
మహావిష్ణోర్వచనం -

శ్లో॥ అహం చ వో భవంతశ్చ సర్వం నారాయణాత్మకం,
విష్ణోరన్యంతు పశ్యంతి యే త్వాం మాం చ శివం చవై॥
కుతర్క మతయో మూఢాః పతంతి నరకేష్వథః
యేచ మూఢా దురాత్మానః భిన్నం పశ్యంతి మాంహరం॥

బ్రహ్మాణం చ తథా తేషాం భూతహత్యా సమంత్య
భూమితి॥

కూర్మపురాణేఽపి 25 అధ్యాయే ఏవ మేవాస్తికింతు-
మహాపరివర్తనపి-

శ్లో॥ ఏకోహ వై నారాయణః సృష్టి స్థితి లయార్థం
బ్రహ్మ విష్ణు రుద్రయాపేణ త్రిభావిభక్త ఇతి శ్రుతం.

న చైతావన్మాత్రం. వైష్ణవాః 10 శివపురాణాని సర్వాణి
తామసాన్యేవేతి పద్మపురాణస్థ ప్రశ్నిస్త వచనాను
సారేణ వదంతి తద్దైవ శైవా అపి స్కాందపురాణాదిషు
ప్రశ్నిస్తవచనాని స్వీకృత్య చత్వారి వైష్ణవపురాణాన్యపి

కో॥ కథ్యతే దశభి ర్విపాః పురాణైః పరమేశ్వరః,
చతుర్భి ర్భగవా నిష్ఠః ద్వాభ్యాం బ్రహ్మతథా రవిః॥
దశైవ పురాణాని సాత్వికాని విదు ర్భుధాః,

తామసానితు చత్వారి వైష్ణవాని ప్రచక్షతే॥ ఇతివచనా
నుసారేణ తామసాన్యేవేతి వదంతి. ఇత్యేవ మన్యోన్యం వివద
మాశేషం.

ఏతస్మద్భ్యే నాస్తికా ఆగత్య సర్వపురాణేతిహాసాదిక
మప్రమాణ మేవేతి వదంతి. కుత ఇతిచేత్? పరస్పర
విరోధాది చేత్యుక్త్వా బహిష్కర్వంతి కింతు- తేషాం
పూర్వమీమాంసాక్త సహ నిందా న్యాయాజ్ఞాన
త్వమేవకారణం- సహ నిందా న్యాయానామ.

సహ నిందా నిందయితుం ప్రవర్తతే అపిచ స్తుత్యర్థం
స్తోతుం ప్రబుతా ఇత్యేవ చోద్వ మేతత్. యథా ిష్టు
పురాణాఽఽషు సాత్మా న్నారాయణా మ్మూర్తిత్రయవిర్భావ
ఉచ్యతే.

సహి తావన్నాత్రం. బ్రహ్మపురాణేషు త్రిమూర్త్యా
విర్భావః సాత్మాత్ బ్రహ్మణా సూర్యపురాణే సూర్యాత్
దేవీపురాణే దేవ్యాశ్చ గణపతిపురాణే గణపతేః మూర్తి
త్రయవిర్భావ స్మర్యతే తథాహి

స్కాండే సూతసంహితాయాం -

శ్లోః ఏక ఏవ శివస్సాత్మాత్ తిస్త్రీమూర్తి ర్దధౌ పునః॥

ఇత్యేత ద్విధయైవ పద్మపురాణేపి కిం అధ్యాయే శ్రీ
మహావిష్ణో ర్వచనం

శ్లోః మహేశః ప్రథమం బ్రహ్మ శాంతఃసూక్ష్మః పరార్చరః
తస్య చక్షూ భవత్పురం సృష్టిస్థిత్యంతకారిణి,
వామాంగా దభవం తస్య సోహం విష్ణురితి స్మృతః॥
జనయామాస ధాతారం దక్షిణంగా త్పదాశివః,
మధ్యతో రుద్ర మిశానం కాలాత్మా పరమేశ్వరః॥
జనయామాస - ఇత్యస్తే.

(1)

ఏవ మేవేర పురాణేన పృథివీ ఇత్యేనం పరస్పర
విరోధేన మూర్తిత్రియాపర్భవ కారణం తత్తత్కల్పభేద
ఏవేతి ద్వ్యర్థతే

కల్పనామ - సృష్టిస్థితి ప్రళయకాలః 14 మన్వంతర
మహాయుగ చతుర్ముగ వర్ష అయన ఋతు మాస పక్ష తిథి
వార నక్షత్ర యోగ కరణాది సమష్టిరూపః.

తథాపి. తాని కల్పాని బ్రహ్మ విష్ణు రుద్ర దేవ
సూర్య గణపత్యాఖ్యాని త్రింశత్సంఖ్యానీతి జ్ఞాతృతే. తదే
వోక్తం.

మత్స్యపురాణే 288 అధ్యాయే -

శ్లో॥ కల్పాచక్రేరనం వక్ష్యే - ఇత్యారభ్య తాని
కల్పాని పంచదేవతాత్మకా సిత్యుర్వై - అంతరః -

శ్లో॥ ఇత్యేనం బ్రహ్మణో మాసః సర్వచాతక నాశనః ఇతి.
ద్విపరార్థజీవినః బ్రహ్మణోమాసః॥

శ్లో॥ ఆదావేవహి మాహాత్మ్యం యస్మిన్నస్య విధియతే,
తస్య కల్పస్య తన్నామ విహితం బ్రహ్మణా పురా
కృదిద్బ్రహ్మ కృదిద్వైష్ణవః కృదిదుద్గ్రాః ప్రళయతే,
నానేన తేషా మాధక్యం న్యూనతావా కథంచన॥

ఇత్యుక్తత్వాత్ తద్వివరణానామా పుష్కం భవతి

తత్తత్సంరక్షే నైవ సృష్ట్యారంభో భవే త్సదా -
ఇత్యుక్తి అపిచ వాయుపురాణేతు -

శ్లో! త్రియస్తే కారణాత్మానో జాత సృక్తౌస్మహేశ్వరాత్,
బ్రహ్మ నారాయణౌ పూర్వం రుద్రః కల్పంతరే
ఽస్మజత్.

కల్పంతరే పునర్బ్రహ్మ రుద్రవిష్ణూ జగన్మయః,
విష్ణుశ్చ భగవాం సద్వత్ బ్రహ్మణ మసృజ త్పునః॥
ఏవంచ కల్పకల్పేషు బ్రహ్మ విష్ణు మహేశ్వరాః
పరః పరస్మా జ్ఞాయంతే పరిస్పర హితైషిణః,
అయం పర స్వయన్వేతి సంరంభాభివేశినః॥
యాతుధానా భవంత్యేవ విశాచాశ్చ నసంశయః॥

ఇత్యుక్తి తదేవ సర్వైర్విదిత ప్రియ కుమారసంభవేపి శ్రీ
కాలిదాసేన 7 సర్గే ఉక్తం

శ్లో! ఏకైవమూర్తి ర్బిభిదే త్రిధానా
సామాన్య మేషాం ప్రధమావరత్వం,

విష్ణోర్వార సస్య హరిః కదాచి

దాతా తయో స్తావపి ధాతురాద్యాః ఇతి.

సుస్పృష్టం నిర్ణయ మస్తి ఇత్యేత దపన్యాస స్వస్వ

సారః క్షిప్తిచేత్ ?

సర్వోపన్యాస తాత్పర్యమ్

సృష్టేః పూర్వం అవిభక్త మాయాస్వరూపేణైక ఏవ
పరమాత్మా సచ్చిదానంద లక్షణః అగ్నిమయ పృథివీ
పరబ్రహ్మైవాస్తీతి. ఏతదేవాద్వైతినాం కైవల్యమోక్ష
స్థానమితి

తతః విభక్తమాయయా స ఏవ పరమాత్మా కాటస్థ
పరబ్రహ్మభ్యో భవతీతి శూన్యతేతి. ఏతత్స్థాన మేవ
వేదాంతోక్త ద్వాత్వికింశ దుపాసకానాం మోక్షస్థానమితి.

తథావిధ మాయాపి ద్వివిధా. శుద్ధా మలినాచేతి.
తయోరేవ మాయాచావిద్యాచేతి నామానీచ తయోః శుద్ధ
మాయా సాక్షిరూపత్వాత్ స ఏవ పరమాత్మా ఈశ్వర
ఇత్యుచ్యత ఇతి ఏతదేవ జ్ఞానయోగినాం మోక్షస్థానమితి.

తత్పరిశుద్ధ మాయాశబరత్వేన విహిత ప్రస్తావనా
రహితాఽప్రాకృత సరమపద హేతుగుణరహిత నానుడేవ
ఇతి సరమాశ్చ సైవనామేతి ఏతదేవ వైష్ణవప్రపన్నానాం
మోక్షస్థానమితిచ

పునస్తదేవ బృహద్బ్రహ్మసంహితోక్త్యా అత్యుధ్యా
యాం శ్రీరామః బృందావనే శ్రీకృష్ణః కైవల్యే సదాశివా
ఖ్యాఽప్రాకృత స్థాన నామయ పాణితి తత్తత్తరమథక్తానాం
మోక్షస్థానానీతిచ.

తేషాం సర్వేషాం గోచరకనామ ఏనేతి.

తదవిద్యాయా ఏవ మహదితి నామాంతరమస్తి
తస్మహతత్వ శబరతత్వాత్ పరబ్రహ్మణస్యైవ హిరణ్య
గర్భనామేతి తత్స్థానస్యైవ కారణ బ్రహ్మలోక ఇతి
నామేతి తదేవ అద్వైతసన్యాసిరాం గమ్యస్థానమితి.

పునః స ఏవ పరమాత్మా మహతః క్షిరాత్థా
నామరూపయుత నారాయణానాం వైకుంఠాఖ్య స్థానమితి.
ఏతదేవ విశిష్టాద్వైతిరాం మోక్షస్థానమితి మహాకైలాసే
శివఇతిచ తదేవ శివభక్తానామోక్షస్థాన మితిచ పునః స ఏవ
హిరణ్యగర్భాఖ్య బ్రహ్మణః ఆహంకారాఖ్యసంకల్పేన విశ్వ
విరాడ్రూపసమప్తి స్వరూప స్థానమితి. త దప్రాకృత ప్రదేశమేవ

ద్వైతినాం సర్వేషాం మోక్షస్థామితి. తద్విశ్వపరామృష వ్యష్టి
స్థానత్రయేషాం వాకార్యబ్రహ్మలోకైశ్చైతరం కైలాసాఖ్యాని
మూర్తిత్రయేస్థానాః చతుర్దశభువనాని తదంతర్గత సర్వ భూ
తాసీతిచ. ఇత్యేతత్సర్వం రజ్జుసర్పభ్రాంతివత్ కల్పిత మితి.

పునశ్చ పూర్వోక్త చతుర్దశభువనే ష్టేకదేశ ఏవ
భూలోకః ఏకం చేతిచ. సువ్యక్తతయా ప్రతిపాదితం భవతి.
శ్రుతి రమంతే యోగినోనంతే నిత్యానందే చిదాత్మని,
ఇతి రామపదేనాసా షరంబ్రహ్మభిధీయతేతి -

శ్రుతా వృద్ధోపితత్వాత్. స ఏవ షరంబ్రహ్మేతి.
రామేతరం కిందిదపి నాస్తీతిచ.

మాయయా చానేకత్వేన భాంతమపి ఏకవచేతి
సిద్ధాంతః

శ్రీరామదేవ్య యథార్థ స్వస్వరూప నివేదనమ్.

ప్రమాణాత్మక స్వగ్రాహమూర్ధస్యమాన-పంచోపనిష
త్సప్తి - శ్రీరామః సాక్షాత్పరమాత్మేతి నీహప నిర్గుణ

పరంబ్రహ్మేతి ప్రతిపాదయన్ - పునశ్చ స ఏవ మాయయా
సగుణసరూప ఇవ భావీతి. అంతతో దశరథాత్మజత్వేన చావ
తతాశీతిచ - ప్రతిపాద్యమానం స్పష్టమేవ విదితం
విదుషాం.

తదైవ - మహారామాయణాఖ్యయోగవాళిష్ఠాధ్యాత్మ
తత్వసంగ్రహాది రామాయణేష్వపి ప్రతిపాదితం.

యోగవాళిష్ఠస్య కథం మహారామానుజాఖ్య మితిచే
త్తద్గ్రంథే ఏవ శ్రీరామం ప్రతి వశిష్ఠోక్తి రేవం దృశ్యతే.

తథాహి.

శ్లో॥ ఆత్మజ్ఞాన ప్రధానానా మిదమేవ మహామతే ।

కాస్త్రాణాం పరమం శాస్త్రం మహారామానుజం శుభ
మిన్ద్యక్త్యా జ్ఞాతం శక్యతే ।

పునశ్చేతద్విధయైవ అగస్త్యసంహితాయామ ప్యస్తి.
తథాహి.

శ్లో॥ హిరణ్యగర్భనామాఖ్య సగుణబ్రహ్మ ఏవహి,
గోలోకేఽయోధ్యాయాం మూల సౌధేష్వస్తి సతత్రతు ।
సీతారామేతి సగుణ స్మరూపేణ విరాజతే,

సమీరం సంయుక్తః తత్రైవాస్తే పునస్సహా |
 ఆది శ్రీకృష్ణ నామ్నాచ వాసుదేవాఖ్యాయాస్థితః,
 తద్విప్లవః పరమే రామః కైవల్యే పరమేశ్వరః |
 సంకర్షణశ్చ క్షీరాబ్ధా శేషశాయీ స్వరూపతః,
 పూర్వాత్మనో రామవవ స్థితవాన్ రమయా సహ,
 సశేష శంఖచక్రాగ్న్యో దేవై ర్బ్రహ్మదిభిః పునః |
 రావణాది వధార్థాయ ప్రార్థితో రామరామతః,
 త్రీతాయుగే దాశరథి రూఢ్యా సర్వం చకార సః |

ఇత్యుక్తిః.

తదైవ () వక్తవ్యసంహితాయాం 81 అధ్యాయే
 (2) బృహద్బ్రహ్మ సంహితాయాం — ఆధర్వణీయ
 వేదసారోపనిషత్సుచ ఈషద్వైవమ్యేన ప్రతిపాదనం దృశ్య
 సందిహనైః ప్రత్యక్షీకీయతాం

అలవవోవ్యచేహి - ఇతిహాస సముచ్చయాది పు
 తేతిహాసాదిగ్రంథేషు - తథాహి

- శ్లో॥ సతత్పురాణం సహి యత్ర రామో
యస్యాం స రామో స చ సంహితా సా,
సచేతిహాసో సహి యత్ర రామః
కావ్యం స తస్యా స్నహి యత్ర రామః! ఇతి
- శ్లో॥ అఖండ సచ్చిక్తుఖరూప మద్వయం
అనామరూపం కృతరూప మవ్యయం,
నిరంజనం నిర్మలజ్యోతిభావం
శ్రీరామ మాత్మాన మహం భజామి! ఇతి.
- శ్లో॥ వేదాం తేషు పురాణేషు సర్వత్ర పృథిపాదితః,
సగుణో నిర్గుణశ్చైతీ సర్వాపశ్చ విశేషతః
సర్వదేవాత్మకో రామః పృసన్నోస్తు సదామమ! ఇతి
- శ్లో॥ త్వదంశక స్వమేనాహం కారణాంతర భేదతః,
తథాహి రామ ఏవాఽస్మి నాన్యోఽహం రామతత్వతః!
ఇతిచ.

బ్రహ్మవైవర్తే శ్రీకృష్ణజన్మఖండః -

- శ్లో॥ రాచేతి లక్ష్మీవచనో మశ్చే తీర్థరవాచకః,
లక్ష్మీగణానాం రామం ప్రవదంతి మనీషిణః!
ఇత్యేతద్వచనంతు సాక్షాచ్ఛ్రీమ దాదిశంకర భగవ
త్పాదైరపి సంగృహీతం

తథాచ- నాతో త్వరమాత్మాఖ్య శ్రీరామచంద్రమేవ
వేదాంత సంహితా - పురాణేతిహాసాదిషు - 1 ఆదిత్య,
2 అంబికా 3 విష్ణు, 4 గణనాథ, 5 మహేశ్వరాత్మక పంచా
యతన స్వరూపేణ వర్ణ్యతే. అత ఇత్యేత త్వర్వేషామపి రామ
ఇత్యేవ నామ ఇతి ఎర్ణనం దృశ్యతే.

తద్వివరణం శ్రీ రామాయణసారోద్ధార బాలకాం
డాదిమోహోద్ధాతేపి పశ్యంత్యి త్వభ్యర్థయే విదుషాం.

అతఏవ నిర్గుణ సీరూప పరబ్రహ్మణం పంచాయతన
స్వరూపత్వే నోపాసితవ్యమితి శ్రీమ దాదిశంకరాచార్య జగ
ద్గురువర్యై రనుగృహీతం అద్వైతినాం నిర్గుణోపాసకానాం.
అత్రేతుకేచ నైతద్విధం ప్రశీక్తియతే.

ప్రశ్న.-సత్యం-భవదీయా భిషా యః కిమితి చేదుచ్యతే

శ్లో॥ భజంతు దుద్రం కతిచిద్ధరింగా
దేవీం గణేశం రవి మన్యదేభిన్,
వయం భజామః పరజీవరూప
మాత్మాన మాసంద మనంతరామం॥

ఇత్యేవేతి నివేదయామి శ్రీరామభక్తానాం.

—: పరమేశ్వర ఉవాచ :—

శ్లో! జపత స్సర్వవేదాశ్చ సర్వమంత్రాశ్చ పార్వతీ,
తస్మాతోక్తిగుణం పుణ్యం రామనామైవ లభ్యతే
రాకారేణ బహిర్యాతి మకారేణ విశేష్యనః,
రామరామేతి మంత్రస్త్ర జీవో జపతి సర్వదా.

శ్లో! యం రామం విధివిష్ణురుద్ర మునయ స్తున్వంతి బ్రహ్మ
తిహి, వేదై స్సంగస్మృతిర్వచోపనిషదై ర్ధ్యాయంతి యం
సామగాః, ధ్యానావస్థిత తద్గతేన మనసా స్తున్వంతి యం
యోగినో, యస్యాంతం నవిదు స్సురా సురగణా రామాయ
తస్మై నమః!

కామరూపాయ రామాయ నమో మాయామయాయచ,
నమో వేదాంతరూపాయ ఓంకారాయ నమోనమః.

రామనామసమంతత్వం నాస్తి వేదాంతగోచరం,
యత్ప్రసాదా త్పరాంసిద్ధిం సంప్రాప్తా మునయోఽఖిలాః.
శరణం నభవతి జననీ న పితా నచ సోదరావా,
పరమంశరణ మిదం చాస్త్రం మమ శిరసి దేశికన్యస్త్రం.
దోషోఽపి గుణతామేతి పండితానా మనుగ్రహత్.
స్మృతే శ్వేదవిరోధేన పరిత్యాగో యథాభవేత్.
అయస్సువర్ణ తామేతి సంస్పర్శా స్పర్శవేదినః!

తథాచ లోకం వాక్యం స్మృతిబాధా త్పరిత్యజేత్,
పూర్వై రాచరితస్యాపి అనాచారం త్యజేత్సుధః॥

— గ్రంథకర్తృ ర్విజ్ఞప్తిః —

నవివశ్చి స్మశాశ్రుజ్ఞో నచ వేదాంతకోవిదః,
ములుకుట్లోపనామోహం నారసింహాభిధో ద్విజః.

శ్లో॥ మంగళం చిత్స్వరూపాయ మాయామానుషరూపిణే,
చిత్రీకూట నివాసాయ సీతారామాయ మంగళం॥

రామరూపాయ కృష్ణాయ పరమేశ్వరూపిణే,
నారాయణాఖ్యపూత్రాయ బ్రహ్మవిష్ణ్వేశ్వరాత్మనే॥
విరాడ్విశ్వస్వరూపాయ చాప్రాకృత స్వరూపిణే,
మాయామానుషరూపాయ సీతారామాయ మంగళం॥

ఇతి శ్రీ కృష్ణవేణీ నదీతీర విరాజిత శ్రీ కనకదుర్గాక్షతా)
త్మక విజయవాటికాంతస్త కృష్ణలంకే శ్రీ చిత్రీకూటా
శ్రీమ విరాజిత సాక్షాచ్ఛ్రీరామసేవకేన ములుకు
ట్లోపనామకేన నారసింహావధానీ పాకయాజ్ఞనా
శ్రీరామాయణ సారోద్ధార ఉత్తరకాండ
తృతీయాధ్యాయే శ్రీరామపేరణయా విరచిత
ఉపోద్ఘాతస్సమాప్తః.

సాంగ పుషపాచ చిన్మయ శ్రీరామచంద్రార్పణమస్తు.
శ్రీయ్యాయాత్. మంగళం ముహూర్త. హరిః ఓం తథాత్.

శ్రీరామా యుజాసారోద్ధారే --

ఉత్తరకాండే

అధ్యక్షింశ స్వర్గః

1 తతో జగన్మంగళ మంగళాత్మనా
విధాయ రామాయణకీర్తి ముత్తమాం
చచార పూర్వాచరితం రఘూత్తమో
రాజ్యవర్త్యై రభిషేవితం యథా ||

౧

సౌమిత్రిణాః పృష్ట ఉదారబుద్ధినా
రామః కథాః ప్రహం పురాతనీ శృణ్వః
రాజ్ఞః ప్రమత్తస్య నృగస్య శాపతో
ద్విజస్య తిర్యక్త్వ మథాహ రాఘవః ||

౨

(శ్రీ) రామగీతాః

1) ఉచముచువోర్వేద్యత్వ సాంఖ్యయోగః

(శ్రీ) పరమేశ్వర ఉవాచ

2 * కదాచి దేకాంత ఉపస్థితం ప్రభుం

* వ్యా॥ కదాచిదితి ॥ శృ ॥ తమేతం వేదానువచనేన
బ్రాహ్మణా వివిదిషంతి యజ్ఞేన, దానేన తపసా నాశికేన ఇతి॥

(1) అధ్యాత్మరా॥ గీ స ॥

2) అ॥ రా॥ ౪ స॥

రామం ఏమాలాళిత పాదసంజుజం

సామిత్రరాసాదిత శుద్ధభావనః

ప్రణమ్య భక్త్యా వినయాన్వితోఽబ్రవీత్ ॥

3

♦ అహం ప్రపన్నోఽస్మి పదాంబుజం

ప్రభో భవాపవర్గం తన యోగిభావితం

యథాంజనాజ్ఞాన మపారవారిధిం

సుఖం తరిష్యామి తథానుశాధి మాం ॥

౪

౧ శృత్వాఽథ సామిత్రవహ్నిలం తదా

ప్రహ సప్రన్నార్తిహరః ప్రసన్నధీః

వీక్షాన్

ఇ

శృతిప్రసన్నః క్షీణివాల భూషణః ॥

౫

అనాద్యవిద్యోర్భవ నిర్దిష్టతా

జీవా ప్రకాశోఽయ ఏవైతే చిత్త.

♦ అహమితే ॥ కార్పణ్యదోషోపహతస్వభావ ఇతి వద

ప్రసాదైశ్చాను సాధానం । ఇత్యేతచ్ఛ్రీరామ గీతాపూర్వం

పరిమేశ్వరేణ పార్వతీం ప్రత్యుక్తవానితి లక్ష్యాత్మిక

స్వాంతర్యే ॥

౧ శృత్యేతి ॥ సర్వోపనిషత్సార భూతైవ శ్రీరామ

సత్యైతి ధ్వనిః ॥

ఉత్తర కాండ - 30 సర్గ:

ఆత్మా గియ స్సాక్షీతయా పృథక్స్థితో

బుధ్యాపరిచ్ఛిన్న పర స్స ఏవ హి ||

౬

1 నాసతో విద్యతే భావో నాభావో విద్యతే సతః

ఉభయోరపి దృష్టాంత స్త్వసయో స్తత్త్వ దర్శిభిః ||

౭

యా నిశా సర్వభూతానాం తస్యాం జాగర్తి సంయమిః

యస్యాం జాగ్రతి భూతాని సా నిశా సశ్యతో మునేః ||

౮

ద్యాయతో విషయా న్పుంస స్సంగ స్తేషూపజాయతే

సక్షా త్సంజాయతే కామః కామాతోఽగ్రోభి జాయతే ||

౯

క్రోధా ద్భవతి సమ్మోహః సమ్మోహః తస్మైతివిభ్రమః

స్మృతిభ్రంశా ద్బుద్ధినాశః బుద్ధినాశా త్ప్రణశ్యతి ||

౧౦

2 యోగా త్సంజాయతే జ్ఞానం జ్ఞానా ద్యోగః ప్రజాయతే

యోగజ్ఞానాభియక్తస్య నావాప్యం విద్యతే క్వచిత్ ||

౧౧

1) శివరా||

2) అద్భుతరా|| ౧౧ స ||

ఏత త్తే పరమం సాంఖ్యం భావితం జ్ఞానము త్తమం
సర్వవేదాంతసారం హి యోగ స్తత్రైకచిత్తతా ॥ ౧౨

(2) కర్మణ్యకర్మత్వ - కర్మయోగః

1 * అదా స్వనర్ణాశ్రమవర్ణితాః క్రియాః
కృత్వా సమాసాదితశుద్ధమానసః
సమాప్య తత్సూర్య ముపాత్తసాధనః
సమాశ్రయే తస్మిన్ మూర్త్యులబ్ధయే ॥ ౧౩

2 శ్రేయా స్వధర్మో విగుణః పరధర్మో తస్వినస్థితాత్
స్వధర్మే నిధనం శ్రేయః పరధర్మో భయావహః ॥ ౧౪

న కర్మణా మనారంభా నైష్కర్మ్యం పురుషోఽశ్ను తే
నచ సవ్యసనాదేవ సిద్ధిం సమగ్నిగచ్ఛతి ॥ ౧౫

నహి కశ్చి త్క్షణమపి జాతు తిష్ఠ త్యకర్మకృత్
కార్యతే హ్యవశః కర్మ సర్వః ప్రకృతిజైర్దురైః ॥ ౧౬

* వ్యా! ఆదానిత్యత్ర॥ లోకేతు ద్వివిధానిష్ఠా పురా
ప్రోక్తామయాసఘా । జ్ఞానయోగేన సాంఖ్యానాం కర్మ
యోగేన యోగినాం ॥ ఇతి శ్లోకార్థ మేవాత్రోక్త
మిశోద్ధః ॥

1) అధ్యాత్మరా॥ ౫ స ॥ 2) బ్రహ్మరా॥

నియతం మను కర్మ త్వం కర్మ హ్యయో హ్యకర్మణః
శరీరమాత్రాపి చ తే న ప్రసిద్ధే దకర్మణః ॥

౧౭

సహ యజ్ఞాః ప్రజా స్పృష్ట్యా పురోవాచ ప్రజాపతిః
అనేన ప్రసనిష్యధ్వ మేష వో స్త్విష్ట కామధుక్ ॥

౧౮

దేవా న్భావయతానేన తే దేవా భావయంతృ నః
పరస్పరం భావయంత శ్రేయః పర మవాప్స్యథ ॥

౧౯

1 అహం హి సర్వయజ్ఞానాం భోక్తాచైన ఫలప్రదః
స్వదేవతను ర్భూత్వా సర్వాత్మా సర్వసంస్తుతః ॥

౨౦

మాం పశ్యంతీహ విద్వాంసో దార్శ్నికా పేసవాదినః
న బుద్ధిభేదం యేన యే ఏజ్ఞానాం కర్మసుగినాం ॥

౨౧

జోషయే తస్మింకర్మాణి విద్వా న్మృక్త స్సమాచరన్
అజ్ఞ శ్చాప్రథధానశ్చ సుశయా త్మా వినశ్యతి ॥

౨౨

1) అద్భుతిరా॥ ౧౧ స ॥

నాయం లోకోఽస్తి సచరో న సుఖం శుభ మూత్మనః
తస్మా దసక్త స్సతతం కార్యం కర్మ సమాచార ॥ ౨౩
అసక్తో హ్యచర న్మర్మ పరమాప్నోతి పూరుషం ॥ ౨౩౪

వి, జ్ఞానప్రాప్తియోగః

2 * అజ్ఞాన మేవాస్య హి మూలకారణం
తద్ధానమేవాత్ర విధాన్తి సతే ।
విద్యైవ తన్నాశ విధాన్తి యతీ
న కర్మ తజ్జం న విరోధ మిరితం ॥ ౨౪

♦ సను క్రియాన్తి చోదితా
యదైవ విద్యా పురుషార్థసాధనం ।

* వ్యా! అజ్ఞాన మేవేత్యత్ర ॥ గీ ॥ “కామ ఏష
క్రోధ ఏష రజో ఏష త్మనః । మహేశనో మహావాన్మా”
ఇత్యాదివత్ ॥

♦ సన్వతీశు ॥ శ్లో ॥ “మర్వన్నేవేహ కర్మాణి
జీజీవిషే చ్చతగుం సమాః । యాచ్ఛేత్ మగ్నిహోత్రం
సాక్షాత్ । మవామ నామ అమృతా అభూమ । అక్ష
య్యంవై ॥ ౧౭ ॥ భవంతి । వీరహ ఏష

2) - శ్లోకరాగి ౧౭ స ॥

కర్తవ్యతా ప్రాణభృతః ప్రచోదితా
విద్యాసహయత్వ ముపైతి సా పునః ॥

౨౧

స సత్యకార్యోఽపి హి యద్వ దధ్వరః
ప్రకాంక్ష రేన్యాసపి కారకాదికాన్
తదైవ విద్యావిధితః ప్రకాశితై
ర్విశిష్య తే కర్మభిరేవ ముక్తయే ॥

౨౬

పశ్యంతి మునయో వ్యక్తా త్స్వాత్మానం పరమార్థతః
వికారహీనం నిర్దుఃఖ మానందాత్మాన మవ్యయం ॥

౨౭

అహం కర్తా సుఖి దుఃఖి కృశ స్థూలేతి యా మతిః
సాప్యహంకృతिसంబుధా దాత్మన్యారోప్యతే జనైః ॥

౨౮

తస్మా దజ్ఞానమూల్యం సంసారః సర్వదేహినాం
అజ్ఞానా దన్యధాజ్ఞానం తచ్చ ప్రకృతिसంగతం ॥

౨౯

దేవానాం యోగ్ని ముద్వాసయతే ॥ ఇత్యాది శృతయః
కర్మముఖ్యత్వం ప్రతిపాదయంతీతి చేత్ । సత్యం । జ్ఞాత్వా
కర్తాణి కుర్వీత ” ఇత్యుక్తత్వా ద్విద్యాసాహాయార్థం
భవిష్యతీతి జ్ఞేయం ॥

యదేవ యోగినో యాంతి సాంఖ్యం తదభిగమ్యతే
ఏకం సాంఖ్యం చ యోగంచ యః చశ్యతి స తత్త్వవిత్ ॥ 30

అన్యేచ యోగినో వత్స విశ్వరూపైశ్చ చేతసః
మజ్జంతి తత్ర తత్రైవ సర్వాత్మైక్యమితి శ్చుతిః ॥ 31

కర్మణ్యకర్మ యః పశ్యే దకర్మణీ చ కర్మ యః
స బుద్ధిమాన్మనుష్యేషు స యుక్తః కృతన్నకర్మకృత్ ॥ 32

జ్ఞానాగ్నిదగ్ధకర్మాణ్ణాం తమాహుః పండితం బుధాః
త్యక్త్వా కర్మఫలాసంగం నిత్యతృప్తో నిరాశ్రయః ॥ 33

కర్మణ్యభిప్రవృత్తోపి నైవ కించి త్కరోతి సః
శారీరం కేవలం కర్మ కుర్వన్నాప్నోతి శాంతిమ్ ॥ 34

యదృచ్ఛాల్లాభసంతుష్టో ద్వంద్వతీతో విమతస్థరః
సమ స్పృహ వసిద్ధా చ కృత్వా పి న నిబధ్యతే ॥ 35

బ్రహ్మర్షణం బ్రహ్మ హవి బ్రహ్మగ్నో బ్రహ్మణా హుతం
బ్రహ్మైవ తేన గంతవ్యం బ్రహ్మకర్మసమాధినా ॥ 36

శ్రేయా ప్రవృత్తయో దృష్టా జ్ఞానయజ్ఞం హి లక్ష్యం
సర్వం కర్తాఖిలం పశ్య జ్ఞానే పరిసమాప్యతే || 32

జ్ఞానాగ్ని స్సర్వకర్తాణి భస్మసాత్ కురుతే తథా
న హి జ్ఞానేన సమృశం పనిత్ర మిహ విద్యతే || 33

4 కామ్య-కర్మసన్యాసయోగః

1 “క్రియా శరీరోద్భవహేతు రా వృతా
ప్రియాప్రియా తౌ భవతస్సురాగిణః
ధర్మేతరా తత్ర పున శ్శరీరకం
పునః క్రియా చక్రవ దీర్యతే భవః” || 34

“నాజ్ఞానహేని ర్న చ రాగసంతు యో
భవేత్తతః కర్మ సదోష ముచ్ఛవేత్ |
తతః పున స్సంసృతి రస్య వారితా
తస్మాద్భుధోజ్ఞానవిచారవా న్భవేత్” || 35

కర్మాకృతౌ దోషమపి శృతి ర్దశా
తస్మా త్సదా కార్య మిదం ముముక్షుశా |

సను స్వతంత్రాధవకార్యకాఠిణీ
విద్యా స కించి న్ననసా ప్యపేక్ష్యతే ॥

౪౧

కేచి ద్వి... వితర్కవాదిన
స్తదప్యస్తద్వప్తవిరోధ కారణాత్
దేహాభిమానా దభివర్ధతే క్రియా
విద్యా గ తాహం కృతితః ప్రసిధ్యతి ॥

౪౨

విశుద్ధ విజ్ఞానవిరోచనాశ్చితా
విద్యాత్వవృత్తి శ్చరమేతి శ్చ్యతే ।
ఉదేత కర్మాఖిలకారకాదిభి
ర్నిహన్తివిద్యాఖిల కారకాదికం॥

౪౩

తన్నా త్యజే త్కార్య మశేషత స్సుధీ
విద్యావిరోధా న్నసముచ్చయో భవేత్ ।
స్సదా
సవృత్తసర్వేంద్రియవృత్తిగోచరః ॥

౪౪

గురోస్సకాశాదపి వేదవాక్యతః
శ్చైతదిద్యానుభవోనిశ్చ్యతం ।
న్వాత్మాన మాత్మాన ముపాధివర్జితం
త్యజేదశేషం జడ మాత్మగోచరం ॥

౪౫

2 సర్వకర్మాణి మనసా సన్యస్యాస్తే సుఖం వశీ
నవద్వారపురే దేహి వైవ కుర్వన్న కారయన్ || ర౯

తద్మధ్యే స్తదాత్మాన స్తనిషా స్తత్పరాయణాః
గచ్ఛంత్యపునరావృత్తిం శ్చ-స్థితకల్మషాః || ర౧౦

భోక్తారం యజ్ఞతపసాం సర్వలోకమహేశ్వరం
సుహృదంసర్వభూతానాం జ్ఞాత్వా మాం శాంతి మృచ్ఛతి ||

శ సరమాత్మని ఆత్మసంయమన యోగః

1. * యావ చ్ఛరీరాదిప మాయయాఽఽత్మధీ
స్తావ ద్విధేయో విధివాచకర్మణాం ||
నేతీతి వాక్యై రఖిలం నిపిథ్య తద్
జ్ఞాత్వా పరాత్మన మథ త్యజే శ్రీ-యాః || ర౧౧

2. శివరా!

* వ్యా || యావదిత్యత్ర || గాదుడే || శ్లో || అకృత్వా
వృత్తివిలయ మజ్ఞాత్వా బ్రహ్మ కేవలం అహంబ్రహ్మేతియో
బ్రాహ్మ త్తన జిహ్వం వికర్తయేత్ || సంసారిజ సుఖ
సక్తంబ్రహ్మ స్మీతి వాదినం | కర్మ బ్రహ్మోదయ భ్రష్టం
తం త్యజేత్ జంయథా || ఇతి ||

1 శృతిప్రమాణాభి వినాశితా చ సా
 కథం భవిష్యత్వపి కార్యకారిణీ
 విష్ణానమాత్రా దమలా ద్వితీయత
 స్తస్మా దవిద్యా న పున ర్భవిష్యతి ॥

౧౦

♦ సా తైత్తిరీయశృతి రాహ సాదరం
 న్యాసం ప్రశస్తాఖిలకర్మణాం స్ఫుటం
 ఏతాన దిత్యాహ చ వాజినాం శృతి
 రానం విమోక్షాయ న కర్మసాధనం ॥

౧౧

2 యోగీ సతత మాత్మానం రహసి స్థితః
 ఏకాక్ష యతచిత్తాత్మా నిరాశీ రపరిగ్రహ ॥

౧౨

శుచౌ దేశే ప్రతిష్ఠాప్య స్థిర మాసన మాత్మనః
 నాత్యుచ్చితం నాతినిచం చేలాజనకుశోత్తరం ॥

౧౩

♦ సేతి ॥ తైత్తిరీయశృతి ॥ నకర్మణా ॥ వాజసనేయం
 బృహదారణ్యకశృతి ॥ ఏతావదేఖిల్వ మృతత్వం । నాన్యః
 పథా । శ్వానాదేవ ముక్తిరిత్యాది. ॥

1) అభ్యాత్సరా ॥ ౧౨ స ॥

2) శి వ రా ॥

తత్రైకాగ్రం మనః కృత్వా యతచిత్తేంద్రియక్రియః
ఉపవిశ్యాసనే యుంజ్యా ద్యోగమాత్మవిశుద్ధయే॥ ౫౪

సమం కాయశిరోగ్రీవం ధారయన్నచలం స్థిరః
సంప్రేక్ష్య నాసికాగ్రం స్వం దిశ శ్వాసవలోకయన్॥ ౫౫

ప్రశాంతాత్మా విగతభీర్బ్రహ్మచారివ్రతే స్థితః
మనస్సంయమ్య మచ్ఛిత్తో యుక్త ఆసీత మత్పరః॥ ౫౬

యుంజన్నేవ సదాత్మానం యోగీ నియతమానసః
శాంతిం నిర్వాణపరమాం మత్సంస్థా మధిగచ్ఛతి॥ ౫౭

ఏవం సదాత్మాన మఖండితాత్మనా
నిచార్యమాణస్య విశుద్ధభావనా
హన్యా దవిద్యా మచిరేణ కారకై
రిసాయనం యద్వదుపాసితం రుజః॥ ౫౮

నిత్య స్మర్వత్రగో హ్యత్మా కూటస్థో దోషవర్జితః
ఏక స్స భిద్యతే శక్త్యా మాయయా న స్వభావతః॥ ౫౯

తస్మా దద్వైత మేవాహు ర్ముచయః పరమాధ్మతః
భేదోఽవ్యక్తస్వభావేన నాచ నూచాత్మసంశయా॥ ౬౦

యథాహి ధూమసంసర్కా దా కాశో మలినో భవేత్
అంతః కరణజైర్భావై రాత్నా తద్వ స్మలిప్యతే॥ ౬౧

యథా స్వప్రభయా భాతి కేవలః స్ఫుటికోఽమలః
ఉపాధిహీనో విమల స్సదేవాత్మా ప్రకాశతే॥ ౬౨

యథా సర్వాణి భూతాని సమాధిస్థో న పశ్యతి
ఏకీభూతః పరేణాసా భవతి లభా కేవలః॥ ౬౩

యథా సర్వేప్రముచ్యంతే కామాయేఽస్య హృది స్థితాః
తథా సా వ మృతీభూతః క్షేమం గచ్ఛతి పండితః॥ ౬౪

యథా శూతపృథగ్భవ మేకస్థ మనుపశ్యతి
తత ఏవ చ విస్తారం బ్రహ్మ సంపద్యతే తదా॥ ౬౫

యథా పశ్యతి చాత్మానం కేవలం సరమార్ధతః
మాయామాత్రం జగత్కృతన్నం తథా భవతి నిర్వృతః ౬౬

యథా జన్మజరాదుఃఖివ్యాధీనా మేకభేషజం
కేవలం బ్రహ్మవిజ్ఞానం జాయతే సా సదా ౬౭

ఇతి శ్రీరామాయణసారోద్ధారే - ఉత్తరకాండే
త్రింశస్సర్గః

అ దై క త్రిం శ స్పర్శః

6 అత్మవిజ్ఞానయోగః

1. యదా పరాత్మా త్మనిశ్చేదభేదకం
విజ్ఞానమాత్మ న్యవిభాతి భాస్వరం
తదైవ మాయా ప్రవిచీయ తేఽజ్ఞసా
ప్రసంస్మరేః॥

౧

యథాస్మి నష్టా న పునః ప్రసూయతే
కర్తాహ మస్మేతిమతిః కథం భవేత్
తస్మా త్స్వతంత్రా న కిమప్యపేక్ష తే
విద్యావిమోక్షాయ విభాతి కేవలం॥

౨

విద్యా సమత్వేన తు దర్శిత స్త్వయా
క్రతు ర్నదృష్టాంతఉదాహృత స్సమః
ఫలైః పృథక్త్వా ద్భహుకారకై క్రతు
స్సంసాధ్యతే జ్ఞాన మతో విపర్యయం

3

2 న ప్రత్యవాయో హ్యహ మిత్యనాత్మధీ
రజ్ఞప్రసిద్ధా నతు తత్త్వదర్శినః

1. అధ్యాత్మరా॥ ౫ స॥ 2. అద్భుత రా॥ ౧౧ స॥

తస్మాద్భుదై స్త్యజ్యమపి క్రియాత్మభి
ద్విధానతః కర్మసిద్ధిప్రకాశితం॥

ఇదం జ్ఞానం సమాశ్రిత్యబ్రహ్మభూతా ద్విజోత్తమాః
స సంసారం ప్రపశ్యంతి పూర్వేపి బ్రహ్మవాదినః॥ ౨౧

ఆత్మా యః కేవల స్వచ్ఛ శాంత సూక్ష్మ స్సనాతనః
ఆస్తి సర్వాంతర స్సాక్షాత్ చిన్మాత్ర స్తమసః పరః ౨౨

సోంతర్యామి స పురుష స్సప్రాణ స్స మహేశ్వరః
స కాలాగ్ని స్తదవ్యక్తం సద్యో వేదయతి శృతిః॥ ౨౩

తస్మా ద్వి జాయతే విశ్వే మత్రైవ ప్రవీలీయతే
ఏక ఏవ మహానాత్మా సోహంకారోఽభిధీయతే॥ ౨౪

స జీవ సోంతరాత్మేతి జ్ఞాయతే తత్త్వ చింతకైః
మనుష్యాణాం సహస్రేషు కశ్చిద్యతతి సిద్ధయే॥ ౨౫
యత తామపి సిద్ధానాం కశ్చిన్నాం వేత్తి తత్త్వతః
అవ్యక్తం వ్యక్తిమాపన్నం మన్యంతే మా మ బుద్ధయః ౨౬

పరం భావ మజానంతో మమావ్యయ మనుత్తమం॥ ౧౦౫

దైవీ హ్యేషా గుణమయీ మమ మాయా దురత్యయా
మామేవ యే ప్రపద్యంతే మాయా మేతాం తరంతి తే॥౧౦౬

7. ప్రణవాక్షరపరబ్రహ్మయోగః

*1 పూర్వం సమాధే రఖిలం విచింతయే

దోష్కారమాత్రం సచరాచరం జగత్ ।

తదేవ వాచ్యం ప్రణవోహి వాచకో

విభావ్యతేఽజ్ఞానవశా న్న బోధతః॥

౧౨

అకారసంజ్ఞః పురుషో హి విశ్వకో

హ్యుకారక స్తేజస ఈర్యతేక్రమాత్

ప్రాజ్ఞో మకారః సచర్యతేఽఖిలై

స్సమాధిపూర్వం నతు తత్వతో భవేత్॥

౧౩

* విశ్వకః - విశ్వనామక - పురుషః - జీవః - (స్థూల శరీరాభిమానీ జీవత్వార్థః) అకారసంజ్ఞఃహి॥ ఉకారకః -

స్తేజసః - సూక్ష్మశరీరాభిమానీ - ప్రాజ్ఞః కారణశరీరాభి

మానీ - జీవః - వ్యప్త్యభిమానినః - విరాట్ - హిరణ్యగర్భ

ప్రవ్యాకృతః) ఈశ్వరః - ఇత్యర్థః :- ఏతే - సమప్త్యభి

మానినః-

1 అధ్యాయము॥ ౫॥ స॥

విశ్వంత్యకారం పురుషం విలాపయే
 మకారమధ్యే బహుధా వ్యవస్థితం
 తతో మకారే ప్రవిలాప్యతైజసం
 ద్వితీయవర్ణం ప్రణవస్య చాపి ।

మకార మప్యత్మని చిద్గుణే పరే
 విలాపయే త్రైవిజ్ఞమపీహ కారణం
 సోఽహం వరం బ్రహ్మ సదా విముక్తిమ
 ద్విజ్ఞానదృష్టుక్త ఉపాధితోఽమలః
 తేనాత్ర సతతో హ్యత్మా కూటస్థాపి
 నిరజః ఆత్మాన మక్షరం బ్రహ్మనావబుద్ధ్యాదితత్వతః
 తస్మాదాత్మాక్షర శ్శుద్ధో నిత్య స్సర్వగతోఽవ్యయ
 ఉచాసితవ్యోమంతవ్య శ్రోతవ్యశ్చ ముముక్షుభిః॥

యదా సర్వాణి భూతాని స్వాత్మస్వేవాభివశ్యతి
 సర్వభూతేషు చాత్మానం బ్రహ్మ సంపద్యతే తదా॥

యథా సదీనదా లోకే సాగరేణైకతాం యయుః
 తస్య దాత్మాక్షరేణాసౌ నిష్కలేనైకతాం ప్రజీతో॥

ఏని త్యేకాక్షరం బ్రహ్మ వ్యాహర న్మామనుస్మరన్
 యః ప్రయాతి త్యజన్దేహం స యాతి పరమాంగతిం॥

1యం యం వాపి స్మరన్భానం త్వచన్భంలే కశేబరం
తం తమేవైతి సౌమిత్రే సదా సద్భావభావితః॥ ౨౦

అవ్యక్తోక్తుర ఇత్యుక్త స్తమాహుః పరమాం గతిం
యం ప్రాప్య న నివర్తంతే తద్దామ పరమం మమ॥ ౨౧

8 అత్యతత్వవిద్యాగుహ్యయోగః

2*కదాచిదాత్మా న మృతో న జాయతే
నక్షీయతే నావివర్తతేనవః
నిరస్తస్త్వైతిశయ సుఖాత్మక
సవాయం ప్రభ స్సర్వగతోఽయ మద్వయః॥ ౨౩

♦ ఏవం విధే జ్ఞానమయే సుఖాత్మకే
కథం భవో దుఃఖమయః ప్రతీయతే
అజ్ఞానతోఽధ్యాసవశాత్ప్రకాశతే
జ్ఞానే విలీయేత విరోధతః క్షణాత్॥ ౨౪

* వ్యా॥ కదాచిదితి॥ శృంగీన జాయతే మ్రియతే
వా కదాచిత్ । యల్లాభా న్నాపరో లాభ ఇతి శృ॥

! వ్యా॥ ఏవమిత్యత్ర॥ భవః సంసారః ఆకాశతలమలీ
నతాదివత్॥

1. అద్భుతరా॥

2. అధ్యాత్మరా॥ ౫ స॥

వివిక్త ఆసీన ఉపార తేంద్రియో
 వినిర్జితాత్మా విమలాంతరాశయః
 విభావయే దేక మనన్యసాధనో
 విజ్ఞానదృష్టిః సత్యసంసితః॥

౨౫

మచ్చితై మద్గతపాణా భోధయంతః పరస్పరం
 కథయంత శ్చమాం నిత్యం తుష్యంతి చ రమంతి చ॥ ౨౬

తేషాం సతతయుక్తానాం భజతాం ప్రీతిపూర్వకం
 ప్రదామి బుద్ధియోగం తం యేన మా ముపయాంతి తే॥ ౨౭

అనన్యాశ్చింతయంతో మాం యే జనాః పర్యుపాసతే
 తేషాం నిత్యాభియుక్తానాం యోగక్షేమం వహఃమ్యహం ॥ ౨౮

1 నాస్తిమత్పరమం భూతం మాం విజ్ఞాయ విముచ్యతే
 ఉత్త్యం హి నాస్తి జగతి భూతం స్థావరజంగమం॥ ౨౯

ఋతే మాక్షేకమ వ్యక్తం వ్యోమరూపమహేశ్వరం
 సోఽహం సృజామి సకలం సఽహరామి సదా జగత్ 3౦

అహం హి భగవా నీశ స్వయం జ్యోతిః సునాతనః
పరమాత్మా పరంబ్రహ్మ మత్తో హ్యవ్య న్నవిద్యతే॥ 30

ఇత్యేత త్పరమం జ్ఞానం భవతే కథితం మయా
జ్ఞాత్వా విముచ్యతే ॥ జన్మసంసారబంధనాత్॥ 31

ఆదిత్యా ససహో రుద్రా మరుతశ్చ తథాశ్వినౌ
అన్యాశ్చ దేవతా సుర్వా మచ్ఛాసన సర్వస్థితాః 32

కలా కాషా నిమేషాశ్చ ముహూర్తా దినసాః క్షణాః
ఋత్యబ్దమాసపక్షాశ్చ స్థితా శ్శాస్త్రే ప్రజాపతేః 33

యుగమన్వంతరా క్షేప మమ క్షిప్రంతి శాసనే
పరాశ్చైవ సరార్థాశ్చ కాల భేదా స్తదాపరే॥ 34

చతుర్విధాని భూతాని స్థావరాణి చరాణి చ
నియోగా న్మమ వర్తంతే సర్వాక్షేప స్వయంభువా॥ 35

అవాచ్యమే త ద్విజ్ఞాన మాత్మగుహ్యం సనాతనం
యన్న దేవా న జానంతి యతంతోపి ద్విజాతయః॥ 36

9. ఆత్మవిభూతియోగః

1*ప్రకాశరూపోఽహ మజోహ మర్షయోఽ
సకృద్విభాతో హ మతీవ నిర్మలః

విశుద్ధవిజ్ఞానఘనో నిరామయ

స్సంపూర్ణ ఆనందమయోఽహ మక్రియః॥

3౪

సదైవ ముక్తోఽసా మచింత్యశక్తిమా

నతీంద్రియజ్ఞానమవిక్రియాత్మకః

అనంతపారోఽహ మహర్నిశం

బుద్ధై ర్విభావితోఽహం హృది వేదవాదిభిః॥

3౫

2 అవ్యక్తా దళవ త్కాలః ప్రధానం పురుషః పరః

తేభ్య స్సర్వమిదం జాతం తస్మాత్సర్వ మహం జగత్ ॥ ౪౦

సర్వతః పాణిపాదం త త్సర్వతోఽఽశి శిరోముఖం

సర్వత శ్చృణోత్యే సర్వ మావృత్య తివృతి॥

౪౧

సర్వేంద్రియగుణాభాసం సర్వేంద్రియవి వర్జితం

సర్వాధారం స్థిరానంద మన్యక్తం ద్వైతవర్జితం॥

౪౨

సర్వోపమానరహితం ప్రమాణాతీత గోచరం

నిర్వికల్పం నిరాభాసం సర్వాభాసం పరామృతం॥

౪౩

* వ్యా ప్రకాశ ఇతి అవ్యయః = సజాతీయాది భేద
రహితః అనకృ ద్విభాతః = సర్వదా ప్రకాశత ఇత్యర్థః॥

1. అధ్యాత్మరా' గె స॥ 2. అద్భుతరా॥ ౨ స॥

అభిన్నం భిన్నసంస్థానం శాశ్వతం ధృవ మచ్యయం
నిర్గుణం పరమం వ్యోమ తద్ జ్ఞానం మునయో విదుః॥ ౪౪

స అత్మా సర్వభూతానాం స బాహ్యభ్యంతరః పరః
సోఽహం సర్వత్రగ శ్శాంతో జ్ఞానాత్మా పరమేశ్వరః॥ ౪౫

మయాతీత మిదం విశ్వం జగ దవ్యక్తరూపిణా
మథ్నాని సర్వభూతాని య స్తం వేద స వేదవిత్॥ ౪౬

యస్యాంతరా సర్వమిదం యో హి సర్వాంతరః పరః
సోఽహం ధాతా విధాతా చ లోకేఽస్మి నిశ్చలః॥ ౪౭

స మాం పశ్యంతి మునయ స్సర్వేచ త్రిదివౌకసః
బ్రాహ్మణా మనవ శ్శత్రో యేచాస్యే ప్రథితౌజసః॥ ౪౮

శృణ్వంతి సతతం వేదా మామేకం పరమేశ్వరం
యజంతి వివిదై రగ్నిం బ్రాహ్మణా వైదికై ర్హై॥ ౪౯

ఆదిత్యానామహం విష్ణు ర్జ్యోతిషాం రవి రంశుమాన్
వేదానాం సామవేదోఽస్మి దేవానా మస్మి వాసవః॥ ౫౦

రుద్రాక్షం శబ్దరశ్చాస్మి విత్తేశో యక్షరక్షిణా
ప్రహ్వశ్చాస్మి దైత్యానాం కాలః కలయతా మహం॥ ౫౧

పవనః పవతామస్మి రామ శస్త్రసతా మహం
యద్య ద్విఘాతేమ త్నిత్యం శ్రీమ దూర్జితమేవహ॥ ౫౨
తత్త దేవావగచ్ఛ త్వం మమ తేజోశసంభవం॥ ౫౩

10 విరాడ్విశ్వరూపయోగః

లక్ష్మణః॥

మదనుగహాయ పరిమం గుహ్య మభ్యాత్మసంజ్ఞితం
యత్త్వయోక్తం వచ స్తేనమోహోఽయం విగతోమమ ५౪

ఏవ మేత ద్యధా తత్త్వ మాత్మానం రఘునందన
ద్రష్టా మిచ్ఛామి తే రూప మైశ్వరం పురుషోత్తమ॥ ౫౫

శ్రీరామ ఉవాచ॥

పశ్యమే వతస రూపాణి శతశోధ సహస్రశః॥
తత్రాదా మామకం రూపం వైష్ణవం పశ్య సాదరం॥ ౫౬

1. ఇత్యుక్త్వా లక్ష్మణం రామ స్సచ్చిదానందలక్ష్మణః
స్వాత్మానం దర్శయామాస లక్ష్మణాయ మహాత్మనే॥ ౫౭॥

విశ్వరూపధరం రామం దృష్టవా న్లక్ష్మణస్త్వయం

1. శంఖచక్రగదాపాణిం ననమాలా హరించనమ్ ౧౨

శ్రీవత్సవక్షిసం దేవం పీతవాసస మచ్యుతం

లక్ష్మీస్త్వం సహాభ్యాం చ సస్త్రితోభయ పార్వకమ్ ౧౩

బహ్మపుత్రై స్సనందాద్యై స్త్వాయమానం సమంతతః

ద్రేవర్షిపితృగంధర్వై సిద్ధవిద్యాధరోఽపైః॥

సేవ్యమానం మహాత్మానం పుణ్డరీకవిలోచనం

సహస్రసూర్యసంకాశం శతచంద్రశుభాననమ్॥

ఘౌసహస్ర మతులం ధారయంతం చ లక్ష్మణం

అనంతం రామం చాతపత్రం ఘౌగఙ్ఘైః

దధానం సర్వలోకేశం నాగసంఖైశ్చ సంస్తుతమ్ ౧౪

2. తతో రామోబ్రవీద్దేవో లక్ష్మణం సర్వలక్షణమ్ ౧౫

న తు మాం శక్యేనే వ్రష్టం మనేనైవ స్వచక్షుషా

దివ్యం దదామి తే చక్షుః పశ్య మే రూప మైశ్వరమ్॥ ౧౬

ఇత్యుక్త్వా ప్రదదౌ తస్మై రామో దివ్యా వృశం తదా

తత స్స దృష్టవా నామం విశ్వరూపధరం హరిమ్॥ ౧౭

అనేక నక్త్రనయన మనేకాద్భుత చర్మచం

౧. అనేక దివ్యాభరణం దివ్యానేకోద్యతామయః

1 శివరా॥

2. అద్భుత రా॥ ౧౦ స॥

౩. శివరా॥

1 సర్వాశ్చర్యమయం దేన సుచంతం చిశ్వతోముఖం
తత్రైకస్థం జగత్సర్వం న్వాత్మానం చ దదర్శ సః
ఆదిత్యా న్ని వసూన్రుద్రా న్నిధ్యాంశ్చ సువర్ణశాన్
సిత్యా స్తుతాశనాం శ్చైవ నక్షత్రాణి గ్రహం స్తథా
వేదాంశ్చ సాపనిషదో వషట్కారా న్సమాధ్వరైః
తథావిధం చ శ్రీరామం దృష్ట్వా ప్రోవాచ లక్ష్మీణః॥ ౬౮

2. దంష్ట్రాకరాళాని చ తే ముఖాని

దృష్ట్వైవ కాలాసలసన్నిభాని

దిశో న జానే న ల భే చ శర్మ

ప్రసీద దేవేశ జగన్నివాస॥

౬౯

ఆఖ్యాహి మే కో భగ వానుగ్రహాహ్

నమోస్తు తె రామచరప్రసీద

విజ్ఞాతు మిచ్ఛామి భవంత మాద్యం

నహి ప్రజానామి త్వైవ నామ ॥

౭౦

3. త్వయై వేదం భ్రామ్యతే బ్రహ్మ చక్రం

మాయాపే త్వం జగ తా మేకనాథః

సమామి త్వం ఘాతయోనిం శరణ్యం

యోగాత్మానం చిత్పతిం దివ్యసృత్యం ॥

౭౧

ఉపసంహర విశ్వాత్మ స్నేతద్రూపం భయావహం

దర్శయస్వ మహానంద రామరూపం మనోహరం॥

౭౨

1. శివరా

2. శివరా॥

3. అద్భుతరా॥ ౧౭౧॥

(శ్రీ) రామ ఉవాచ॥

1. భవతా చాద్భుతం దృష్టం య తస్మిన్మాపం తు మామకం
మమైషా హ్యుపమా వత్స మాయయా దర్శితా త్వయా॥23

2. ఏష ఆత్మాఽహ మవ్యక్తో మాయావీ పరమేశ్వరః
కీర్తిత స్సర్వవేదేషు సర్వాత్మా సర్వతోముఖః॥ 24

సర్వకామ స్సర్వరస స్సర్వగంధోఽ జరామరః
సర్వతః పాణిపాదోఽహ మంతర్యామి సనాతనః॥ 25

అపాణిపాదో జవనో గృహీతా హృది సంస్థితః
అచక్షు రపి పశ్యామి తథాకర్ణశ్శ్రవో మ్యహం॥ 26

వేదాహం సర్వమేవేదం న మాం జానాతి కశ్చన
ప్రాహుర్మ హంతం పురుషం మామేకం తత్త్వదర్శినః॥ 27

నిర్గణామలరూపస్య యత్తదైశ్వర్య ముత్తమం
యన్న దేవా విజానంతి మోహితా మాయా మమ ॥ 28

ప్రసాదా న్మమ తే వత్స దృష్టవానసి లక్ష్మణ
అహం హి సర్వశక్తీనాం ప్రవర్తకనివర్తకః ॥ 29

అథాఽభూత స్సర్వాసాం నిధాన మమృతస్య చ
ఏకా సర్వాంతరా శక్తిః కరోతి త్రివిధం జగత్ ॥ ౪౦

భూత్వా నారాయణోఽనంతో జగన్నాథో జగత్సయః
తృతీయా మహతీ శక్తి ర్నిహంతి సకలం జగత్ ॥ ౪౧

తామసీ మే సమాఖ్యాతా కాలాత్తా రుద్రరూపిణీ
యోగీశ్వరోఽసౌ భగవాన్మహాదేవో మహాస్వభుః॥ ౪౨

మహత్వా త్సర్వసత్త్వానాం పరత్వా త్పరమేశ్వరః
ప్రోచ్యతే భగవాన్ప్రహ్లా మహా ద్రృష్టామయో యతః॥ ౪౩

యో మామేవం విజానాతి మహాయోగీశ్వరేశ్వరం
సోఽవికంపేన యోగేన యుజ్యతేనాత్ర సంశయః ॥ ౪౪

1. ఇత్యుక్త్వా తత్క్షణం రామో విశ్వరూపం విహాయ చ
పూర్వరూప మువాశ్రిత్య హ్యువాచ హరి రీశ్వరః॥ ౪౫

ఇతి శ్రీరామాయణసారోద్ధారే - ఉత్తరీ కాండే
ఏకత్రింశత్సర్గః

అద ద్వా త్రిం శస్స ర్గః

11 అత్మభక్తియోగః

1. “ఆదా చ మధ్యేచ తత్తైవ చాంతతో

భవంవిదిత్వా భయశోక కారణం

హిత్వా సమస్తం విధివాదచోదితం

భజే తస్వమాత్మాన మధాఖిలాత్మనాం॥

౧

“ధ్యాత్వైవ మాత్మాన మహర్నిశం ముని

స్త్రీషే త్సదా ముక్తసమస్తబంధనః

ప్రారబ్ధమశ్నన్నభిమాననర్జితో

మయ్యేవ సాక్షాత్ప్రవీలీయతే తతః” ॥

౨

2. యేతు సర్వాణి కర్మాణి మయి సన్యస్య మత్పరాః

అనన్యేనైవ యోగేన మాం ధ్యాయంత ఉపాసతే॥

3

తేషామహం సమధర్తా మృత్యు సంసారసాగరాత్ ॥

3౪

3. “అహంహి సర్వయజ్ఞానాం భోక్తాచైవ ఫలప్రదః

సర్వదేవతనుగూర్భత్వా సర్వాత్మా సర్వసంస్తుతః

మాం పశ్యంతీహ విద్వాంసో ధార్మికా వేదవాదినః

1. అధ్యాత్మరా॥౧౬౧॥

2. శివరా

3. అద్భుతరా॥౧౩౧॥

తేహం సన్నిహితో విత్సం యే భక్తా మాముపాసతే
 బ్రాహ్మణా ఉత్రియా వైశ్యా ధర్మికా చూ ముపాసతే॥
 తేహం దదామి తత్సాన మానగం పరమం పదం ౬౪

అన్యేపి యే వికర్మస్థా క్షూద్రాచ్ఛా నిచజాగ్రా
 భక్తిమంతః ప్రముచ్యంతే కాలేన ము సంతాః ౭౪

స మద్భక్తా వినశ్యంతి మద్భక్తా వీతకల్మషాః
 ఆదావేతత్ప్రతిష్ఠాతం స వే భక్తః ప్రణశ్యతి ॥

యో వా నిందతి తం మూఢో దేనదేనం స నిందతి
 యో హి తం పూజయేద్భక్త్యై రహ

సత్రం పుష్పం ఫలం తోయం మదారాధనకారిణాత్
 యో మే దదాతి నియతస్స మే భక్తః ప్రియో మతః ౧౦౩

ధ్యానేన మాం ప్రపశ్యంతి కేచిద్ధ్యానేన చాపరే ౧౦౪

అపరే భక్తియోగేన కర్మయోగేన చాపరే ౧౦౫

సర్వేషా మేష భక్తానా మేష ప్రియశరో మమ
 యో హి జానేన మాం నిత్య మారాధయతి నాన్యథా॥ ౧౦౬

అన్యే చ యత్ర యే భక్తా మదారాధనకాంక్షిణః
తేషి మాం వ్రాన్ముపంత్యేవ నావర్తంతే చ వైపునః

మామూతిత మిదం కృతస్మి మేతద్యో వేద సోఽమృతః॥ ౧౮

వశ్యే సమాహితమనా శ్శృణుష్వ నృపసంధన!
నాహం తపోభి ర్వివిధై ర్న దానేన సచేజ్యయా
శక్యో హి పురుషై ర్జ్ఞాతు మృతే భక్తి మనుత్తమాం॥ ౧౯

12 విరాట్ ప్రత్యక్షవిభాగయోగః

1. “అదౌ పదార్థావగతి ర్హి కారణం
వాక్యార్థవిజ్ఞాన విధౌ విధానతః
తత్త్వం పదార్థే పరమాత్మ జీవికాం
వశీతి మై కాత్మ్య మధానయో ర్భవేత్ ॥ ౧౨

2 “ప్రత్య క్షరోక్షాది విరోధ మాత్మకో
విహాయ సంగృహ్యతయో శ్చిదాత్మతాం
సంశోధితాం లక్షణయా చ లక్షితాం
జ్ఞాత్వా స్వమాత్మన మధాద్వయోభవత్ ॥ ౧౩

1. అధ్యాత్మరా॥గీస॥

2. శివతా॥

“చిద్వింబసాక్షాత్కథాయా ప్రసంత
 స్వైకత్ర వాసా దనలాక్తలోహవత్
 అన్యోన్యమధ్యాననశా త్ప్రీతీయతే
 జడాజడత్వం చ చిదాత్మచేతసాః ॥

౧౮

ఇదం శరీరం సామిత్రే షేత్ర : స్వస్థిః సతే
 ఏత ద్యో వేత్తి తం ప్రాహుః షేత్రజ్ఞ ఇతి తద్విదః॥ ౧౯

షేత్రజ్ఞం చాపి మాం విద్ధి సర్వషేత్రేషు లక్ష్మణ
 షేత్రం షేత్రీ తథా కృత్స్నం ప్రకాశయతి తచ్ఛ్రుణు॥ ౨౦

“హిరణ్యగర్భో మార్తాండ స్ఫోఽపి మద్దేహసంభవః
 దత్తవా నాత్మవిజ్ఞానం కల్పదా చతురః కిల॥ ౨౧

స మన్నియోగతో బ్రహ్మో సదా మద్భావభావితః
 దివ్యం తస్మామకై శ్వర్యం సర్వదా వహతి స్వయం॥ ౨౨

భూత్వా చతుర్ముఖ స్ఫుర్గం సృజ్యతే వాత్మసంభవః॥ ౨౩

5)

ఉత్తరకాండే - 32 సర్గః

యోఽపి నారాయణోనంతో లోకానాం | సభవోఽవ్యయః
మమైవ పరమా మూర్తిః కరోతి పరిపాలనం ౨౩½

యోంతకృ తస్వర్వభూతానాం రుద్రః కాలాత్మకః స్రభుః
మదాజ్ఞయా చ సతతం సంహర త్యేవ మే తనుః ౨౪౫

హవ్యం వహతి దేవానాం హవ్యకవ్యా శినామపి
భుక్త మాహరిజాతం య త్పచ్యతే తదహ ర్నిశం
ఈశాన స్సర్వ భక్తానాం సోఽపి త్రిపే స్మమాజ్ఞయా|| ౨౬

యా చ శ్రీ స్వర్వభూతానాం దదాతి విపులాం శ్రీయా
పత్నీ నారాయణస్యా సౌ వర్తతే మదనుగ్రహతో || ౨౭

వాచం దదాతి విపులాం యా చ దేవీ సరస్వతీ
పార్వతీ పరమా దేవీ బ్రహ్మ విద్యాప్రదాయినీ||
యాపిథ్యాతా విశేషేణ సాపి మద్వశగానుగా ౨౮౫

అతీతా న్యప్యసంఖ్యాని బ్రహ్మాండాని మదాజ్ఞయా
ప్రవృత్తాని పదార్థామై సుహితాని సమంతతః ౨౯౫

భూమి రాపోఽనలో వాయుః ఖం మనో బుద్ధిరేవ వ
భూతాది రాదిప్రకృతి ర్నియోగా స్సమ వర్తతే|| ౩౦౫

ఒహునాత్ర కిముక్తేన మమ శక్త్యాత్మకం జగత్

1. మమ తేజోంశః సర్వం తేత్ర మిత్యభిధీయతే

తేత్రజ్ఞం మాం విజానంతి యోగిన స్తత్త్వదర్శినః॥

జ్ఞానస్వరూప మేవాహుర్జగదేత ద్విచక్షణః

అధస్వరూప మేవాజ్ఞః పశ్యం త్యన్యే కుబుద్ధయః ॥

కూటస్థో నిర్గుణో వాః మైతన్యాత్మా స్వభావతః

వృశ్యతే హ్యర్థరూపేణ పురుషై రాభ్రాంత దృష్టిభిః॥

13 ప్రకృతిః శత్రయవిభాగయోగః

“బుద్ధే స్త్రిధావృత్తి రపీహ దృశ్యతే

స్వన్నాదిభేదేన గుణత్రయాత్మకః

సంస్కార్యతోఽస్మి న్స్వవిచారతో మృషా

ని త్యై పరే బ్రహ్మణి కేవలే ఓవే”॥

య సైవైతే మా మ గుణం గుణాత్మకం

హృదా కదావా యదివా గుణాత్మకం

2 వివరామాయణే

సోహం స్వపాదాఞ్చిత రేణుభిస్సృశే
న్వనాతి లోక త్రితయం యథా రవిః॥”

3౬

సత్త్వం రజ స్తమ ఇతి గుణాః ప్రకృతిసంభవాః
నిబద్ధంతి మహాబాహూదేహే దేహిన మవ్యయం॥

3౭

సత్త్వం సుఖే సంజయతి రజః కర్మణి లక్ష్మణా
జ్ఞాన మావృత్య తు తమః ప్రమాదే సంజయ త్యుత

3౮

1 “ అనాత్మ న్యాత్మవిజ్ఞానం తస్మా ద్దుఃఖం తథేతరత్
రాగద్వేషాదయో దోషా స్ఫుర్వా బ్రాంతినిబంధనాః॥

3౯

కార్యే హ్యస్య భవే దేహ పుణ్యాపుణ్య మితి శ్రుతిః
తద్వశాదేవ సర్వేషాం సర్వ దేహసముచ్ఛనః॥”

౪౦

2. “రసాదిపఞ్చీకృతభూతసంభవం
భోగాలయం దుఃఖసుఖాదికర్మణాం
శరీర మావ్యంతవ దాదికర్మజం
మాయామయం స్థూల ముపాధిరాత్మనః”॥

౪౧

“స్తూషం మనోబుద్ధిదశేంద్రియై ర్యుతం
ప్రాణై రసఞ్చీకృతభూతసంభవం
భోక్తు స్సుఖాదే రనుసాధనం భవే
చ్చసరీరమన్య ద్విదు రాత్మనో బుధాః”॥

౪౨

“అన్యో ద్యనిర్వాచ్య మపీహ కారణం
 మాయాప్రధానం తు పరం శరీరకం
 ఉపాధిభేదాత్తు యతః పృథ క్షిణితం
 స్వాత్మాన మాత్మ న్యనధారయే త్క-మాత్”॥ ౪౩

“కోశే వ్యయం తేషు తు తత్తదాకృతి
 ర్విభాతి సక్తా తస్మిటికోపలు యథా
 అసంగ రూపోఽయ మక్షోఽమృతోఽద్యయో
 విజ్ఞాయతేఽస్మి న్పరితో విచారితే”॥ ౪౪

నాన్యం గుణేభ్యః కర్తారం యదాద్రష్టానుపశ్యతి
 గుణే భ్యశ్చ పరం వేత్తి మద్భావం సోఽధిగచ్ఛతి॥ ౪౫

గుణా నేతా నతీత్య త్రీ ద్వేహీదేహసముద్భవాన్
 జన్మమృత్యుజరామఃఖై ర్విముక్తో భద్ర మశ్ను తే॥ ౪౬

మాం చ యోఽన్యభిచారేణ భక్తియోగేన సేవతే
 సర్వార్థపరిత్యాగీ గుణాతీత స్స ఉచ్యతే॥ ౪౭

14 అంతర్యామి పురాణపురుషోత్తమయోగః

‘ఏనం సదా జాత సరాత్మభావనా
 స్వాన్వనంద తుష్టః పరినిష్కృతాః

ఆస్తే స నిత్యాత్మసుఖప్రకాశక
స్సాతౌ ద్విముక్తోఽచలవారిసింధువత్ ॥

౪౮

ఏకాత్మకత్వా జ్ఞహతీ న సంభవే
త్తథాఽజహల్లక్షణతా విరోధతః
సోయం పదార్థావిన భాగలక్షణా
యుజ్యేత తత్త్వం పదయో రదోషతః ॥

౪౯

ఇథం యదీక్షేత హి లోకసంస్థితో
జగన్మృషైవేతి విభావయ న్మనః
నిరాకృతత్వా చ్ఛృతియుక్తిమా నతో
యథేందుభేదో దిశి దిగ్భ్రమాదయః ॥

౫౦

1. అహం హి జగతా మాదా బ్రహ్మణం పరమేష్ఠినం
విభాయ దత్తవా న్వేదా నశేషా నాస్యనిస్సృతాన్ ॥ ౫౧

అహమేవ హి సర్వేషాం యోగినాం గురు రవ్యయః
ధార్మికాణాం చ గోప్తాఽహం నిహంతా వేదవిద్విషాం ॥ ౫౨

అహం హి సర్వసంసారా న్మోచకో యోగినా మిహ
మయైవ చ పరా శక్తి ర్వాసాఽ విద్యేతి గీయతే ॥ ౫౩

1. అద్భుతరాగిని

నాశయామితయా మాయాం యోగినాం హృది సంస్థితః
సర్వేషా మేవ వస్తూనా మంతర్యామీ స్థితోస్స్వహం॥ ౫౪
మయ్యేవాంతస్థితం సర్వం సోహం సర్వత్ర సంస్థితః॥ ౫౪౫

అహం వై శ్వానరో భూత్వా ప్రాణినాం దేహ మాశ్రితః
పాణాపాససమాయుక్తః పచామ్యన్నం చతుర్విధం॥ ౫౪౬

అహం హి సర్వభావానా మంతస్త్రిష్టామి సర్వగః
మాం సర్వసాక్షీణంబోకా న జానంతి నృపాత్మజ ॥ ౫౪౭

ప్రధానం పురుషశ్చైచ్చేన తత్త్వస్త్వయ ముదాహృతం
తయో రనాదివిద్దిష్టః కాల స్సం యోజకః పరః ॥ ౫౪౮

త్రయ మేత దనాద్యంత మన్యక్తే సమచిత్తిం
తదాత్మకం తదన్య త్స్య తద్రూపం మామకం చిదుః॥ ౫౪౯

యత్త త్సర్వగతం దివ్య మైర్విర్వ మచలు మహత్
జ్ఞానయోగాభియుక్తస్తు దేహంలే త దవాప్పుయాత్ ॥ ౫౫౦

15. అత్మానాత్మసంప ద్విభాగయోగః

1. శ్చిదాత్మనాం
సంఘాదజ్ఞానం పరివర్తతే ధిః

1. అధ్యాత్మరా॥ ౫౫౧॥

వృత్తి స్తమో మూలతయాఽజ్జలక్షణా
యావద్భవేత్తాన చ సా భవో ధృవః॥

౬౦

యదన్య దన్యత్ర విభావ్యతే భ్రమా
దధ్యాస మిత్యాహురముం విపశ్చితః
అసత్యభూతేఽహి విభావనం యథా
రజ్వాదికే తద్వదపీశ్వరే జగత్॥

౬౧

వికల్పమాయారహితే చిదాత్మకేఽ
హంకార ఏష ప్రథమప్రకల్పితః
అధ్యాస ఏ వాత్మని సర్వకారణే
నిరామయే బ్రహ్మణి కేవలేపరే॥

౬౨

ద్వాభూతసగ్ధా లోకేస్మిదైవ ఆసుర ఏవ చ
దైవీ సంపద్విమోక్షాయ నిబంధా యాసురీ మతా॥

౬౩

యథా ప్రకాశతమసో స్థుంబంధో నోపపద్యతే
తద్వదేవ న సంబంధః ప్రపంచ పరమాత్మనోః॥

౬౪

ఛాయాతరూ యథా లోకే పరస్పరవిలక్షణౌ
తద్వత్ప్రపంచపురుషౌ విభిన్నౌ పరమార్థతః॥

౬౫

యద్యాత్మా మలినోఽస్వస్థో వికారస్యాత్స్వభావతః
సహి తస్య భవేన్నుక్తి ర్జన్మాంతరశఃతై రసి॥ ౬౬

మహదాద్యం విశేషాంతం సంప్రసూతేఽఖలం జగత్
యా సా ప్రకృతి రుద్దిష్టా మోహినీ సర్వదేహినాం॥ ౬౭

1పురుషః ప్రకృతిస్థోఽపి భుక్త్యై యః ప్రాకృతా న్దణాన్
అహంకారవిక్లత్త్వా త్రోచ్యతే పంచవింశకః॥ ౬౮

నిర్గుణం పరమం వ్యోమ తద్జ్ఞానం మునయోవిదుః
స ఆత్మా సర్వభూతానాం సబాహ్యభ్యంతరః పరః॥ ౬౯

దైవీ సంపద్వియోతాయ చాశ్రయంతి ముముక్షవః
అజ్ఞానిన శ్చాసురీం తా మాశ్రయంతి విమోహితాః॥ ౭౦

తానహం చాసురీంప్రాప్తాన్ సంసారే హి క్షిపా మ్యహం
శాస్త్రం ప్రమాణం సామిత్రే కార్యాకార్యవ్యవస్థితౌ॥ ౭౧

జ్ఞత్వా శాస్త్రవిధానేన దైవీ మాశ్రయ మా శుచః॥ ౭౧౪

ఇతి శ్రీరామాయణసారోద్ధారే - ఉత్తరకాండే
ద్వాత్రింశ స్సర్గః

1. అద్యత రా॥౧౧॥

అథత్రయస్త్రింశస్సర్గః

16. గుణత్రయ శ్రద్ధావిభాగయోగః

1* శ్రద్ధాన్విత స్తత్త్వమసీతి వాక్యతో

గురోః ప్రసాదాదపి శుద్ధమానసః

విజ్ఞాయ చై కాత్యయథాత్మజీవయో

స్సుభి భవే న్మేరురివాప్రకంసనః ॥

౧

2 అజ్ఞానే నావృతం లోకే విజ్ఞానం తేన ముహ్యతి

తద్జ్ఞానం నిర్మలం సూక్ష్మం నిర్వికల్పం య దవ్యయం॥

౨

అహం కర్తా సుభి దుఃఖి కృశ స్థూలేతి యా మతిః

సాప్యహంకృతिसంబంధా దాత్మన్యా రోప్యతే జనైః॥

తస్మా దజ్ఞానమూలోయం సంసార స్సర్వదేహినాం

౩౪

అశ్రద్ధయా హుతం దత్తం త ప స్తప్తం కృతం చ యత్

అసది త్యుచ్యతే వత్స నచ త త్ప్రేత్య నో ణహ ॥

౫

సాత్వికీ రాజసీ చైవ తామసీతి విభేదతః

త్రివిధా భవతిశ్రద్ధా దేహినాం పూర్వకర్మజా॥

౬

* వ్యా॥ శ్రద్ధేత్యత్ర॥ శబ్ద॥ తద్విజ్ఞానార్థం సగురు
మేవాభిగచ్ఛే త్సమిత్పాణిః శ్రోత్రియం బ్రహ్మసం॥

1. అథాత్మరాజై స॥

2. అద్భుత రా॥౧౧స॥

1 తమోరూపాద్ధి సంకల్పాన్ని త్యం తామసచేష్టయా
అత్యంతం తామసో భూత్వాకృమికీటత్వ మాఘ్నయాత్ ।

రిజోరూపోహి సజ్కుల్పో లోకే సవ్యవహారవాన్
పరివృత్తి సంసారే పుత్రదా రానురంజితః॥

౮

సత్త్విరూపో హి సజ్కుల్పో ధర్మజ్ఞాన పరాయణః
అదూరమోక్షసామ్రాజ్య స్సుఖరూపోహి విష్ణుః ।

౯

2 శ్రీవిధం తు పరిత్యజ్య రూప మేత న్మహామతే
సజ్కుల్పః పర మావన్నీతి పదమా త్మపరిక్షయే

౧౦

యద సన్ని సహస్రాణి తప శ్చరసి దారుణం
పాతాళస్థస్య భూస్థస్య స్వర్గస్థస్యాపి తేలనఘః॥
నాన్యః కశ్చి దుపాయోఽస్తి సజ్కుల్పోపశమాదృతే
సజ్కుల్పోపశమే యత్నంపారుషేణ పరం కురు ॥

౧౨

భూతా స్ప్రేతగణాంతైవ యజంతే తామసా జనాః
రాజసా యక్షరక్షాంసి యజంతే గ్రామదేవతాః ।

౧౩

యజుషే సాత్వికా దేవా స్ప్రహ్లావిష్ణుమహేశ్వరాన్ ౧౩౪

౧౩౫ ప్రివిధ స్తేషా మత్యంతం భవతి ప్రియః । ౧౪

శ్రద్ధయా మాం భజన్వాద్య సర్వదేవమయం విభుం
సకృదేవ ప్రపన్నాయ తవాస్మీత్తైచ యాచతే ||
అథయం సర్వభూతేభ్యో దదామ్యేత ద్రవ్యతం మమ | ౧౧౫

ఏత ద్విజ్ఞాయ మన్మత్ సునితప్రజ్ఞ సుఖి భవేత్ || ౧౧౬

ఇదం గుహ్యతమం జ్ఞానం సర్వసేదేషు నిశ్చితం
ప్రసన్నచేతసే కేయం ధార్మికా యాహితాగ్నయే || ౧౧౭

17 సాయుజ్య మోక్షయోగః

*ఇచ్ఛాది రాగాది సుఖాది ధార్మికా
స్పదా ధియ స్సంస్మృతిహేతవః పరే
యస్తా త్రప్రసుప్తే తదభావతః
పరస్సుఖస్వరూపేణ విభావ్యతే హి నః || ౧౧౮

విశ్వం యదేత త్సగమాత్మదర్శనం
విలాపయే దాత్మని సర్వకారణే
పూర్ణి శ్చిదానందమయోఽవతిష్ఠతే
నవేద తాహ్యం నచ కించి దాస్తరం || ౧౧౯

నేతి ప్రమాణేన నిరాకృతాఖిలో
హృదా సమాసాదిత చిద్భవామృతం

* అధ్యాత్మగీసం

త్యజే నశేషం జగ దాత్మసద్రసం

ప్రీత్యా యథాఽమృతః ప్రజహతి తత్ఫలం॥

౨౦

* అత్య న్యభేదేన విభావయన్నిదం

భవత్యభేదేన మయాఽఽత్మనా తదా

యథాజలం వారినిధౌ యథా సయః

శ్రీరే వియ ద్ద్వోమ్నన్భినిలే యథా నిలః॥

౨౧

ఏవం సదాఽభ్యస్త సమాధియోగితో

నిశ్చుత్తసర్వేంద్రియగోచరస్య హి

వినిష్ఠితాశేషరిపో రహం సదా

దృశ్యో భవేయం జితవద్గుణాత్మనః

౨౨

1 కామ్యానాం కర్మణాం న్యాసం సన్యాసం కవయో విదుః

సర్వకర్మఫలత్యాగం ప్రాహు స్త్యాగం విచక్షణాః॥

౨౩

శ్రేయా న్స్వభర్మో విగుణః పర ధర్మా త్స్వనుష్ఠితాత్

చకాజం కర్మసామిత్రే సదోషమపి న త్యజేత్॥

౨౪

* వ్యా॥ ఆత్మనీతి॥ అభేదేన విభాయక్॥ అస్తి భావి
ప్రియమాపేక్షేతి కేష॥

సర్వారంభా హి దోషేణ ధూమేనాగ్ని రివావృతాః
స్వభావ నియతం కర్మ కుర్వ న్నాప్నోతి కిల్బిషం ౨౫

మన్మనా భవ మచ్ఛక్తో మద్యాజీ మాం నమస్కరు
మా మేవైష్యసి సత్యం తే ప్రతిజానేప్రియోఽసి మే॥ ౨౬

సర్వధర్మా స్పరిత్యజ్య మామేకం శరణం న్రజ
అహం త్వ సర్వపాపేభ్యో మోక్షయిష్యామి మాశుచః॥ ౨౭

2 రహస్య మేత చ్ఛృతిసారసంగ్రహం
మయా వినిశ్చిత్వ తవోదితం ప్రియ
యస్త్యేత దాహోచయతీహ బుద్ధిమా
స్ప్రిముచ్యతే పాతక రాశిభిః క్షణాత్ ॥ ౨౮

భ్రాత ర్యదీదం పరిదృశ్యతే జగ
న్మాయైవ సర్వం పరిహృత్య చేతసా
మద్భావనాభావితశుద్ధమాసన
స్సుఖీ భవానస్తమయో నిరామయః॥ ౨౯

విజ్ఞాన మేత దఖిలం శ్రుతిసార మేకం
వేదాంతవేద్యచరణేన మయైవ గీతం
యశ్శృద్ధయా పరిష్ఠతే ధురుభక్తియక్తో
మద్రూప మేహి యది సంపూచనేషు భక్తిః॥ 30

2 అగ్రాశ్మశ్శిస॥

1 ఇత్యేత త్పురమం జ్ఞానం భవతే కథితం మయా
జ్ఞాత్వా విముచ్యతే జంతుః జన్మసంసారబంధనాత్॥ 30

18 యజుర్వేదాంతోక్తశ్రీరామబ్రహ్మవిద్యాయోగః

ఈశ-కర-తైత్తిరీయ-బ్రహ్మ-కైవల్య-జానాల
వేదాశ్వతర ఏవమేకోనపంచాదుపనిషదః యజుర్వేదేసంతి

*పూర్ణ మదః పూర్ణ మితి ఖండికాయాం సమాసతః

అదిమధ్యావసానేషు పూర్ణం బ్రహ్మైవ నిశ్చితం॥ 31

పూర్ణం పరోక్షరూపేణ జ్ఞాతం తత్పురసంజ్ఞికం

ప్రత్యక్షం త్వంపదార్థేన స్థితం భూతమయేషు చ॥ 32

పూర్ణాన్నిరూపకా త్పూర్ణం సోపాధిక మిహోచ్యతే

తత్పూర్ణం శాస్త్రశాస్త్రభ్యాం స్వావిద్యానాశత స్వయం॥ 33

స్వాఽఖండైక రసం లక్ష్మీమాదాయోపనిష ద్ధిరా

విగ్రతోపాధికం సర్వం పూర్ణమే వావశిష్యతే॥ 34

ఏవం సర్వాసు శృతిషు స్మృత్యాదిషు యదీరితం

తద్రామపరమం బ్రహ్మ యోగిగమ్యం సనాతనం॥ 35

* వ్యా॥ ఈశావాచ్యుఁ ఁ అఁను॥ శ్మ॥ పూర్ణమదః
.....వావశిష్యతే.

1 పరాంచి ఖాని ప్రభుణా సృష్టాని చెతు తే పరాన్
వీక్షంతే చాంతరాత్మానం ప్రసద్ధశృత్యువీరితం॥ 32

౨ ఆత్మానం చే ద్విజానీయూ వయ మస్తీతి పూరుషః
కిమర్థం కస్య కామాయ నరీర మరుంజ్యశేత్॥ 3౩

ఇత్యాహ చ శృతీ సాధ్వీ బృహదారణ్యకా స్వయం
○ తత్త్వమేన త్వమేవై న దితి కైవల్యగం వచః 3౪

* యచ్చ కించి జ్ఞగత్సర్వం దృశ్యతే శ్చాయతేపి వా
అంత ర్బహిశ్చ తత్సర్వం వ్యాప్య నారాయణస్థితః ౪౦

సర్వా సూపనిష త్వేనం బ్రహ్మద్వైతం బ్రహ్మైతం
తద్రామపరమం బ్రహ్మ యోగిగమ్య మనామయం॥ ౪౧

♦ వ్యా॥ కరోప॥ ౨౨ ౧వ స్త్రీ శృ॥ పరాంచిఖాని...
... ఇచ్చన్
౨ వ్యా॥ బృహదారణ్యకే శృ॥ ఆత్మానంచే.....
శేత్

○ వ్యా॥ కైవల్యోపనిషది॥ తత్త్వమేన
త్వమేనతత్

* యాజ్ఞోకి ఉపనిష చ్చృతి॥ అంత . . . స్థితః॥

1. అనంద రా॥ మనోహర కా॥ ౪॥

† అన్యన్యమపి శాఖామూం ప్రశ్నః స్రవ్యక్తితి స్ఫుటం
మనః ప్రాణేంద్రియాశాం యశ్చనః ప్రాణేంద్రియం హి తత్

విద్యైవ నాన్య గ్మానుష్యం ప్రాప్య జన్మ న జేదచేత్
విచక్ష్మ ర్మహతే కన్య పౌత్ర ప్రాక్తం తతః పరం॥ ౪౩

❧ బ్రహ్మ మహిమా శృత్యా కీర్తితో వ్యాసత స్వీయం
తదాప్రేతే గురో జ్ఞేయం నాన్యధాగ్రంథకోటిభిః॥ ౪౪

అచాఘవతోఽపి కలశే స్ఫటికేంతర్బహిః కిల
దీపః ప్రకాశతే క స్తం లోపయేచ్ఛ తథేవ్యతే॥ ౪౫

మూషాశిక్తం లాగ్రహ ముదాకారం విభాసతే
† పురి శ్చక్రే ప్రభు స్సర్వాః పురః పురుష అనిశత్॥
ఇత్యుక్తం కణ్వశాఖాయా మన్యతాపి హి సర్వతే॥ 46౫

† బృహదారణ్యకే శ్లో॥ ప్రాణస్మప్రాణః అపితి॥

❧ వ్యాసుత అథాతో బ్రహ్మజ్ఞానా ఇత్యాదీని
బ్రహ్మసూ-

† బృహదారణ్యకే ౪౬॥ ౫ బా॥ ౧౨ మంత్రం॥ పుర
శ్చక్రే . సువృతా

ఏ వకో వశీ సర్వభూతాంతరాత్మైతి శృతే ర్విచః॥ ౪౭

౪ వకో దేవ సుర్వభూతే స్వితి చైవాపరా శృతిః ౪౭౪

□ తైత్తిరీయక శాఖాయాం బ్రహ్మణో లక్షణం పురా
సత్యం జ్ఞాన మనంతం సుప్త్యే వేద గుహాదికం
యశ్చాసా వత్స తే కామా స్సర్వా న్యుగపదేవహి ౪౮

ఫలం జ్ఞానస్య చోక్త్యాథ తస్మాద్భ్రహ్మాత్మకం కిల
క్రమోత్పత్తిర్విభూతానాం కోశ పంచకవేదసం॥
తత్ఫలం తదనాత్మత్వం సంప్రదర్శ్యం తర త్వతః
పుచ్చబ్రహ్మైతి నిర్ణీయ తదస తన్మత్ప్రతీతితః॥ ౪౯

ఆత్మైవరస ఏనైష ఆనందయతి చాఖిలాన్
భయహేతు స్తదేవేహ వాతాదీనాం ప్రవర్జితం ౫౦

మానుషాది తు బ్రహ్మాంతా హ్యనందా యే శతోత్తరాః
బిందవ స్తే పరిబ్రహ్మనంద శ్చేతి వినిశ్చితం॥ ౫౩
స యశ్చాయం సరో పాథా వాదిత్యే యశ్చ నర్తతే

ఏ కరోపనిషత్ ౫ వల్లి ౧౨ మం॥ ఏకో వశీ

..... ర్నేతరేషాం

౪ శ్వేతాశ్వ ౬ అ ౧౧ మం॥ ఏకోదేవ నిర్గుణశ్చ

□ తైత్తిరీయోపనిషత్ శృ॥ బ్రహ్మవిదాహ్నైతి —

ఇత్యుపనిషత్॥

న ఏక ఇతి జ్ఞాతారం పాపపుణ్యం కృతాకృతే
 న సంతాపయత స్త్వేనం సమ్యక్ సర్వం ప్రకీర్తితం
 తద్బ్రహ్మ మహిమాప్రేక్ష్య తద్రామేతి న సంశయః॥ ౫౫

ఇతి శ్రీరామాయణసారోద్ధారే - ఉత్తరకాండే
 త్రయస్త్రింశస్తకః

అధ్యాయముః త్రింశస్తకః

19. ఋగ్వేదాంతార్థ శ్రీరామబ్రహ్మవిద్యాయోగః

(1. ఐతరేయ 2. కాషీతకబ్రాహ్మణ 3. నాద
 చియాపనిషత్ 4. ఆత్మబోధోపనిషత్ 5. నిర్యాణోపని
 షత్ 6. ముద్గలోపనిషత్ 7. అక్షమాలిక 8. త్రిపురో
 పనిషత్ 9. సాభాగ్యలక్ష్మ్యుపనిషత్ 10. బహుచోపని
 షత్ ఇతి దశోపనిషదః ఋగ్వేదీయాః)

* పుర స్సుప్త్యా పరేశేన వైవతాభి స్తుతోపసః
 స్మృత్వేమాం మానుషీం ముద్రాం పరం తోష మవాపసః॥

* వ్యా! ఐతరేయో పనిగిలథ్యాయే ౨౪౦౬ శ్లో॥ తా
 స్మృత్వా అస్మిన్మహాత్యర్థవే ప్రాపతన్ త మశనయా
 వివానాభ్యా మన్వవార్జయత్ | తా ఏన మ బ్రవ న్నాయ
 తనం యః ప్రజానీహి యస్మి స్పృతిష్ఠిరా అన్న మదామేతి

1 దేవతా శ్చాన్నభుక్త్విధం దృష్టేమాం పౌరుషీంతనుం
హర్షా దాహుశ్చ సుకృతం బలేతి శ్మయతే స్ఫుటః॥ ౨

తాభ్యో గా మానయ త్తా అబృవ న్నవై నోఽయ మల
మితి తాభ్యోఽ శ్వమానయత్తా అబృవ న్నవై నోఽయ
మలమితి ౨ తాభ్యః పురుషమానయత్తా అబృవన్సుకృతం
బలేతి పురుషోవావ సుకృతం తా అబ్రవీ ద్యథా యతనం
ప్రవిశ తేతి॥3॥ అగ్నిరూభిత్వా..... పిపాసే భవతః॥౪॥
ఇతి॥

1. ఆశందరా॥మనోహర కాం॥రస॥

పురుషం త్వే వా విస్తర మాత్మే త్యాహ శృతి స్వయం
ముదం కరోతి దేవస్య ద్రావయే ద్దుఃఖసాతకే
ఇతి ముద్రానిరుక్తి శ్చ మంత్రశాస్త్రేపి శ్శూయతే
అత స్సర్వేషు దేహేషు సద్రూపగ్రహణం కృతం
స్వర్గాసవర్గయోఽచ్చైషోఽధికారోస్మిన్నచేతరే
లోకే ప్రసిద్ధి ర్యంకంచిద్రాజముద్రా జ్ఞీ-తం నరం
అధికారీతి మన్యంతే పూజయం త్యాదరాదిభిః
తథానయాంకితో జీవోఽధికారీ శాస్త్రభూమిషు
నాన్యాభి ర్యోనిభి ర్జ్ఞాతుం శక్యతే స్వాత్మనః పరం

౬ 1/2

రామేతి లోకరమణా ద్రమంతే యోగినోఽ మలే
పరానందపరే నిత్యం తేన రామ ఇతీర్యతే

౭ 1/2

రసే నైవామునా సర్వే జీవా జీవంతి నాన్యథా॥

౮

ఇమం రసమయం లభ్యా భవం త్యానందినోఽఖిలాః
విశతా యేన విశ్వేషు సతం చేతయతే జగత్
సతం చేతయతే కశ్చిత్స రామ ఇతి కీర్త్యతే॥

౯ 1/2

స బ్రహ్మ స శివ శ్శాశ్వత స హరి స్స సురేశ్వరః
సోక్షరఃపరమ మైన స స్వరా ఇతి పేదవాక్॥

౧౦ 1/2

యస్య సే సచ్చిదానందా స్సవ్యాప్తా స్సర్వవస్తుషు
తేనాస్తి చ ప్రియం భాతి వస్తుమాత్రం ప్రవృత్త్యతే
అహ్నాయేషు చ సర్వత్ర రామబ్రహ్మత్వకీర్తనం
ఆది మధ్యావసానేషు శ్రూయతే గుర్వనుగ్రహాత్ ౧౨½

ఇతరే యకే ఆత్మాన ఇర మేకః పురాజనైః

* కోయ మాత్మేతి సంప్రశ్నే యేన పశ్యతి జిఘ్రతి

ఇత్యాదిభిర్వినిర్నితం తదే త ధృదయాదిభిః

ప్రజ్ఞానస్యాస్య నామాని చోక్త్వా తత్సర్వతా సమా
వష బ్రహ్మ త్యాదిశబ్దై ర్దర్శితా చాఖిలం జగత్ ౧౩

* వ్యా॥ ఐత రేయోపనిషదికి అధ్యాసం ఖండే శృంగో
య మాత్మేతి నయ ముపాస్మహే కతర స్స ఆత్మా? యేన
వా రూపం పశ్యతి యేనవా శబ్దా శృంగోతియేన వా గంధా
నాశ్చిఘ్రతి యేన వా వాచం వా కకోతి యేన వా స్వాదు
చాస్వాదు చ విజానాతి యదేత ధృదయం మన్తశ్చైతత్
సంజ్ఞానం నిష్కానం ప్రజ్ఞానం మేధా దృష్టిః ధృతి ర్మతిర్మనీషా
జ్యోతి స్స్మృతి స్సజు-ల్పః క్రతు రసుః కామో వశ ఇతి
పర్వావ్యైతాని ప్రజ్ఞానస్య నామధేయాని భవంతి స ఏష
బ్రహ్మ సవష ఇంద్ర ఏష ప్రజాపతి రేతే సర్వే దేవా
ఇని స చ సా తానీ- యచ్చ స్థావరం సర్వం

తత్ప్రిజ్ఞానైత్రం ప్రజ్ఞానై ప్రతిపాద్యం ప్రజ్ఞానైత్రో లోకః ప్రజ్ఞా

ప్రజ్ఞానేత్రం చ ప్రజ్ఞానేత్రం సేత్యనేన హి
ప్రజ్ఞానం బ్రహ్మశృత్యంతే త్రికాలేష్వితి దర్శితం॥ ౧౬
తద్రామ సచ్చిదానంద ఘనానంతం న సంశయః

20 సామవేదాంతాద్ధృత్తీరామబ్రహ్మనిద్యా

యోగః కేన ఛాందోగ్యోపనిషత్

1 కేన 2 ఛాందోగ్య 3 అరుణికోపనిషత్ 4
మైత్రేయాని 5 మైత్రేయ్యుపనిషత్ 6 వజ్రసూని 7
యోగచూడామణి 8 వాసుదేవ 9 మహాోపనిషత్ 10
సన్యాసోపనిషత్ 11 అవ్యక్త 12 కుండిక 13 సావిత్రి 14
రుద్రాక్షజాల 15 దర్శన 16 జాగ్రత్ 17 ఇత్యేతత్స
ప్రదశోపనిషదః సామవేదీయాః

1 * ఛాందోగ్యేపి సదేవేతి బ్రహ్మోపనిషత్ బ్రహ్మణః
తేజోబన్నాదికా స్మృప్తి స్మన్మూలా నా స్థితి ర్హృతిః॥ ౧౭

పతతిష్ఠా ప్రజ్ఞానం బ్రహ్మ॥ ఇతి

* వ్యా॥ ఛాందోగ్యే షష్ఠప్రపాఠ౨-3 ఖండదే
శ్చ॥ సదేవ సోమ్యద మగ్ర ఆసీదిత్యారభ్య = విజానీపే
3 ఖండ పర్యంతం॥

౩ వ్యా॥ ఛాందోగ్యే ౬ ప్రపాఠకే చతుర్దశః ఖం
॥ శ్చ॥ యదా సోమ్య పురుషం గంధాశ్చేభ్యో సంపత్స్య
పర్యంతం॥ ఇత్యేతత్సామవేదే ౧౭ సంఖ్యాకాః ఉపనిష
దః॥

జీవాత్మనా ప్రవేశశ్చ వ్యాకృతి ర్నామ రూపయోః

1 శ్వేతకేతో స్త్వం పదస్య తత్పదేనైకతా పిచ

పదసంభావనాయాం చ సద్భావే బహుశక్తితా

తదజ్ఞానేగురోజ్ఞానం జ్ఞానా నోన్మోక్షో | పునర్భవః

ఋత్యబ్రహ్మదినంఘ సేవం సద్బ్రహ్మ కీర్తనం

3 ద్రామేతి పరం బ్రహ్మ సృష్టిస్థిత్యంత హేతుకం॥

90

కత్వ మపీతి ఛాందోగ్యే బ్రహ్మజ్ఞైక్యం న భేదతః

కత్వం పదయో స్సన్నిప్తంశృత్యా య త్ప్రతిపాదితం॥

క దామ సచ్చిదానంద ఘనానంతం న సంశయః॥ 90 1/2

గాక్షా న్మృక్తేః కారిణం తద్భోగ స్తేషాం స ఏవ హి

పం సర్వం యవయ మిత్యేక మేవాద్వితీయకం

ర్వం భిల్విద మిత్యాది శృతయో యం బృవంతి హి

ర్వభూతేషు చాత్మా నం సర్వభూతాని చాత్మాని

ంపశ్య న్నాత్మయాజీతి పరమార్థం మనో ర్వచః॥ 91

తాదృశేన బోధేన భూత్వా బ్రహ్మాత్మరూపకాః

ప్రతకృత్యా స్వయం తీర్త్వా సచ్చిష్యా గ్రాహయంతి చ॥

తెలిసికొనుటకును, తత్పూజావిధానమును తెలిసికొనుటకును మా సాల్పగ్రామ పూజాసర్వస్వమును జూడవలయును.

౪. స్థం డి ల ము

శ్రీరామయంత్రమును ఒక పీఠముపై పిండిమృగ్గులు పెట్టి శ్రీరామ సర్పింపవలయును.

౫. కు డ్య ము

గోడయందు శ్రీరామ విగ్రహమునుగాని, నామమునుగాని, పంగనామ ములనుగాని వ్రాసి దానిని పోడకోపచారములతోఁ బూజించుట.

౬. ప ట ము

కాగితములు, గుడ్డలు, చెక్కలు వీనియందు శ్రీరామని చిత్రమును జిత్రించి పూజించుట.

౭. మం డ ల ము

శ్రీరామని పరివారముతో (హనుమ తీర్థతాలక్ష్యణ భరత శత్రుఘ్న సుగ్రీవాంగద జాంబవ ద్ద్విభీషణాదులు) మంత్రములతో నావాహనము ఒక మంటపము మీఁదఁగావించి పూజించుట.

౮. వి శి ఖ ము

శ్రీరామని బాణముగ భావించి పూజించుట. కొందఱు నర్మదా బాణములందే శ్రీరామ నాహ్వనించి పూజించుటకే విశిఖపూజ యందురు.

౯. ని త్య యం త్ర ము

రాగిరేకునందు శ్రీరామ యంత్రమును జెక్కించి ప్రాణప్రతిష్ఠాదులు కావించి పూజింపవలయును. “యంత్రం మంత్రతాత్మకం ప్రాహుః” అని యుండుటచే యంత్రము మంత్రమయము కావున దానికి శక్తి యెక్కువగఁగలదు. యంత్రములు రెండురకము లీద్రక్కపుటలో నీయఁబడినవి.

ధర్మార్థకామముక్త్యర్థం సృష్ట్యేపాధిం నివిష్టవాన్ ॥

తస్య చైతన్యచంద్రస్య హృదయే హి కలా పరాః

ద్వ్యాప్త శ్చ ద్వారభూతా స్తహాదీ స్పృహ నిహ ॥

ప్రకాశయంతి గృహ్లాంత త్యంతి చ స్వభావతః

బుద్ధి రేకా త్యంతసితం సన్నికృష్టా హృదయః ॥ 38

అతో జ్ఞానప్రధానా సా తస్మాన్ చక్షురంతి

ప్రసృతం రూపశబ్దాదీ న్దానాతి తు విశేషితం ॥ 39

చతుర్థా వృత్తి భేదేన ప్రోక్తా తత్త్వాద్భదర్భిః

ప్రయోజనం న తేనాత్ర ప్రకృతం తద్వివిచ్యతే ॥ 3౬

క్రియాప్రధానం ప్రాణశ్చ పశ్చాదాసౌ స్వవృత్తితః

ప్రాణాపానౌ తథా వ్యాన స్సమానో దానకావీతి ॥ 32

వాగాదికర్మేంద్రియేషు క్రియాప్రాణశ్చ యా మతా

శ్రవణం నయనం ఘ్రాణం త్వగ్ర సేనేంద్రియం తథా

ఇమాని పంచేంద్రియాణి జ్ఞానద్వారాణి వై విదుః ॥ 3౫

వాక్పాణిపాదసాయూపస్థా శ్చ కర్మేంద్రియాణి చ

* ఏవం షోడశసంఖ్యానం కలానా ముచ్యతే బుద్ధేః ॥ 3౪

* వ్యాఖ్య || అథర్వముండకశ్మగతాః కలాః = ఏకాభవంతి ఇతి

తాసు సర్వాసు చైతన్యం రామనామేతి విశృతం
ప్రవిష్టం చేప్తుతే శశ్వ తైన విశ్వం విచేప్తుతే॥

౪౦½

అనాదిసంసారతరుః కర్మమూలఫలాత్మకః
దేహాభిమానినో జీవాః ఫలభోగాయ పక్షిణః

యథా కర్మసుఖం దుఃఖం ఖాదంతి స్వేచ్ఛారార్పితం॥ ౪౧

కశ్చి జ్ఞస్మసహస్రేషు జ్ఞానవాన్జాయతే యదా
తదాత్మస్థం రామరూపం జ్ఞాత్వా మోక్షీ భవ త్యలం॥ ౪౩

ఇంద్రియాణి పరాజ్యేవం తేభ్యో బుద్ధిః పరామతా
తత్పరఃపరమాత్మాచసర్వసాక్షీతి నిశ్చితః

తద్రామపరమం బ్రహ్మయోగిగమ్యంసనాతనం॥ ౪౪½

శ్చ ద్వా సుపణ్ణా వేకవృక్షం సమాశ్రిత్య స్థితౌ తయోః

ఏక స్సారం ఫలం స్వాదు ఖాద త్యన్యో విచక్షతే

అషు ధామసు యద్భోగ్యం భోక్తాభోగ్య శ్చ యద్భవేత్

తేభ్యో విలక్షణ స్సాక్షీ త్యాహ చాధర్వణీ శృతిః॥ ౪౬½

యచ్ఛాస్తి హా యత్సుస్థిరతి యచ్ఛానందయతి స్వయం

శ్చ వ్యా॥ ముండకశృతి॥ ద్వాసుపణ్ణే = సామ్య ముపైతి

యస్మింశ్చ మనూతి ప్రభ్యే సశ్వే వేదా స్సమప్యతా
విషయాది ధీ సమ్యంతం జహం స్వమినాత్మకమ్ ॥ ౪౮

యస్యాధే చ సియం చైత తస్ రామాత్మా మ హాన్వియః
సర్వేషాం ప్రాణీణాం స్వాత్మా పరిప్రేమాస్పదో యతః
సత సర్వప్రైకి ఏవ దేహినా నాస్తి కించిచ ॥ ౪౯

చిద్రామం హృద్గతం జ్ఞాత్వా యోసా సోహ మితీరయా
ఆచార్యదత్తయా సమ్య క్సరమోపాసనం గతః
1 ఆవృత్తి రసకృన్నామయా త్ఫలీభూతే పరాత్మని
బోధదాధ్యే పున స్తస్య న కార్యం నిద్యతే భవే ॥ ౫౦

సర్వే పుసాయా శ్శాస్త్రీషు యద్జ్ఞానాధే ప్రయోజతాః ॥
సచే ద్దేశికశబ్దేన హృద్యానిః కిం పరం తతః ॥ ౫౧

2 ముండకే పి పరా విద్యా విషయా బ్రహ్మబ్రహ్మిణః ॥
సృష్టిశ్చానక దృష్టాంతై రుక్తా తస్మింశ్చ సంస్థితా
లయశ్చాపి హి తదైవ నిశ్చయం సర్వం హి తన్మయం ॥ ౫౨

1 వ్యా ॥ బ్రహ్మసూత్రాణి ॥

2 ముండకశ్చ ॥ తత్యై సహోవాచ ద్వేవిశ్వే మధే
గమ్యతే ॥ ఇతి ముండకశ్చ ॥ యత్ర వదేత్స్వి .. చు చ

3 తానేణ ధనుషా వేద్యం లక్ష్మ్యతత్కర్పణం తథా
4 మహిమాతిశయ స్తస్య తద్భాసా భా త్యశేషతః ॥ ౫౫౩

5 అగోచరం చ సర్వేషాం క్షాయ మానోఽనుపశ్యతి ౫౬

వేదా హి తం గుహయాం యో విద్యాగ్రంథిం భినత్తి సః ॥
కృషయా వృణుతే బ్రహ్మ యం కంచన సుఖాదికం
తేనైవ లభ్యతే నాహ్ నాన్మన్యథా యన్మతోపి హి ॥ ౫౬½

6 సన్యాసయోగత స్తత్యం శుద్ధం యేషాం విచారతః

జాయతే॥

3 తత్రైవ ము శృ॥ ప్రణవో ధను శ్వరో హత్మా
బ్రహ్మ తల్లక్ష్మ్య ముచ్యతే॥ అప్రమత్తేన వేదవ్యం శరవ
త్తన్మయో భవేత్ ॥ ఇతి ॥

4 శృ॥ న తత్ర సూర్యో భాతి భాతి ॥ ఇతి

5 శృ॥ య సర్వజ్ఞ ప్రతిష్ఠితః ॥ ఇతి
శృ॥ న చక్షుసా ... మానః॥ ఇతి॥ శృ॥ పురుష
సోమ్యా॥ ఇతి॥

6 శృ॥ నాయ మాత్మా ప్రచననం లభ్యో
ముక్తోఽ మృతో భవతి ॥

తే పరాంతేన కాలేన పరిముచ్యంతి నాన్యథా ||

బ్రహ్మో వేద మమృత మిత్యాహ ధర్మణ శృతిః

గీ. ౩౪

* యథా నద్య స్పముద్రేఽస్తం గచ్ఛంతి నామయాపతః ||

తథా విద్వాన్మలాదేన ప్రతిషాద్యాం చ సంక్షయం

ప్రారభ్యకర్మణాం సాక్షాన్మోక్ష మేత్య పునర్భవం ||

యో వేద పరమం బ్రహ్మ సబ్రహ్మభవతీతి చ

౬౦

ఏవం సర్వాసు శృతిషు స్మృత్యాదిషు యదీరితం

తద్రామపరమం బ్రహ్మ యోగిగమ్య మనాయం ||

౬౧

ఇత్థం పార్వతీం, ప్రతి పరమేశ్వరేణోక్తమితి

లక్ష్యాత్మికస్కాందేఽస్తి రామగీతాసమాప్తా

శ్రీరామ ఉవాచ

యేనేదం సర్వతే నిత్యం సంవాదో భవతో మమ

జీచన్ముక్తో భవే తోఽపి సర్వపాపైః ప్రముచ్యతే ||

౬౨

శ్రావయే ద్వాద్విజా న్మధ్యాన్మృత్యుచర్యపరాయణాన్

యోవా విచారయే దధ్ధం స యాతి పరమాం గతిం ||

౬౩

యత్తైన శృణు మా నిత్యం భక్తియుక్తో దృఢవ్రతః

సర్వపాపహన్ముక్తో బ్రహ్మ లోకే మగీయతే ||

౬౪

* వ్యా || ౩౪ || యథా నద్య స్పముద్రేఽస్తం గచ్ఛంతి నామయాపతః || ఇతి

తస్మా తస్యప్రయత్నేన సకల్యో మసీషిః
శ్రోతవ్య శాచి మంతవ్యో విశేషా ద్బ్రహ్మణై స్సహా॥ ౬౩

శృత్వాథ రామం ప్రణిపత్య మూర్ధ్నా
బద్ధాక్షుః క్షౌరమవాప్య పూర్ణం
ఓజ్జ్వల ముచ్చార్య స లక్ష్మణః పున
ర్నేత్రే నిమిల్బాక్షుల మత్ర దృష్ట్వా॥ ౬౪

త్వత్తో వేదా స్సకలా స్సంప్రసృతా
స్త్వ యోవాంతే సంస్థితం తేలభంతే
పశ్యామి త్వాం జగతో హేతుభూతం
నృత్యంతం స్వేహృదయే సన్నివిష్టః॥ ౬౫

త్వా మేక మాహుః పరమం చ రామం
పాణం వహంతంహరిమిత్రమిశం
ఇందుం మృత్యుం చానలం చేతానరా
ధాతార మాదిత్య మనేక రూపం॥ ౬౬

త్వత్పాదపద్మస్మరణా దశేషం
సంసారబీజం విలయం ప్రయాంతి
మరోవియమ్యప్రణిధాయ కాయం
ప్రసాదయా మ్యేకరసం భవంతం॥ ౬౭

అధ్యపంచత్రింశస్సర్గః

2 ఏకదా మనయ స్ఫుర్యే యమునాతీర వాసిః
ఆజగ్మ రాఘవం ద్రష్టుం భయాన్లవణరక్షణమ్॥ ౧

తాన్వాజయిత్వా పరగుణ భక్తిర్నిరఘోషాత్తమః
ఉవాచ మధురం వాక్యం వాన్సంధి స్మృనిమహలమ్॥ ౨

కరవాణ్ణి మునిశ్రీణా కి మాగమనకారణం
ఆజ్ఞాసయతు మాం భృత్యం త్రాన్తానైవతం హి మే॥ ౩

ఋషయః

మధు నామా మహాదైత్యః పురాకృతయుగే ప్రభో
ఆసీ దతీవ ధర్మాత్మా దేవబ్రాహ్మణపూజకః॥ ౪

తస్య క్రుష్టో మహాదేవో వజ్రా శూల మనుత్తమం
ప్రాహుచై నేన యం హంసి సతు భస్మభవిష్యతి॥ ౫

2 రావణ స్యానుజా భార్యా తస్య కుంభీనసీ శృతా
తస్యాంతు లవణో నామ రాక్షసో భీమవిక్రమ
ఆసీ ద్ధురాత్మా దుర్ధవో దేవబ్రాహ్మణహింసకః॥ ౬½

1. అద్భుత రా॥౧౫॥

2. అభ్యాత్మ రా॥౬స॥

పీడితాస్తేన రాజేంద్రవయంత్యాం శరణం గతా॥ 2

తచ్ఛత్రాంత్యా రాఘవో వ్యాహ మాభీ ర్వో మునిపుంగవాః
నాశయామ్యామి గచ్ఛంతు విగతజ్వరాః॥ ౩

తతో రామం నమస్కృత్వ శత్రుఘ్నో వాక్య మబ్రవీత్
లక్ష్మణేన మహాత్కార్యం కృతం రావణసంయుగే
నందిగ్రామే మహాబద్ధి ర్చరతో దుఃఖి -
అహమేవ గమిష్యామి వధాయ లవణస్య చ॥ ౧౦

తచ్ఛత్రాంత్యా స్వాజ్ఞా మారోప్య శత్రుఘ్నం శత్రుసూదనః
అనిచ్ఛంత మసి న్నేహః దభిషేక మకారయత్॥ ౧౧

దత్వా తస్మై శరం దివ్యం రామ శ్శత్రుఘ్న మబ్రవీత్॥ ౧౧౫

1. అయం శర స్త్వ మోఘ స్తే దివ్యః పరపురంజయః
నాయం మయా శరః పూర్వం రావణస్యవధార్థినా॥
ముక్త శ్శత్రుఘ్న భూతానాం మహాస్త్రాణాం భాగః॥ ౧౩ 1/2

ఏష పూర్వస్య దేవస్య లోకకర్తు స్సనాతనః
శర స్తేజోమయో వత్స యేన వో భయమాగతం॥

1. వాల్మీకితా॥ ౧౩౪॥

సమ్మవై కైటభస్యార్థే మఘనశ్చ మహాశరః

కో మహాత్మ్య నానేన వధార్థం దైత్యయో స్తయో.

ఏవ ప్రభవతి విష్ణుః తేజోమయం శిరిం

స హి తనుః పూర్వా విష్ణోస్తు స మహాత్మనః॥ ౧౬

మచ్చ తస్య మహచ్ఛాల్బ త్త్రిమృకేణ మహాత్మనా
స శత్రు వినాశాయ మగో రా మున ముత్తమం॥ ౧౭

స్థం పురుషశార్దూల తమాం ధిగా కృతం

ప్రపురిం పూర్వం ద్వారి తిష్ఠ శృతాం ధి ॥ ౧౮

గృహ క్రియమాణే తు అవశ్య స్స భవిష్యతి ౧౮½

సత త్తే సర్వ మాఖ్యాతం శూలస్య చవిపర్యయః॥ ౧౯

మత శ్శీతీకంఠస్య కృత్యం హి మరతక్రమః

భేతి ప్రతిజగ్రాహశత్రుఘ్నోఽసి ససన్నధీః॥౨౦

ప్రథాప్య తు బలం సర్వం మోహమాత్రోపేతిః పథ

ఏవాశు శత్రుఘ్నో జగామ త్వరితం తదా॥ ౨౧

1. వాల్మీకిరా॥౬౩స॥

2. వాల్మీకిరా॥౬౪స॥

ద్విరాత్రముతలే చూర ఉష్య రాఘవ నందనః
వాల్మీకే రాత్రేమం పుణ్య మగచ్ఛ ద్వాస ముత్తమం॥ ౨౨

యామేన రాత్రం శత్రుఘ్నః పల్లశాలా ముపావిశత్
తామేన రాత్రం సీతాపి ప్రసూతా దాంకద్వయం॥ ౨౩

వాల్మీకే క్రియ మాచఖ్యు స్సీతాయాః ప్రసవం శుభం

అగ్ర ముష్టి ముచాదాయ లవం వై న తు స ద్విజః
వాల్మీకే ప్రవదా తాభ్యాం రక్షాం భూతివిరాశినీం॥ ౨౪ 1/2

తిస్మా త్కుశలవౌ నామ్నా తావుశౌ యమజాతకౌ॥ ౨౫

తథా తాం క్రియమాశాం చ వృద్ధాబి ర్గోత్రనామ చ
సంక్లిప్తం చ రామస్య సీతాయాః ప్రసవౌ శుభౌ
అథ రాత్రే తు శత్రుఘ్న శుశ్రావ సుమహాత్రియం
పల్లశాలాం తతో గ త్వా మాత ర్దిష్టేతి చా బ్రవీత్॥ ౨౬

తదా తస్య ప్రహృష్టస్య శత్రుఘ్నస్య మహాత్మనః
న్యతీతా వాస్వికీ రాత్రి శ్శాసనీ లఘుచక్రమః॥ ౨౭

ప్రభౌ తే తు మహారేజాః కృత్వా రాత్వా శ్శీకీం క్రియాం
ఏ సే ప్రాంజలి రామగుత్య ప్రాయాత్పిశ్చాన్ముఖః పునః॥ ౨౮

1. శత్రుఘ్నోపి తథా చక్రే యథా రామేణ చోదితః
హత్వా మఘసుతం యుద్ధే మఘరా మకరో త్సుకిం॥ 30

క్రమేణ విద్యాసంపన్నా సీతాపుత్రౌ బభూవతుః
ఉపసీతౌ చ మునినా వేదాభ్యయన తత్పరా॥ 31

2* పూర్వం శివేన యత్రోక్తం పార్వత్యైః ప్రీతిపూర్వకం
బ్రహ్మలోకస్థితం తచ్చ శతకోటిప్రవిస్తరం
అహృత్య నారదేనైవ వాల్మీకాయ నివేదితం॥ 32½

సంగ్రహేణ తత సన్నత్వా నిషాదం ద్విజమారకం
శపనసమాగతం శ్లోకం విమృశ్య చ పునః పునః
బ్రహ్మణా సమనుజ్ఞాతః కావ్యం కర్తుం మహామునిః॥ 33

* వ్యా॥ పూర్వమిత్యత్ర॥ అధ్యాత్మరామాయణోత్తర
కాండేపి॥ ౬ సర్గే శ్లో॥ కృతస్మిం రామాయణం ప్రాహ
కావ్యం బాలకయో ర్మునిః

శబ్దరేణ యథాప్రోక్తం పార్వత్యైః పురహరిణా॥
ఇత్యాది శ్లోకార్థ పర్యాయలోచనయా కైలాసే పార్వత్యైః
పరమేశ్వరేణ ప్రోక్తశతకోటిరామాయణమేవ బ్రహ్మలోకే
స్థితం తద్రామాయణార్థమేవ నారదముఖా త్సంగ్రహేణ
వాల్మీకి శ్శృత్వా విధేరనుగ్రహః త్కావ్యరూపేణ చతుర్వింశ
తసహస్రసంఖ్యాయా కృత్వా కుశీలవాఖ్యబాలకయో ర్వాల్మీ
కినో పదేశః కృత ఇత్యవ గమ్యతే॥

1. అధ్యాత్మరా॥ ౬ స॥ 2. శివరామాయణే

తతిస్తు శ్రష్టవా గ్రామగర్జనం చాపి మాస్తితః
 హరిః ధావనం వైవ సతి ర్యా యచ్చ చేష్టితం॥
 రామస్య వినాశం చ సీతావాప్తి మరేః పురే
 రామోనే కాభ్యుదయం పున స్సీతా విసర్జనం
 తస్మిన్ తత్త్వతో దృష్ట్వా వాణ్యా సంప్రేరితో మునిః
 సీతాదుఃఖం సీత్యాస్యాః చరిత్రప్రసిద్ధయే
 కావ్యం రామాయణం కృత్స్నం సీతాయా శ్చరితం మహత్
 పాల్వన్ద్యుచ మిత్యేవ చకార చరిత్రవ్రతః॥ 38

అనాగతం చ యస్మిన్చిద్రామస్య వసుధాతలే
 త చ్చకారోత్తరే కావ్యే వాల్మీకి ర్భగవా నృపిః॥

చతుర్వింశ త్సహస్రాణి శ్లోకానా ముక్తవాన్ స్వయం

శబ్దరేణ పురా ప్రోక్తం పార్వత్యై పురహరిణా॥
 కృత్స్నం రామాయణం ప్రాహ కావ్యం బాలకయోర్మునిః॥

కమాచా స్వరస చన్నా ముదహ నశ్శిరోవహతా
 తలత్రీలయ సమాది క్తై గాయంతౌ చతుర్విధే ౪౨½

1 తతో ద్వాదశమే వక్షే శతృఘ్నో రామశాలిలాం
అయోధ్యాం చకమే గంతు మల్పభృత్యబలానుగః ౪౩½

2 సగత్వాగణితా న్మాసా న్నప్తాప్తౌ రఘునందనః
వాల్మీక్యాక్రమ మాసాద్యవాసం చక్రేమహారథః
శుశ్రావ రామచరితం తస్మి న్కాలే యథాక్రమం॥ ౪౪

తా న్యక్షరాణి సత్యాని యథా వృత్తాని పూర్వశః
తస్మి న్గితే యథావృత్తం వర్తమాన మివాశృణోత్॥ ౪౫

3. తస్యాం నిశాయాంవృష్టాయాంకృత్వాపౌర్వాహ్నికక్రియాం
సోఽభివాద్య మునిశ్రేష్ఠం రథ మారుహ్య సుప్రభం
అయోధ్యా మగమత్తార్థం రాఘవోత్సవవర్జనః ౪౬½

ఇతి శ్రీరామాయణసారోద్ధారే - ఉత్తరకాండే
పంచమోఽశ్వాసః

1. అధ్యాత్మరా॥౬॥స॥

2. వాల్మీకిరా॥౭౧॥స॥

3. వాల్మీకిరా॥౭౨॥స॥

అ ద ష ట్టీ ౦ శ స్త ర్గ :

సాకేతే సుఖ మాసీనే సభాయాం రాఘవే స్థితే

1. లక్ష్మణోఽథ శుభం వాక్య మువాచ రఘునందనం॥ ౧

అశ్వమేగో మహాయజ్ఞః పావన స్సర్వపాప్మనాం

పావన స్తన దుర్గ్హో రోచితాం క్రతుష్టుంగచః॥ ౨

బ్రహ్మహత్యావృత శ్వరో హయమేధేన పాలితః

తప స్తపతి వృతే తు వాసచః పుమార్తవత్॥

(ఉవాచేదం మహావిష్ణుం జహి వృత మితి వ్రభుం) 3½

2 విష్ణు ర్దేవా నువాచేదం సర్వా నింద్రపురోగమాన్

పూర్వం సౌహృదబద్ధోఽస్మి వృతస్యతుమహాత్మనః

తేన యుష్మత్ప్రియార్థం హి నాహం హన్మి మహాసురం॥ ౩

అవశ్యకరణీయం చ భనతాం సుఖముత్తమం

త్రిదాభూతం కరిష్యేహ మాతాన్మనం సురసత్తమాః॥ ౬

ఏకాంశో వాసవం యాతు ద్వితీయో వజ్రమేన తు

త్పతీయో గూతయం క్రత స్తవాన్మత్రం శక్తి॥ ౭

1. పార్థికిరార చన॥

2. వాల్మీకిరాహుని॥

(మహేంద్రోపి తథా చక్రే యథా దేవన చోదితః)
తమింద్రం బ్రహ్మహత్యాశు గచ్ఛతి మనుగచ్ఛతి॥ ౮

హతారియః ప్రణట్టేంద్రా దేవా న్నాన్ని పురోగచూః
విష్ణుం త్రిధుననేశానం ముహుర్ముహూ రపూజయత్ ॥ ౯

తేషాం తద్వచనం శృణ్వ దేవానాం విష్ణుః ప్రసత్ ॥ ౯½

పుణ్యేన హయమేధేన మా మిష్ట్యా పాకశాసనః
పున రేష్యతి దేవానాం మింద్రత్వం హి కతో భయం॥ ౧౦½

ఏవం సుదిశ్య దేవానాం తాం వాణి మమృతోపమాం॥ ౧౧

* జగామ విష్ణు ర్దేవేశ స్తాయ మాన ప్రానిష్టపం॥ ౧౧½

*వ్యా॥జగా మేత్యత్ర ఏవం బ్రహ్మాండపురాణేశ్వరాయ తే
పురా వృత్రవధే బ్రహ్మ హత్యాభిహృతం నిశ్చ్రీకమింద్రం
భగవా న్నారాయణో దేవై సహ వైష్ణవే నాశ్వమేధేన
నిమగ్నమం కృత్వాత్రైలోక్య రాజ్యేభిషిచ్య పురాతనీం
పౌరందరీం శ్రియ ముపాహ్వయత్ ॥ తతోఽశరీరవాక్యా
ద్గవాక్షితీర్ధనర్తినిం తా ముపశ్యత్య దేవదేవోదేవాశ్చతత్ర
జగ్ముః॥ తతః సై దృష్ట్వాసా శ్రీ
ప్రవేష్టు మశక్నువంతో దేవాః పున రిష్య శరీరవాక్యం
యుష్మాసు సర్వలక్షణ సంపన్న స్తంబైరైతేషు మర్త్యసీ త్యుప

1 స శుద్ధై ర్యజమానై శ్చ యిచ్ఛిశ్చ తథావిదైః॥ ౧౨

(తచ్ఛ్రుత్వా లక్ష్మణేనోక్తం రామో లక్ష్మణమబ్రవీత్)॥ ౧౩

2 శ్మయతే చ పురా నామ్య కర్తమస్య ప్రజాపతేః
పుతో) బాహ్లిశ్వరి శ్రీమా నిభోనామ సుధార్మికః॥ ౧౪

శి రమతే యత్ర దేవశి సామస్సమార్థశేఖరః
ఉమయా సహ య స్మత్ర పురా శిరవణే కృతః॥ ౧౫

పుం నామ సత్త్వం యత్కించి దాగమిష్యతి నో ఏనే
స్త్రీత్వం మేష్యతి తత్సర్వం దశయోజన మండలే॥ ౧౬

అజ్ఞాత సమయో రాజా ఇళ శ్వరవణం గతః
స్త్రీత్వం జగామ సహసా బడిబాఽశ్వోఽభవత్క్షణాత్॥ ౧౭

శివప్రసా దాద్రాజాఽసౌ ఇలా కింపురుషోఽభవత్
బుధస్య భవనే తిష్ఠ న్నిలో గర్భధరోఽభవత్॥ ౧౮

శృత్య తమేన పురుషోత్తమం ప్రార్థయామానుః॥ స తత్ర
ప్రవిశ్య పాతాళా త్తాం సముద్ధృత్య తై ససహ శక్రకాయ
ప్రదాదితి॥

1. మహాభారతే ఆనుశాసనిక ప॥

2. హల్ద్వికే రా॥ ౨౨ ని 3. శాద్వేన అభ్యాసే

మాసం పురుషభావేన ధర్మబుద్ధిం చ కార సః

మాసం స స్త్రీ తథా భూత్వా రమయ త్యనిశం శుభా॥ ౧౯

1. తత స్సా నవమే మాసి ఇళా సామసుతా, త్సుతం
జనయామాస సుశ్రోణీ పితౄ ర్వాస్తే న్యవేశయత్ ॥ ౨౦

2. పురుషత్వం గ తే శూరే బుధః పరమబుద్ధిమాన్
చ్యవనం భృగుపుత్రం చ మునిం చారిష్ట నేమినం॥
ప్రమోదనం మోదకరం తథా హిర్యాననం మునిం
ఏతా స్సర్వా స్సమాసియ వాక్యజ్ఞాం స్తత్త్వదర్శినః॥ ౨౨

ఉవాచ సర్వా న్సుహృదో వైదేర్యేణ సుసమాహితాన్.
అయం రాజా మహాబాహుః కర్దమస్య ఇళ స్సుతః
జానీదై నం యథాభూతం శ్రేయోహ్యస్యవిధీయతాం ౨౩ 1/2

తేషాం సంవదతా మేవంతదాశ్రమ ముపాగమత్ ॥ ౨౪
కర్దమస్తు మహాతేజా ద్విజై స్సహ మహాత్మభిః

పులస్త్యశ్చ క్రతుశ్చైషి ఐషక్కిర స్తదై వచ॥
ఓక్కిర శ్చ మహాతేజా స్తమాశ్రమ ముపాగమత్ ॥ ౨౫ 1/2

కర్దమ స్త్వప్రవీ ద్వాక్యం సుతార్థం పరమం హితం॥ ౨౬

1. వాల్మీకిరా॥౧౯స॥

2. వాల్మీకిరా॥౨౦స॥

ద్విజా శ్శ్రుణుత యద్వాక్యం యచ్ఛ్రేయః పార్థివస్య హి
నాన్య త్పశ్యామి బైషజ్యమంతరేణ వృషభ్యజం॥ ౨౭

నాశ్వమేథా త్వరో యజ్ఞః ప్రియశ్చైవ మహాత్మనః
తస్మా ద్యజామహే సర్వే పార్థివార్థం దురాసదం॥ ౨౮

కర్దమేనైవ ముక్తాస్తు సర్వ ఏవ ద్విజర్షభాః
రోచయంతిస్మ తం యజ్ఞం రుద్రస్యారాధనం ప్రతి॥ ౨౯

తతో యజ్ఞో మహా నా సీ ద్భుధాశ్రమసమీతః
అథయజ్ఞే సమాప్తేతు ప్రీతః పరమయా ముదా
ఉమాపతి ద్విజా స్సర్వా మవాచ ఇశసన్నిధౌ
ప్రీతోఽస్మి హయమేధేన భక్త్యా చ ద్విజసత్తమాః
అస్య బాహ్లాపతే శ్చైవ కిం కరోమి ప్రియం శుభం॥ ౩౦

తథా వదతి దేవేశే ద్విజా స్తే సుమాహితాః
ప్రసాదయంతి దేవేశం యథాస్యా త్వరుష స్త్విశా॥ ౩౧½

తతః ప్రీతో మహాదేవః పురుషత్వం దదౌ పునః॥ ౩౩

ఈదృశో హ్యశ్వమేధస్య ప్రభావః పురుషర్షభో
స్త్రీభూతః పౌరుషం లే భే యచ్ఛాన్యదపి దుర్లభం॥ ౩౪

1. ఏత దాఖ్యాయ కామత్సోన్ భ్రాతృభ్యా మమితప్రభః
లక్ష్మణం ఘనరేవాహ ధర్మయుక్త మిదం వచః॥ 31

వసిష్ఠం వామదేవం చ జాబాలి మథ కాశ్యపం
ద్విజాం శ్చ సర్వప్రచరా నశ్వమేధ పురస్కృతాన్
ఏతా వసర్వాం తస్మాదహాయ మంత్రయిత్వా చ లక్ష్మణ
హయం లక్ష : పుష్పం విమోక్ష్యామి సమాధినా॥ 32

తద్వాక్యం రాఘవేణోక్తం శృత్వా త్వచితవిక్రమః
ద్విజాన్సర్వాన్సమాహూయ ద్వియామానాన్ రాఘవం॥ 33

తే దృష్ట్వా దేవ సుకాశం కృతపాదాభివందనం
రాఘవం సుదురాదర్శ మాశీర్భి స్సమపూజయన్॥ 34

ప్రాంజలి స్స తదా భూత్వా రాఘవో యోగసత్తమాన్
ఉవాచ ధర్మసంయుక్తమశ్వమేభావ్రితం వచః॥ 35

* తే తు రామస్య తచ్ఛృత్వా నమస్కృత్వా పృషత్వజు

* తేష్వితి శ్లోకస్త నమస్కృత్వా పృషత్వజ మితి
వాక్యస్య కశ్చి దభినివేశగ్రస్తహృదయస్య వ్యా॥ తా
ఏవం వ్యాచఖ్యా॥ పృషత్వజ నమస్కృత్వేతి సోల్లంఘనం
వచనం । ఇలవ ద్రుదారాధనం విహాయేత్వధః॥ కర్షమకృత
యాగస్యేవాస్య రుద్రాత్ప్రయోజన గంధాధావాత్ సర

1. వాల్మీకిరా. 1౯. స॥

దేవతా ముద్ది శ్యాశ్వమేళం కర్తు ముద్యుక్తా ఇతి భావః।
 ఇతి తానతానంతపుష్పస్య న్వక్ష్యమాణ ప్రకారేణానందభీ
 ణోక్తవాన్। యథారుద్రస్తుసర్వయజ్ఞానర్హః శూద్రాదారాధ్యః।
 యజ్ఞే మధ్యే చ తత్రప్రసంగే అప ఉపస్పర్శనాది ప్రాయశ్చిత్త
 స్య ప్రసిద్ధ త్వాత్। ఇమం పశుం పశుపతే తే అద్య
 బధ్నామ్యుక్తే ఇత్యాది శృతిస్తు అగ్నే రేవ యజ్ఞాన్వయ
 ప్రతిపాదికా। కర్దమకృత యజ్ఞస్య నారాధ్యోరుద్రః కింతు
 స్వాభిమత దేవతారూపవిష్ణ్వారాధన ప్రీతో రుద్ర ఇత్యు
 చ్యతే। ఉపక్రమేతత్సర్వేషు యజ్ఞో వైవిష్ణు రిత్యుక్తరీత్యా
 విశ్లేష రారాధ్యత్వసమగ్ధనాత్। యద్వా విష్ణుదత్తవర త్వాద్రు
 ద్రస్య విష్ణు మ పూజయన్ రామ స్త్వశ్వమేళం యథా
 పూర్వమకరోత్ || ఇతి ||

ఏతద్వ్యాఖ్యానవిషయే శైవా ఏవ మాహుః। యద్యే
 న తర్హి పురాణేషు యత్ర యత్ర నమస్కృత్వాజనార్దన
 మితి విద్యతే తత్ర తత్ర సర్వత్రాపి భవదుక్త ప్రకారేణ
 సోల్లంఠనచనేనైవ భవితవ్యం। కర్దమయజ్ఞే రుద్రోనారా
 ఢిత ఇతి వచనం నిర్ములం। పరంతు పద్మపురాణే స్మృప్తిఖండే
 ౮ అధ్యాయే || శ్లో || ఇలః పురుషతా మేతి యథాసా ధనదో
 సమః తదైవ యత్నః కర్తవ్య ఆరాధ్యైవ పినాకినం తత స్తే
 మానవాజగ్ము ర్యత్ర దేవో మహేశ్వరః తుష్టుపుర్వివిదై
 స్తన్నత్రైః పార్వతీపరమేశ్వరా విత్వాది వసిష్ఠవాక్యపర్యాలో
 చనయా ఇశేన శిన ఆరాధిత ఇతి సుస్పష్ట మవగమ్యతే.

అశ్వమేధం ద్విజా స్సర్వే పూజయంతి స్మ సర్వశః॥ ౮౧
 ఉపక్రమబలేన శ్రీరామకృతాశ్వమేధేసి శివ ఏవా
 ఇతి సిద్ధతి కళాచి చేత్. అశ్వమేధో ద్యోగసమయేపూర్వ
 మింద్రకృతాశ్వమేధేనవిష్ణురారాధితఇతిప్రాచీనకథోపన్యాసక
 లక్షణవాక్యేన అశ్వమేధే విష్ణు రారాధ్యః ఇతి లక్షణభావం
 విదిత్వా ఇతేన శివ ఆరాధిత ఇతి రఘునందనోక్త కథోపన్యా
 సేన ॥ శ్లో॥ నాన్యం సశ్వామి భైషజ్య మంత్ర రేణ వృషధ్వజం
 నాశ్వమేధా త్వరో యజ్ఞక్రియశ్చైవ మహాత్మనః॥ ఇతి
 తన్మధ్యగత వచనేన చ స్వయ మశ్వమేధేన శివ ఆరాధ
 నీయ ఇతి స్వాశయ మావిశ్చకార శ్రీరామః। తదైవ ఋత్వి
 గ్నిరపి ॥ శ్లో॥ తేతు రామవచ శ్శ్రుత్వా నమస్కృత్వా వృష
 ధ్వజం అశ్వమేధం ద్విజా స్సర్వేపూజయంతి స్మ సర్వశః
 ఇతి వచనేన రామాశ్వమేధే వృషధ్వజః పూజిత ఇతి
 సుస్పష్ట మవగమ్యతే, కర్తవ్యః ఇశస్య పురుషత్వసిద్ధ్యై అశ్వ
 మేధ మకరోత్॥

తదైవ శ్రీరామచంద్రోపి రాజ్యపరిపాలనాత్తపాప
 నిరసనార్థం శివ ముద్ది శ్యాశ్వమేధం చకార॥

జ్ఞానవాసిష్ఠరామాయణ మప్యముమేవ విషయ ముద్ధో
 పయతి ॥ శ్లో॥ శివలింగం ప్రతిస్థాప్య యజ న్నప్యశ్వమేధకైః
 శశాసపృథివీ మేనాం జీనన్ముక్తో పి రాఘవః। అపి చ కూర్మ
 పురాణే ౧౯ అధ్యాయే౨ శ్వమేధ ప్రకరణే ॥ శ్లో॥ విశేషా

స తేషాం స్వినన్యూనానాం వాక్య మన్భుతదర్శనం॥ ౪౧½
 ద్బాహ్మణా న్సర్వాన్భుజయామాస చేశ్వరం॥ అయజ
 ద్యజ్ఞకర్తార మశ్వమేధేన శబ్దరం॥ ఇతి॥ ఏవ మానందాది
 రామాయణేషు చ జ్ఞాయతే॥ పునశ్చ వాల్మీకి రామాయణే
 యుద్ధకాండే రావణనాశనంతర మగ్నివేళితాం సీతాం
 గ్రాహయితుం సమాగ తేషు బ్రహ్మరుద్రేంద్రాదిషు బ్రహ్మ
 వచనం॥ శ్లో॥ తదిదం నః కృతం కార్యం త్వయా ధర్మభృతాం
 వర॥ నిహతో రావతో రామ ప్రహృష్టో దివ మాక్రమ॥ ఇతి
 బ్రహ్మణోక్తం॥ తన్నిరాకృత్య శ్రీరామం ప్రతి శివేన తు
 శ్లో॥ ప్రాప్య రాజ్య మయోధ్యాయాం సాంత్యయిత్వా
 సుహృద్భ్యో ఇత్యోకూతాం కులే రాజ్యం స్థాపయిత్వామహా
 బల॥ ఇన్ద్వౌ తురగమేధేన ప్రాప్యచానుత్తమం యశః॥
 బ్రాహ్మణేభ్యో ధనం దత్వా తిరిదివం గంతు మర్హసి॥ ఇత్యు
 క్తం॥ తత్ర శ్రీరామచంద్రోపి శివనచన మేవాగ్రీకృత్యా
 యోధ్యాం ప్రాప్యరాజ్యంపరిపాల్య శివోపదేశం మనసి నిధా
 యాశ్వమేధం కృతవానిత్యవగమ్యతే॥

యత్తురుద్ర స్సర్వయజ్ఞానర్హః శూద్రారాధ్యః ఇత్యు
 క్తం తత్తుచ్చం॥ కర్దమప్రజాపతిప్రభృతిభి ర్బ్రాహ్మణైర్విభి ర్మహా
 దేవ ఆరాధిత ఇతి॥ శ్యాశ్వమేధా దన్యః ప్రియతమమపి
 క్రతు ర్నాస్తీతి చ సత్యసంధేన శ్రీరామచంద్రేణైవ
 స్వోక్తకథానందర్భే సుస్పృహం సూచితత్వాత్॥ శివస్యకేవల
 శూద్రారాధ్యత్వే ప్రమాణాభావాచ్చ॥ రుద్రాహుతి రహిత

క్రతురేవ నాస్తి! యజ్ఞగుధ్యే చ రుద్రస్యైవ అప ఉపస్పర్శ
 నాది ప్రాయశ్చిత్తస్య క్తం తద ప్యసత్ |
 తవనదాన స్యేతరభాగాసంబంధం పరికల్పితసంస్కార
 ఏవ తతోహకోపస్పర్శనం! రుద్రస్య సర్వదేవతా జ్యేష్ఠ త్వే
 నాగ్రపూజ్యత్వేన చ తస్య సంబంధ
 స్యాచమృతత్వాత్ | ఏకస్యాన దానస్యానస్తరం ఉపకోపస్ప
 ర్శనం యది ప్రాయశ్చిత్తార్థమేవ న్యాత్వైవైవైదేవనిధా
 పిత క్తం తాబలిదానానంతర మప్యుపస్పర్శనం
 ప్రాయశ్చిత్తార్థమితివక్తవ్యం! న తథా వక్తుం యుక్తం సాం
 ప్రదాయస్యాకులీభావ ప్రసంగాత్ || తస్మాత్పరస్పరసంబంధా
 భావార్థమేవ తతోహకోపస్పర్శనం! న తుప్రాయశ్చిత్తార్థం!
 రుద్రస్యాగ్రపూజ్యత్వే సురిత్యేన త్వేచ! వాల్మీకి రా|| ౧౫౭
 శాండీ 4౧ సర్గ శివం ప్రతి శ్రీమహావిష్ణువచనం || ౧౫౮|| ఉవా
 చైవం స్మితం కృత్వా రుద్రం శూలభృతం హరిః! దైవతై
 ర్మథ్యమానే తు యత్పూర్వం, సముపస్థితం తత్త్వదీయం
 సురశ్రేష్ఠమృరాణా మగ్రజోసి యత్ | అగ్రపూజా మిమాం
 మత్వా గృహాణేదం విషం ప్రభో || ౧౫౯|| ఏతత్ శ్లోకస్యా
 ధార భూతశ్చ | ఇమం పశుం పశుపతే అద్య బధ్నా
 మ్యుగ్రే! ఇతి శ్మతిరపిశివస్యైవాగ్రపూజాసూచకం! పర్యవసన్నా!
 న త్వగ్నగ్రపూజాపరా! పూర్వోక్తశ్లోకస్య కేవ చిద్వాఖ్యా
 తావద్వాఖ్యాతత్వేపి న ప్రక్షిప్తత్వం! తథావిష
 భక్షణేన విష్ణోవయ శ్శివం ప్రశశంసు రితి భాగవతేపి

దృశ్యతే తథాపి || శ్లో || నిశమ్య తత్కర్మ శంభో ద్వేష దేవ
స్య మీధుషః | ప్రజా దాక్షాయణీచైవ వైకుంఠశ్చ శశం
సిరే | ౧౩ ||

అన్యచ్చ యజ్ఞమధ్యేరుద్రః సశూనామధిపః | ఇత్యాది
మంత్రైః రుద్రన్యాహుతి సమయే జల స్పర్శనం యాజ్ఞికసాం
ప్రదాయసిద్ధం | అత్రచశృతిః | అపరాపస్పృశతి మేధ్యత్వాద్య
నాస్వీక్షేత | చక్షూర రస్య ప్రమాయుకం స్యాత్ | తస్మా
న్నాస్వీక్యః | ఇతి తైత్తిరీయారణ్యకే విద్యతే | తస్మాద్రుద్రో
జగత్సంహరకః | తస్యాహుతే రదానే కర్మ భ్రష్టం స్యాత్ |
రుద్రస్త్పృతి పూర్వకాహుతిదానే సూర్యపురస్థిత దీపా ఇవ
అధ్వర్యుయజమానా నిస్తేజస్కా భవిష్యంతి | తాదృశ నిస్తే
జస్కృతైవ అమేధ్యత్వం || తత్పరిహారాయ ఘనస్తే జ స్సం
పాదనాయ చోఽపి స్పర్శనం కర్తవ్యం తదాహుతిం నేక్షే
త | యది దృశ్యేత తదా తదగ్రిష్టనేత్రాణా మపాయంస్యాత్

అపి చ || శ్లో || విశ్వం నారాయణః ఇతి శృతిః | విశ్వం
విష్ణు ర్వషట్కూర ఇతి స్మృతిశ్చ విష్ణో ర్విశ్వాత్మకత్వం కథ
యతః | శ్లో || యో దేవానాం ప్రథమం పురస్తాత్ జాయ
మానం హిరణ్యగర్భం పశ్యతి | విశ్వాధికః = జగతః కారణ
భూతత్వా దధికః | రుద్రశబ్దవాచ్యః మహర్షిః సః దేవః
శుభయా స్మృత్యా సంయునక్తుః | ఇతి || విశ్వాధికో (యో)
రుద్రో మహర్షిః | హిరణ్యగర్భం పశ్యత జాయమానగ్ం సనో
దేవ శుభయా స్మృత్యా సంయునక్తుః | అస్యాధిః || యః

అగ్నిం ద్రావి దేవానాం ప్రథమం పురస్తాత్ జాయమాం
 హిరణ్యగర్భం పశ్యతి విశ్వాధికః (విశ్వాధియః) జగతిః
 కారణభూతత్వా దధికః రుద్రశబ్దవాచ్యః మహర్షిః! సః దేవః
 నః శుభయా స్మృత్యా సంయునక్తు ఇతి శృతిశ్చ రుద్రస్య
 విశ్వాధికత్వం కథనః! అతఏవ సర్వజ్ఞో హరదత్తాచార్యః
 విశ్వాధిక స్త్వమసి విశ్వమసౌ మూరిః! ఇత్యుక్తవాన్!
 విష్ణోదిభ్యో ఆహుతిదానే సుర్యనం వైవ కర్తివ్యం
 తేషు సంహరిశక్తే రభావాత్! తదైవ త్ర్యంబకాదిమంత్రో
 చ్చాచరణపూర్వకం శివాహుతిదానే ఉదకోపసుర్యన మనవ
 సరం! శాంతమూర్తిత్వాత్! అన్యైః పాదప్రక్షాళనానంతరం
 మయి మహా ఇతిమంత్రోచ్ఛారణవత్! యదుచ్యతే విష్ణో
 రాధనేన రుద్రః ప్రీత ఇతి విష్ణుదత్తవరత్వా దుగ్రీద్రస్యేతి చ!
 తస్య మూలగ్రంథే ష్వ దృష్టత్వా దసం తుష్టిరేన స్యా
 ద్విదుష్టా ఇతి

కించ రామస్య రుద్రే ప్రీతి రస్తీతి వత్తుం కేచిదంశా
 విద్యంత ఏవ తథాహి! లవణవధార్థం శత్రుఘ్నం ప్రేషయతా
 శ్రీరామచంద్రేణ తద్వధార్థం హరిహరిరూపం కించి
 దస్త్రం దత్వా తత్ప్రభావో వర్జితః! నాయం మయా శరః
 పూర్వం రావణవధార్థినా ఉపయుక్తః భూతానాం త్రాసో
 భవిష్యతీతి ఏషాచైవ తనుః పూర్వం విష్ణోః తస్య మహానః!
 ఇత్యేవంభూతం శరంప్రయచ్ఛతాపి శ్రీరామచంద్రేణయదా
 శివేన స్వకూలా ద్విష్కృష్యదత్తం శూలం లవణస్య హస్తే

శూలాభాససమయే సన్నిరుక్త్య అనేన శరణ హంతవ్య ఇతి
 ఉపదిశ్య తద్గౌరవార్థ ముక్తమిదం ||శ్లో|| శ్రీమత శ్శీతికం
 స్య కృత్యం హి దురతిక్రమమితి అనేన వచనేన శివా
 ఙ్గాయా దురతిక్రమత్వ నచనేన శివస్య నిరతియమహిమా
 శ్రీమద్విశేషణేన తదభిప్రీతి రభివ్యజ్యతే

అనేనైవ ప్రకారేణ వాల్మీకిరాజాకాం గంగా
 సతరణఘట్టసందర్భే శ్రీరామం ప్రతి భార్గవవర్ణితోపాఖ్యానే
 అయోధ్యా కాండే అనురూప స్సవై నాథః ఇత్యేతత్ శ్లోక
 వ్యాఖ్యానే అరణ్యకాండే శ్రీరామస్యాగస్త్యాశ్రమప్రవేశ
 సమయే యుద్ధకాండే అత్ర పూర్వం మహాదేవ ఇత్యాది
 శ్లోకసందర్భే చ శివాపకర్షణం వ్యాఖ్యాతం వేదేప్యనేక
 స్థలే షు శివ స్సర్వకారణః ధ్యేయశ్చేతి విషయ మేతేన
 జానంతే ఖలు అపిచైకే శ్రీమద్భాగవతే హరస్య దక్షశాపా
 ద్యజ్ఞే భోగో నాస్తీతి వదంతి తదపి మృషేవ తత్ర తదుక్తా
 ర్థ స్యాదృష్టత్వాత్ తథాహి || శ్రీమద్భాగవతే || 4 || శ్లో
 అయంతుదేవ యజన ఇంద్రోపేంద్రాదిభిర్భవః సహ భాగం
 న లభతాం దేవై దేవగణాథమ ఇతి | అస్య శ్లోకస్యవ్యాఖ్యా||
 అయమితి || దేవానాంయజనసమయే దేవైస్సహ యజ్ఞభాగం
 న లభతాం కింతు దేవేభ్యః పూర్వమేవ లభతాం అగ్ర
 భోజిత్యాత్ | దేవగణః అథమో యస్మాత్స ఇతి పుస్తకా
 అధరీకృత దేవఇత్యర్థః | తదేవప్రతిపాదయతి ఇమం పశుం
 పశుపతే ఇతిశ్రుతిః | తేతురామవచ శ్శ్చ త్యేత్యాదిస్ఫుటిశ్చ

ఏవం శివ నిండా కరణే నైవేతే నందీశ్వరేణ శప్తా ఇతి
తద్ధట్ట ఏవోక్తం॥

ఇథం శైవై రుక్మే తా స్రుతివిష్ణుభక్తాః - యష్మాక
మపి భృగుశాప స్మత్యైవాస్తీతి ఊచుః॥ ఏవం పరస్పరం
దూషయంత శ్వేవవైష్ణవాః అస్తతః శివవిష్ణో ర్దూషణా
కుర్వన్మః॥ ఏతే వ మూర్తి సంగస్థితిలయార్థం త్రిధా విభిదే ఇతి
తేషాం న్యూనాతిరిక్తత్వం న గణనీయమితి శతశ స్తేష్వేవ
గ్రంథేషు స్థితవిషయం విస్మరన్తి॥ అనేన తిస్రుష్వపి మూర్తి
ష్వేకం ప్రధానం కృత్వాశృతిః అంగాంగాన్యన్యా దేవతాః
ఇతి శృత్యా సర్వదేవానాం తనంగత్వం కృత్వోపాసకానాం
తే సంభ్రమ మాకలయంతి॥ తస్మాత్తద్భాగవతస్థిత సర్వదేవ
వైకత్వప్రతిపాదక వాక్యేషు ద్విత్వాణి స్థాలీపులాకన్యాయేన
దర్శయామః॥ తత్యైవ దక్షయజ్ఞే సర్వైరపి ప్రాధిత శ్రీ
మహావిష్ణురేవం బ్రవీతి॥ భాగవతే 4 స్కంధే 8 అ॥ 49 శ్లో॥
అహం బ్రహ్మచ శర్వశ్చ జగతః కారణం పరం॥ సృజన్మా
న్తర నిశ్చయం దిద్రే సంజ్ఞాం క్రియోచితాం॥ తస్మి న్బ్రహ్మ
ణ్యద్వితీయే కేవలే పరమాత్మని॥ బ్రహ్మరుద్రౌ చ భూతాని
భేదే నాజ్ఞో నుపశ్యతి॥ యథాపుమా న్న స్వాంగేషు శిరః
పాణ్యాదిషు క్వచిత్॥ పారక్యబుద్ధిం కురుత ఏవం భూతేషు
మత్పరః॥ త్రయాశా మేకభావానాం యో పశ్యతి స వై
భిదాం॥ సర్వభూతాత్మతాం బ్రహ్మ సృశాంతి మధిగచ్ఛతి॥
ఏవం భగవతో దిష్టః ప్రజాపతీసతిర్హరిః॥ అర్చితస్త్వ త్రిమూనా

స్వేన దేవా నుభయతోఽయజత్ || రుద్రం చ స్వేన భాగేన
హ్యుపాభావత్సమాహితః | ఉదవస్య సహర్విభిః సన్నా
వావభృథం తతః || ఇతి ||

కించ తస్మిన్నేవ స్కంధే 2 అ || కదాచిదత్రిః పుత్రా
క్థీ జగదీశ్వర మేవం ప్రార్థయామాస || శ్లో || శరణం తం ప్ర
పద్యేఽహం య ఏవ జగదీశ్వరః | ప్రజా మాత్మసమాం
మహ్యం ప్రయచ్ఛ త్వితి చింతయన్ || ఇత్థం ప్రార్థితే సతి
బ్రహ్మ విష్ణుమహేశానా ప్రయోపి ప్రత్యక్ష మభావః ||
తదా అత్యాశ్చర్యేణా త్రిరేవ మభాషీత్ || శ్లో || ఏకో
మయేహ భగవా న్విబుధః ప్రభాసః చిత్రీకృతః ప్రజననాయ
కథం ను యూయం | అత్రాగతా స్తనుభృతాం మనసోపి
దూరా బృత ప్రసీదత మహాని హ విస్మయో మే || ఇతి ||
తతోఽహస్తదయ స్తమేవ మూచుః || శ్లో || యథా కృత స్తే
సజ్జుల్బో భావ్యం తేనైవ నాన్యథా | యత సత్త్యసజ్జుల్బస్య
తే తవ సజ్జుల్బః || తేన తథైవ భావ్యం | నాన్యథా | యత
సత్త్యసజ్జుల్బస్య తే తవ సజ్జుల్బః | తస్మి కథమేకస్మిన్ధ్యాయ
మానే త్రయో ప్యాగతాః | తత్రా హుః | యదేకం జగదీ
శ్వరాఖ్యం తత్త్వం భవా న్ధ్యాయతి తథైవైకం తత్త్వం | నా
స్యాకం భేదో స్తీత్యర్థః

త్రిమూర్తిషు న్యూనాధికభావ మనలంబ్య ఏకస్య
దూషణ మన్యస్య భూషణ చ సాపహేతురితి పద్మపురాణే
విష్ణు రుక్తవాన్ | తథాహి శ్లో || మచ్ఛక్తశ్శజ్జుల్బరద్వేషీమద్వేషీ

అశ్వమేధాశ్రితం శృత్వా భృశం ప్రీతో భవత్తదా ౪౨

విజ్ఞాయతు మతం తేషాం రామో లక్ష్మణ మబ్రవీత్ ||

రాజాన శ్చ మహాభాగ యే మే ప్రియచికిర్షవః || ౪౩½

సానుగాః క్షిస మ్రూయాంతు యజ్ఞం ద్రష్టు మనుత్తమం || ౪౪

యజ్ఞవాటశ్చ సుమహా న్గోమత్యా వైమిశే వనే
అజ్ఞాప్యతాం మహానాహో తద్ధి పుణ్యం తపోవనం || ౪౫

శతం వాహసహస్రాణాం తగడులూనాం వపుష్మతాం
సునర్హకౌటి ర్భహుగా హిరణ్య స్య శతోత్తరా || ౪౬

అంతరావణ వీధ్య శ్చ సర్వే చ నటనర్తకాః
నరా నార్యశ్చ బహవో నిత్యం యావనభూమితాః || ౪౭

కర్మా త్రకా శ్చ బహవ శ్చిల్పినశ్చ సుపండితాః
మాతరిశ్చైవ మే సర్వాః కుమారాంతఃపురాణిచ || ౪౮

శబ్దరప్రియః తాపుభౌ నరకం యాతో యావ దాభూత
సంస్థవమితి ఏవ మాదీనాం మూర్తిత్రయస్యాభేదప్రతిపాద
కానాం వాక్యానా మనంతత్వే తద్భేద ప్రకల్పనేన పర
స్పరం స్వదూషణం ఈశ్వరదూషణం చ శైవవైష్ణవానా
మజ్ఞానమూలకమితి నిర్విశబ్దం వదామః ఇత్యలమతివిస్త
రేణ ||

* కాంచనీం మమ పత్నీం చ దీయోహ్వాం యజ్ఞకర్మణీ
అగ్రతో భరతః కృత్వా గచ్ఛ త్వగ్రే మహాయశాః॥ ౪౯

తత్సర్వ మళలేనాశు సంస్థాప్య భరతాగ్రజః
తతోఽభ్యగచ్ఛ తామకథ్య స్సహపై స్వేవ వైమిశం॥
హయం లక్షణచంపన్నం కృష్ణసారం ముషోచ హ

* వ్యా తిలకవ్యాఖ్యా॥ కాంచనీ మితి॥ రామస్య
దృశ్యా సర్వేషా మవృశ్యా జనకాత్మజా ఇత్యుక్తే రితి
వ్యాచఖ్యా॥ భార్యాప్రతిసిద్ధిహేతుం ప్రతి హేమాద్రా
దూరభార్యోఽసను కూలభార్యశ్చ దర్శపుంజై ర్భార్యా
ప్రతినిధిం విధాయవార్వణం కుర్యాదితి పత్నీకర్తవ్యానికర్మా
ణ్యధ్వర్యు ర్య జమానో వా కుర్యాత్॥ యథా తస్యామ
సమర్థాయాం పత్నీచినాశాభావా న్నాగ్నే ర్విनाశః॥ ఇతి॥
అతవ ఆనందరామాయణే నారకాండే 4స॥ పాపినీం మలి
నీం దుష్టేం భర్తృనిందా సరాయశాం॥ త్వక్త్వా కుశమయీం
విప్రైః కార్యం పత్నీ స్వకర్మసు॥ హైమి కార్యా బాహు
జై శ్చ వైశ్యః కార్యాతు రాజతా॥ శూద్రః కార్యాతామ్ర
మయీం స్వస్వకర్మప్రసిద్ధయే॥ ఇతి॥ అన్యచ్ఛ॥ స్మృ॥ యస్య
భార్యా విమూర్ఛా పథిలా మీషితా పివా అనిచ్ఛః ప్రతి
కూలా వా తస్య ప్రతికృతౌ క్రియా॥ ఇతి॥

అన్న పానాని వస్త్రాణి సానుగానాం మహాత్మనాం॥

భరతి స్సందదా వాసు శత్రుఘ్నసహిత స్తదా॥ ౫౧½

సీతాం ప్రత్యేకా కుర్వ ముగ్రహప్రతిచూం తదా

దేవర్షి భూపసంయుక్తో అశ్వమేధా చకార సః॥ ౫౨½

1 ఏతస్మిన్నస్తరే తత్రసురేణస్సహిత స్సురైః

స్వామినా విఘ్నరాజేన పార్వత్యా వృషభే స్థితః

మహేశ్వరో యజ్ఞవాటం రాహుణః చో యయా గతైః

2 భగవానాత్మనా త్మానం రామ ఉత్తమకల్పితైః

సర్వదేవమయం దేవ మీష ఆచార్యవాన్మతైః॥ ౫౩

హోత్రే దదౌ దిశం ప్రాచీం బ్రహ్మణే దక్షిణాం ప్రభుః

అధ్వర్యవే ప్రతీచీం వా ఉదీచం సామగాయ వై॥ ౫౪

ఆచార్యాయ దదౌ శేషాం యావతీభూ స్తదంతరా

మన్యమాన ఇదం కృతన్నం బ్రాహ్మణో ర్హతి నిస్ప్రహః॥ ౫౫

3 తేషాం సంప్రార్థనా ద్భూరిధనందత్వాఽగ్రహాత్పునః॥ ౫౬

4. నశక్రస్య ధనేశస్య యమస్య పరుణస్య వా॥

ఈదృశో దృష్టపూర్వో న త్యే వ చూచ స్తపోధనాః॥ ౫౭½

1 సవ్యపురాణే 2 శ్రీమద్భాగవతే 9 స్కంధే అథ్వా

3: శివరామాయణే 4. వాల్మీకిరా॥ ౧౨౮॥

1. వాల్మీకిరపి సంగృహ్య గాయంతౌ తే కుశీలవౌ
జగామ ఋషివాటస్య సమీపం మునిపుంగవః॥ ౫౯½

2 స శిష్యా వ బ్రవీ ద్ద్వజ్జో యవాం గత్వా సమాహితౌ
3 రామస్యాగ్రే స్రగాయేతాం శుశ్రూషు ర్యది రాఘవః
సగ్రాహ్యం వైయువాభ్యాంత వ్యదికించి త్రపదాస్యతి
ఇతి తౌ చోదితౌ తత్ర గాయమాసౌ విచేరితుః॥ ౬౦½

ఇతి శ్రీరామాయణసారోద్ధారే - ఉత్తరకాండే
పట్రింశ స్సర్గః

అధ సప్తత్రింశ స్సర్గః

మహాదేవ ఉవాచః

4* ఏతావ న్నాత్ర ఏవ వాల్మీకి రవద తస్వయం
పూరయామాస వ్యాస స్తు శేషం రామాయణం శుభం॥ ౧

.గురు రువాచ॥

సూతోపి నై మిశారణ్య వాసినా మబ్రవీదిదం
శృణుధ్వం మునయ స్సర్వే నై మిశారణ్యవాసినః
వ్యాసేన కథితంపూర్వం రామాయణ మనుత్తమం॥ ౨½

1. వాల్మీకిరా॥౯౨స॥	2. శివరామాయణే
3. అధ్యాత్మరా॥6౮॥	4. వాల్మీకిరా॥౩౯స॥

శౌనక ఉవాచ

*కధ్యతాం కధ్యతాం పూర్ణం రామస్య చరితం గుణం
మనో మే త్వరతే సూత కథాపానాయ సాచరం 3 1/2

మానుషం జన్మ సంప్రాప్య రామం న భజతే హి య-
వంచితః కర్మణా పాప ఇతి జానీహి బుద్ధిగూన్ ॥ ౮3

సూత ఉవాచ

విప్రవర్యా శ్శృణుధ్వం హి పూర్ణాం రామకథాం గుభాం
వ్యాసేన కథితాం పూర్వం తా మహాం కథయామి నా ॥ ౮4

* వ్యా॥ ఆనందరామాయణే యాత్రాకాండే ద్వితీయ
స్కంధే శివాం ప్రతి శివః॥ శ్లో॥ తతో రామాయణం వ్యాసో
విధ్వస్తం మునిభిః పునః కృత్వైక శేషభూతం సప్త కాండ
మితం శుభం॥ చతుర్వింశతీసాహం రక్షిష్యతి మునిస్తదా
అదావంతే త్వత్త్వ ఏవ శ్లోకా స్త క్రియంతి హి చక్షుస్వం
శతీసాహసే వ్యాసస్య రచితా అ గిరిజేంద్రగే భష్యం
మంగళాచరణాదిషు॥ రామాయణా న్యనేకాని ప్రశస్యగే
మునీశ్వరాః భాగా ద్భారతఖండంతర్గతా త్కుంభోద్భ
వాదయః కరిష్యంత్యత్ర శతశస్తాని సర్వాణి పార్వతి వాల్మ
కీయా ద్వివా దేవి స జ్ఞేయాని మనీషిభిః॥ మానం రామ
చరిత్రస్య శతకోటి ప్రవిస్తరమితి॥

1. అధ్యాత్మరా॥౬స॥

2. శివరామాయణే

కుమారౌ స్వరిసంపన్నౌ సుందరా వశ్వినోపమా
చరితం రామచంద్రస్య పేరతు స్తౌ కుశీలవా॥ ౬½

తౌగి ల్వా రామసదన మశ్వమేధే మహాక్రతౌ
అగాయేతాం కథాం పుణ్యాం తాపునౌ మునిరూపిశౌ॥ ౭½

1 పరిస్పర మథోచ స్తే జనా స్తత్ర సమంతతః॥ ౮

ఉభౌ రామస్య సదృశౌ బింబా ద్బింబావివ స్థితౌ ౮½

తేషాం సుందరా మేనం శ్రోతృశాం హర్షవర్ధనం
నేయం ప్రచక్రతు స్తత్ర తాపునౌ మునిదారకౌ ౯½

ప్రస్ఫుటౌ మాదితః పూర్వస్థం నారద దర్శితం
తతః ప్రభృతి సగ్రాంశ్చ యావద్వింశ త్స గాయతాం ౧౦½

2 శృత్వా తు మధురం గీత మసరాశ్టే రఘూత్తమః
ఉవాచ భరతం తాభ్యాం దీయతా మయుతం వసు॥ ౧౧½

దీయమానం సువర్ణం తు న త జ్జగృహతు స్తదా॥ ౧౨

కిమచేప సువర్ణేన రాజ న్నౌ వన్యభోజనౌ॥ ౧౨½

1. వాల్మీకిరా॥౯౪స॥

2. అథ్యాత్మరా॥౭స॥

1. యది బుద్ధిః కృతా రాజం చ్ఛ్రివణాయ మహారథ
*కర్మాంతరే క్షణీభూత స్తచ్చుణుష్య సహనుజః ౧3½

తథా తయోః ప్రబృవతోః కౌతూహలసమన్వితాః
శ్రోతార శ్చైవ రామశ్చ సర్వ ఏవ సువిస్మితాః॥

1. రామో బహూ న్యహా న్యేనం తద్దీతం పరమాద్భుతం
శుశ్రావ మునిభి సార్థం పార్థివై ర్వాన్తరై సహ ౧4½

తస్మి న్దీతేతు విజ్ఞాయ నీతాపుత్రౌకుశీలవా ॥
తత్రస్థా మితా సర్వే నీతా మాసీయతా మితి ।
సంప్రార్థనంప్రచక్ర స్తే రామం రాజవలోచనం ॥ ౧2

తస్యః పరిషదో మధ్యే రామో వచన మబ్రవీత్ .
3. హనుమంతం సుషేణం చ విభీషణ మథాంగదం ॥ ౧౪

భగవంతం మహాత్మానం వాల్మీకిం మునిసత్తమం ।
ఆనయ త్తం మునివరం సనీతం దేవసమ్మితం ॥ ౧౬

అస్యాస్తు పక్షదో మధ్యే స్రవ్యయం జనకాత్మజా ।
కరోతు శపథం సర్వే జానంతు గతకల్మషాం ॥ ౨౦

* వ్యా॥ కర్మాంతరేతి॥ అశ్వమేధే పుత్రతాది పరి
వృతాయ రాజ్ఞే పారిష్టవ మాచక్ష తేతి నానావిధాఘ్నానక
పారిష్టవ ప్రయోగోఽభిహితః॥

1. వాల్మీకిరా॥౧౪స॥

ఇయం దాశరథే సీతా సువ్రతా ధర్మచారిణీ
ఇమా తు భానకీ పుతా పుభౌ చ యమజాతకా॥ 30

*ప్రాచేతసోఽహం దశమః పుత్రో రాఘన సందన
స స్మరా మృన్మతం వాక్యమిమా తు తవ పుత్రకా॥ 31

* వ్యా॥ ప్రాచేతస మిత్యాది వాక్యాన్ధపర్యాలోచ
నయా వాల్మీకిః ప్రచేతపస్వాపత్యమితి సిద్ధ్యతి॥ తదుక్తం
శ్రీవిష్ణుపురాణే॥ ఉత్తరఖండే శ్లో॥ చక్రే ప్రచేతసః పుత్రస్తం
బ్రహ్మే వ్యన్వమన్యత॥ ఇత్యాదినాప్రాచేతసస్య పుత్రః బ్రహ్మశా
సమనుజ్ఞాతః రామాయణం రచయామాస ఇతి॥ ప్రచేతా
నామ బ్రహ్మ ఇతః॥ పునశ్శ్రవిష్ణుపురాణే ౧౧౫ శ్లో భూ ద్భా
గవ స్తస్మా ద్వా కి ర్యోభిధీయతే॥ ఇత్యాదినా ప్రచేతస
ఏవవాల్మీకి రితి॥ ద్విపాస్త భృగువగళీయో ఋషీనామక
స్సంబధావేతి॥ బ్రహ్మ వైవర్తేతు॥ శ్లో॥ అథాబ్రవీ న్మహాతేజా
బ్రహ్మలోకపితామహః॥ వల్మీకప్రభవో యస్మా త్తస్మా
ద్వాల్మీకి రిత్యసా॥ ఇత్యాది శ్లోకాన్ధపర్యాలోచనయా స
ఏవ వాల్మీకి రితి సిద్ధ్యతి॥ అస్య వాక్యస్య ప్రమాణత్వం
ఖ్యాపయతి॥ హరివంశే॥ ౧౬ శ్లో॥ యద్వాజపేయేన తు
రాజసూయా ద్బ్రష్టం ఫలం హస్తీరధేన చాన్యత్॥ తల్లభ్యతే
వ్యాసవచః ప్రమాణం గీతం చ వాల్మీకిమహర్షినా చ॥ ఇతి॥
పునశ్శ్రవాల్మీకే స్తపోవీర్యాదికం వోక్తం॥ మహాభారతే
ఆదిపర్వణి ౧౫ అ॥ ౨౮ శ్లో॥ జనమేజయప్రతి ఆస్తికప్రసంగే

బహువర్షసహస్రాణి తప శ్చర్యా మయా కృతా
నో పాశ్చీయాం ఫలం తస్య దుష్టే యం యది జానకీ॥ 32

వాల్మీకి నై వ ముక్తస్తు రాఘవః ప్రత్యభావత
ప్రత్యయశ్చ శ్చరా దత్తో వై దేహ్య సురసన్నిభౌ
సేయం లోకభయా ద్భ్రష్టా న్నపాపే త్యభిజానతా
పరిత్యక్తా మయా సీతా తదభవాన్మంత్ర మహతి॥ 33

స్నేహం దయాం చ సౌఖ్యం చ యది వా జానకీ మపి॥
ఆరాధనాయ లోకస్య ముఞ్చతో నాస్తి మే వ్యథా॥ 34

జానామి చేమా పుత్రౌ మే యమజాతౌ కుశీలవౌ
శుద్ధాయాం జగతో మధ్యే మైథిల్వాం ప్రస్తు మే॥ 35
శ్లో॥ ఆదిత్యవత్తే నిభృతం సుశేజః భీష్మే యథా రాజని
సునతత్వం వాల్మీకి వత్తేనిభృతం స్వవీర్యం వసిష్ఠ
వ త్తే నిమత శ్చ కోపః ఇతి॥ సభా పర్యణి ౨ అ ౧౬ శ్లో॥
ఇంద్రసభావర్ణనే శ్లో॥ సహదేవ సుసీధ శ్చ వాల్మీకిశ్చమహా
తపః॥ సమీక సుత్యవాక్త్రైవ ప్రచేతా సుత్యసంగర ఇతి॥
ఇతః పర్యంతం శబ్దః - ప్రాచేతస
ప్రాశస్త్యపరం అఘ నోపస్యస్త వాల్మీకేః ప్రాచేతసత్వం
కథమితి చేత్ పూర్వజన్మప్రసంగా దిత్వార్థః॥ వాల్మీకిరామా
యణ గ్రంథకర్తా మహర్షిః॥ ఆది ౫౫ ౧౪, సభా ౧౧౨
౧౦ చ అన్యో వాల్మీకి గురుదస్య పుత్రోఽస్తీతి ఉద్యోగ
పర్యణి ౧౦౧-౧౧ అస్తి॥

అభిప్రాయం తు విజ్ఞాయ రామస్య సురసత్తమాః

పితామహః పురస్కృత్య సర్వ ఏన సమాగతాః॥ 32

1. సర్వా సమాగతా స్తప్తాస్తా సీతా కామాయవాసినీ

కటిచేలాంచలం బధ్వా నమస్కృత్య చ రాఘవం॥

2. అబ్రవీత్ప్రింజలి ర్వాక్య మథోద్వప్తి రవాఙ్ముఖే 33 1/2

3. *యథాహం రాఘవా దన్యం మనసాపి న చింతయే

తథా మే మాధవీ దేవీ వివరం దాతు మర్హతి॥ 34 1/2

తథాశపంత్యాం వై దేహ్యం ప్రాదురాసీ త్తదద్భుతం॥

భూతలా దుత్థితం దివ్యం సింహాసన మనుత్త మ ౪౦ 1/2

తస్మింస్తు ధరణీ దేవీ బాహ్యభ్యాం గృహ్యమైథిలీం

స్వాగతే నాభినంద్యేనా మాసనే చోపవేశయత్ ౪౧ 1/2

* వ్యా॥ యథేతి॥ భారతే ఆను శాసనికే 8 అధ్యాయే
శ్లో॥ విదేహరాజస్య సుతాచాత్ర శ్లోక మగాయత॥ నాస్తి
సంక్షోభః ప్రాచీనాశ్చిన్నశ్రాద్ధం నోపవాసనం॥ ధర్మ స్వభర్తృ
శుశ్రూషా తయా స్వర్గం జయత్యుత॥ ౩౩

1. వాల్మీకిరా॥ ౩౨ స॥

2. హనుమద్రామాయణే

3. అగస్త్యరా॥

తా మాసనగతాం దృష్ట్వా ప్రవిశంతీం రసాతలం
పుష్పనృప్తి రవిచ్ఛిన్నా దివ్యా సీతా మవాకిరత్ || ౪౨½

2. ముహూర్తమాత్రం తతస్త్వో తూష్టిభూత మచేతనం
సీతాప్రవేశనం దృష్ట్వా సర్వం సమ్మోహితం జగత్ || ౪౩½

స వ్యా|| సీతేతి|| అత్ర సీతాయా భూతలప్రవేశం కుశ
లవో తృప్తించాధిగత్య కించిద్విచిన్యతే|| నను శ్రీమద్వాల్మీకి
రామాయణ స్తోత్రరకాండే 66 సర్గే యామేవ రాత్రిం శతృ
ఘ్నః పర్ణశాలా ముపావేశత్ | తామేవరాత్రిం సీతాపి ప్ర
సూతా దారకద్వయం||ఇతి|| పునశ్చ|| తస్మాత్కుశలవౌ
నామ్నా తాపుసౌ యమజాతకౌ| ఇత్య పి వాక్యద్వయేన
సీతాయాం యమసరూపేణ కుశలవౌ జాతావితి వ్యజ్యతే|
కింతు తదిత రేషు చిద్రామాయణేషు లవస్యైవోత్పత్తిః ప్రతి
పాదితా తదనంతరం చ వాల్మీకితపః ప్రభావా త్కుశా
విర్భావః పరివృత్యతే అన్యచ్ఛ|| సీతాయా రసాతలప్రవే
శానంతరం

త్తం తేష్వే వేతరరామాయణేషు| తత్ర కథంవా సిద్ధాంత ఇతి ప్రశ్నై ఉచ్యతే|
యత్ర లవస్యైకస్యోత్పత్తిః యజ్ఞాశ్చ విషయే రామాదీనాం
కుశలవాభ్యాం యుద్ధం. సీతాయాః పాతాళా త్పునరాగ
మనం చ పర్ణతే తత్సందేహ పరిహారోపి తత్రైవ పరి
దృశ్యతే తథాపి|| శ్రీమదానందరామాయణే సారకాండే

2. వాల్మీకిరా||౯౮స||

3 సర్గే సీతాయా భూతలప్రవేశేన శ్రీరామః పుష్పితాభుః
 భేత్వామి సాయకే నేత్యబ్రవీత్ | తచ్చుత్వా ధీతా భూమి
 రభూత్ | తత్సందర్శే || శ్లో || చకంపే ధరణీ సాపి త్రాహీతి
 వదతీ ముహుః | కరాభ్యాం జానకీం ధృత్వా రామస్యాజ్ఞే-
 న్యవేశయత్ || తత స్సీతాయతో రామః పుత్రాభ్యాం
 బంధుభి స్సహా పూర్వవచ్చ సుఖంరేమే చిరకాలం రఘూ-
 ద్వహః || రామేణ సీతయా సార్థం సహస్రాణి త్రయోదశ |
 వర్షాణ్యత్రకృతం రాజ్యంకస్మిన్ - ప్రేద్విజోత్తమంప కాదశసహ-
 స్రాణి చై కాదశ దినానిచ | సప్తద్విపక్షిః కాలో రామో
 భూ త్కల్పభేదతః || దశవర్షసహ స్రాణిదశవర్షశతాని చ |
 రామేణ సీతయా సార్థం కస్మి న్కల్పే ద్విజోత్తమే త్యాదినా
 ఉక్తత్వా తత్కల్పాంతరీయ రామప్రవర్తన మితి జ్ఞేయం |
 శ్రీమద్రామాయణే పుష్కరకాండే 91న 25 శ్లో || కాంచనీ
 మమ పత్నీంచ దీక్షార్హాం యజ్ఞకర్మణి ఇత్యేతత్ శ్లోక
 వ్యాఖ్యానావసరే తిలకవ్యాఖ్యాత స్కాందో దాహరణ
 మిత్థం ప్రదర్శితః || శ్లో || రామస్య దృశ్యాసర్వేషామదృశ్యా జన-
 కాత్మజేతి | అనేన సీతాయా రామేణ నిత్యానపాయిత్వం
 వ్యక్తీకృతం అతఏవ తస్మి న్నేవ కాండే రామావతార
 పరివర్తనావ | సరే ౧౦౯ స || శ్లో || నిర్జగామ రథా త్తస్మా
 ద్దీప్యమాన ఇవాంశుమాన్ | రామస్య | దక్షిణే పార్శ్వే
 సపద్మా శ్రీ రుపాశ్రితా || సవ్యేతు హీ ర్మహాదేవి వ్యవ-
 సాయ స్తదాగ్రతః || ఇతి || అనేన శృ || హీశ్చ తే లక్ష్మీశ్చ
 పత్నౌ ఇత్యస్యా శ్శృతే రుపబృంహణం భవతి | ఇదమే-
 వేతద్దర్శ రామా యణేషు సీతా భవః పునరాగతేతి వర్ణితం
 భవతీతి తల్యం ||

1 రామాయణ స్వరూపాంతరము భవిష్యత్కాలమున
అమలముగా నుండును శుశోచ జనకాత్మజం

దక్షకాష్ట ముష్టభ్యుదయసర్వమునాం .
శ్రోతృశోకసమాఖ్యై రామో వచన మబ్రవీత్ || ౪౫½

అయస్మిన్ సుశ్రేష్ఠం సశరం హస్తే
భేత్వాస్మిన్ ససుఖా మేనాం తతో విజ్ఞావయ తన్నతం ౪౬½

తం శ్రీశ్రీ నిరానందం దుఃఖేన సమభిప్లుతం
బ్రహ్మ సురగణై స్సార్థం మువాచ రఘునందనం ౪౭½

రామ రామ న సంతాపః కర్తు మస్మిన్ సుప్రత ||
ఇమం ముహూర్తం దుర్ధిష్టం స్మర త్వం జన్మ వైష్ణవం ౪౮½

భవిష్య దుత్తరం చేహ స్వం వాల్మీకినా కృతం ||
కదికావ్య మిదం రామ త్వయి స్వం ప్రతిష్ఠితం ౪౯½

* శృతం తే స్వ మేతద్ధి మయా పూర్వం స్మరై స్సహా ||
శేషం భవిష్యం కాకుత్స్థం కావ్యం రామాయణం శృణు ౫౦½

* వ్యా! శృతమితి || తత్త్వసంగ్రహరామాయణే
బ్రహ్మాండ పురాణేచ ||

శ్లో || బ్రహ్మలోకేచ సతతం శతకోటి ప్రవిస్తరం

బ్రహ్మణాశ్చాయ తేనిత్యమార్కండేయద్విజోత్తమాత్

1. హనుమద్రామాయణే

తాకికానాం హి సాధూనా మధం వా గనువర్తతే
 ఋషీణాం పున రాధ్యానాం వాచ మగ్ధో నుభావతి.
 ఇత్యుక్త్వా స యయా శీఘ్రం బ్రహ్మ దేవగణై స్సహ ౫౭

ఇతి శ్రీరామాయణసారోద్ధారే - ఉత్తరకాండే
 సప్త త్రింశస్సర్గః

అధ్యాయ ౧౦ శస్సర్గః

తత స్తం ప్రార్థయామాస వాల్మీకి ర్మునిసత్తమః
 క్రోధం త్యజ రఘుశ్రేష్ఠ శృణుష్వ నచనం మమ ॥ ౧

సచ్చిదానందరూప స్త్వ మానందచరితం తన
 మయాతి వర్జితం రామ తత్కించ్చి త్పుత్రయో ర్ముఖాత్ ॥
 త్వయాపి యజ్ఞసమయే శృతం రామాయణం చ తత్
 అన్య త్కించ్చి త్ప్రవక్ష్యామి ప్రభో ర్హృత్ ॥ తవాగ్రతః ॥

శతకోటిమితం తేత్ర చరితం యస్మయా కృతం
 పురా త్వయా విభక్తం య తస్మైత్ర రఘునందన ॥ ౪

తతస్సర్వం బ్రహ్మభోక్తేషు నిశ్చేష మసతిష్ఠతే
 విరిచ్ఛ రాక్షరదోహం చ త్రయ ఏవాస్య పారగాః ॥ ౫

చతుర్థో నోపపద్యేత బుద్ధ్వేఽం సుస్థిరో భవ
యసుక్త మద్భుతే కాండే పున స్తే కథయా మ్యహం॥ ౬

1 భాగా ద్భారతవర్ణాంతర్గతా ద్రామాయణా త్ప్రభో
సారం సారం ప్రగృహ్యేథ యవ్యవ్రమ్భం మనోరమం॥

• కథానకం తే తేన వ్యాసేన మునినా త్రహి
అష్టాదశపురాణాని తత్తైవేవ పునానం॥ ౮

కృతా న్యన్యేసి మునయ స్సూక్ష్మాస్త్రాదీ న్యనేకశః
తతోక్తే శోకరూపం చ యత్త్వయా దుష్టకే వనే॥
చతుర్దశవత్సరై శ్చ కైకయాచ్యుత భానతః
కృతం చరిత్రం సితాయా పిరహాది చ రా, ౯॥ ౧౦

తస్మిన్చి చేష్టవశూతం హి చతుర్వింశతసహస్రకం
సతతో ఽతం రామచరితం శృణు రాశున॥ ౧౧

ఏవం వాల్మీకి వచన మగ్నికృత్య రఘూత్తమః
ఏవ మస్మిన్ తం వ్రాహ మునిం తద్వాక్యగౌరవాత్॥ ౧౨

2 బ్రహ్మణో విభిన్నాద్ధృతి బోధితో రముచందః
ఉపాదాయ కుమారా తా మయోన్యా మగమ త్ప్రభుః॥ ౧౩

తదాదే నిర్బుహో రామ స్సన్నిహితోఽగ్రేణ సర్వవా
ఆత్మచింతాదరో నిత్య॥ ౧౪

1 అద్భుతపురా॥ ౨౭ స॥ 2. వాల్మీకిరా॥ ౧౪ స॥

అథ దీర్ఘస్య కాలస్య రామమాతా యశస్వినీ
పుత్రపౌత్రైః పరివృతా కాలధర్మ ముపాగమత్
అన్వియాయ సుమిత్రాపి కైకయా చ యశస్వినీ
ధర్మం కృత్వా బహువిధం త్రిదివే పర్యవస్థితాః॥ ౧౬

తాసాం రామో మహాదానం కాలే కాలే ప్రయచ్ఛతి
మాతృణా మవిశేషేణ బ్రాహ్మణేషు తపస్విషు
అథ కాలే గతే తస్మిన్భరతో భీమవిక్రమః
యుధాజితా మాతులేనహ్యహూతోఽ గా తస్మై నికః॥ ౧౭

రామాజ్ఞాయా గత స్తత్ర హత్వా గంధర్వ నాయకాన్
తీస్రః కోటిపురే ద్వేతు నిదేశ్య రఘునందనః॥ ౧౮

పుష్కరం పుష్కరానత్యాం తక్షం తక్షశిలాహ్వయే
అభిషిచ్య సుతౌ తత్ర ధనధాన్యసుహృద్వృతౌ॥ ౧౯

పున రాగత్య భరతో రామసేవాపరోఽ భవత్
తతః ప్రీతో రఘుశ్రేష్ఠో లక్ష్మణం ప్రాహ సస్మితం॥ ౨౦

ఉభౌ కుమారౌ సౌమిత్రేగృహీత్వా పశ్చిమాం దిశం
తత్ర భిల్లా నివిన్దిత్య దుష్టౌ స్సర్వాసకారిణః॥
అంగద శ్చిత్రకేతుశ్చ మహాసత్వపరాక్రమశా॥ ౨౧½

ద్వయో ద్వే సగతే కృత్వా గజాశ్వసంపన్నకైః
అభిషిచ్య సుతౌ తత్ర శ్రీఘ్ర మాగచ్ఛ మాం పునః॥ ౨౨½

రామస్వాక్షాం పురస్కృత్య గజాశ్వబలవాహనః॥
 గత్వా హత్యా రిపూ స్స ర్యా స్థాపయిత్వా కుమారకౌ
 సౌమిత్రిః పునరాగత్య రామసేవాసరోఽభవత్ ॥ ౨౫

ఏకదా రాఘవ శ్రీమా న్సమాహూయ కుశం లవం
 లక్ష్మణం భరతం చాపి శత్రుఘ్నం రహసి స్థితః॥
 రాజనీతిం విస్తరేణ శిక్షయామాస సాధరం॥ ౨౬ 1/2

అనృతం నైవ వక్తవ్యం నృపేణ చిరజీవినా
 పరదారరతి స్త్యాజ్య సర్వదా పాద్ధివేన హి॥ ౨౭ 1/2

సత్యం శౌచం దయా క్షాంతి రాజ్యవం మధురం వచః॥
 ద్విజ గో యతి రహ్నక్తి స్పృహితే శుభదా గుణాః॥ ౨౮ 1/2

పుత్రవ త్పాలనీయాశ్చ ప్రజా నృపతినా భువి
 వస్తాంశః కరభారశ్చ రాజ్ఞా గ్రాహ్య స్సదైవ హి
 మాసే మాసే స్వకోశస్య పరామర్శో నృపోత్తమైః॥ ౩౦

గృహణీయ స్సర్వదైవ విశ్వసే తేనకేషు న
 వర్షే వర్షే సగర్యాశ్చ ప్రాకారిస్య నృపోత్తమైః
 పరిఖానాం పరామృః కార్యో ముత్రిజనై స్సహ॥ ౩౧ 1/2

వర్షే వర్షే సముద్వోగ మ్మహానై రధవాత్రిభిః
 మానై ర్నృపేణస్వే రాష్ట్రే కార్య మైన్యేన ముత్రిభిః

అదాయస్య చతుర్థాంశై ర్వ్యయః కార్యో నృపోత్తమైః

1 పరరాష్ట్రా ద్దుష్టయాపైః కామాయాంబరధారిభిః
 పణిగ్రూపధరై ర్దూతై ర్వృత్తం వేద్యం నృపోత్తమైః॥ 3౪

యంత్రాణా మాయుధానాం చవాహనానాంబలస్య చ
 రాజ్ఞా వృద్ధి స్సదా కార్యా కార్యో ధాన్యాదిసంగ్రహాః॥ 35

ఆపదధే ధనం రక్షేద్దారాసృజే ద్ధనై రపి
 ఆత్మానం సతతం రక్షే ద్దైరై రపి ధనై రపి॥ 3౬

నై కాకీ విచరేద్దామే నై కాకీ క్వాపి సంవిశేత్
 స విశ్వసే ద్ద్వారపాలం జలదం రజకం తథా॥ 3౭

ఫలాని పరదత్తాని పరీక్షే త్పార్థివోత్తమః
 ముక్తకంబుకబంధాశ్చ విముక్తకటిబంధనాః
 సమ్య దృష్ట్యా న్యస్త శస్త్రా ప్రేషణీయా నృపోత్తమం॥ 3౮½

రాత్రౌ మిత్రేణ సహిత స్తూషీమేవ నృపోత్తమః
 ఆత్మానం కంబుజేనైవ సమాచ్ఛాద్య బహిశ్చరేత్॥ 3౯½

నోడుపేన తరేద్రాజా నదీం ముఖ్యాం కదాపి హి॥ ౪౦

1. ఆనందరా॥ రాజ్య కాండేగలస॥

సేతుం వినా సదీ రాజ్ఞా నోత్తిర్యా హి కదాచన
ముఖం దృష్ట్వా వైవ కార్యో రాజ్ఞా న్యాయం కదాపి హి॥

ఏవం కుశ మయా ప్రోక్తా రాజనీతి సువిస్తరా॥ రం $\frac{1}{2}$

1 తతో రామో లక్ష్మణేన పృథివ్యాం ఘోషయ న్ముహుః
తథే తి లక్ష్మణశ్చాపి దూతా నాజ్ఞాపయ త్తదా రం $\frac{1}{2}$

దూతా స్తేఽథ గజాయుధా సప్తద్వీపాంతరేషు హి
రామాజ్ఞాం శ్రావయా మాసు ర్జనా స్తుందుభినిస్సవైః రం $\frac{3}{2}$

నిత్యం వైమిత్తికం కర్మ న త్యాజ్యం వై కదాచన
నానమాన్యా భూసురా శ్చ ద్వేషః కార్యో న కస్యచిత్
పౌరాణికా స్థాపనీయా గేహే గ్రామే పృథ క్పృథక్

2 ప్రత్యంగణేషు తులసీ పూజనీయా హి సర్వదా
ప్రాతస్సానం సదాకార్యం హోతవ్యా విధినాఽగ్నయః॥

కార్యో జప శ్శంకరస్య ధ్యేయో నిత్యం మహేశ్వరః
అన్నసత్రాణి కార్యాణి పురేగ్రామే వనే తథా॥ రం

1. ఆనందరా॥ రాజ్యకాండేఽరస॥

2. అథ్యాత్మరా॥ ౧౮॥

ప్రకుర్వంతు న నే రిత్తో మార్గస్థానాం చ సేద రాః
హరిదిన్యాం న భోక్త వ్య ముహూష్యా చ చతుర్దశీ॥ ౪౮

ACC NO. 86

కృష్ణసత్త భవా తస్యాం రాతౌ కార్యం శివార్చనం
గేహే గేహే సదా కార్యం ధేనువిప్రప్రపూజనం॥ ౪౯

గీతసృత్యాదికరణం విష్ణో రగ్రే నిరంతరం
న కర్తవ్యో రిపూణాం చ విశ్వాసస్య కదాచన॥ 294-592 NAK ౫౦

కార్యం లింగార్చనం నిత్యం కోటిలింగాని శ్రావణే
కర్తవ్యాని నరై ర్భక్త్యా సదై వాపి చ కారయేత్॥ ౫౧

BU - 10250

లఘురుద్రా స్మహారుద్రా నతిరుద్రా స్సమాచరేత్
గీతాయాః పరనం కార్యం వేదా సభ్యాపయే త్సదా॥ ౫౨

దారుణా నారకీ పీడా స్మర్తవ్యా హృది సర్వదా
ఏవం శ్రీరామదూతా స్తే సప్తద్వీపాంతరస్థితాన్॥
శ్రావయిత్వా రాఘవాజ్ఞాం మహామందుభినిస్సనై
అయోధ్యాం స్వాం యయు స్సర్వే రామం వృత్తం నృ
వేదయన్॥ ౫౪

ఇతి శ్రీరామాయణసారోద్ధారే - ఉత్తర కాండ్
అష్టమిశ స్తంభః

అదై కోనచత్వారిం శస్సర్గః

1 అథ రామ స్సభామధ్యే మంత్రిభిః పరివేష్టితః

తస్థౌ సింహాసనే రమ్యేనరచత్రోపశోభితః॥

౧

ఏతస్మిన్నస్తరే కశ్చిద్విజః పత్రం సమర్పయత్

తత స్స లక్ష్మణః పత్రం వరబంధన వేష్టితం

ఉద్ఘాట్య రాఘవాగ్రే తు పపాత మంజులస్వరః॥

౨½

శ్రీమాన్మీరామచంద్రోజయతుదశశిరచ్ఛేదితశ్చ్రీజయత్యాం

కౌసల్యానాం సృజతోనశరధతసయశ్చేతి నామ్నాఽవతీర్ణః

తస్యాహం భూరిశీర్తిఃపవజలరుహయోగ్గంఘమాఘ్రాతుకామః

కృత్వాస్వీయంశిరస్తుభ్రమరవదసశం ప్రార్థనాం ప్రార్థయామి॥

మమ పౌత్ర్యా వృథే రామ చంపికా సుమతీతి చ

తయో స్వయంవరార్థం హి సమాయాంతి సృపా స్తథా॥౩-

ఆగంతవ్యం బంధుభి స్త్వం స్వసుతాభ్యాం చ మంత్రిభిః

ఇతి ప్రతార్థ మాకర్ణ్య స్వస్థచిత్తో రఘూత్తమః॥

౪

1. ఆనందరా॥వివాహంకాండేప్రథమస్సర్గః శివరామా

యశేచ

స్వయంవరం తతో గంతుం గురుణా నిశ్చయం వ్యధాత్ ౬
తత స్సర్వే రాఘవాద్యా వసిష్ఠాద్యా ద్విజా స్తథా
నానావాహనసంస్థా స్తే యయు స్సర్వే త్వరాన్వితాః ౬

తత స్సభూరికీర్తి స్తు స్వపుత్రాభ్యాం సమన్వితః॥
సత్వా రామాదికా స్పృజ్య సస్త్రాభరణవాహనైః
నినామ సగరిం స్వీయాం గోపురాఙ్గాలమండితాం ౮

తదైవ గత్వా రామోపి వివేశ వరమందిరం ౮½

1 అథాపరే దినే భూరి కీర్తేః ప్రార్థనయా హరిః
వివేశ మంత్రిభి రాబ్జలై స్సభాయాం మంత్రిభిః ప్రభుః ౯½

తతో నదత్సు వాద్యేషు దూపేషు ప్రజ్వలత్సు చ
నర్తత్సు వారనారీషు గాయత్సు మాగధాదిషు
స్తవత్సు వందిబృందేషు సభాయాం నృపపౌత్రికే
శిబికాఢ్యే దివ్యవస్త్రదివ్యాలంకారమండితే
నవరత్నమహామాలా ధృతరమ్యకరోత్పలే
తే సమాజగ్మతూ రమ్యే సభాగ్రంథే విరేజతుః॥ ౧౨½

తయో ర్నేత్రకల్యాణై శ్చ మోహితా స్సకలా స్సృపాః
స తదా లేభిరే శర్మ సుముకంఠోష్ణతాఽయాకాః॥ ౧౩½

1. ఆనందరా||వివాహ కాండే ౨స||శివ రామాయణే చ॥

సభాయాం చంపికా నామైస్య దక్షిణస్థా స్పృధకప్పృధక్
క్రమేణ వర్ణయామాస నందా నృపతిసత్తమాన్॥ ౧౪½

సునందాఖ్యాతిజరతా సుమత్యై నృపతీ స్కృమాత్
వర్ణయామా సోత్తరస్థా నుపమాతా పృధకప్పృధక్॥ ౧౫½

ఏనం పశ్యాల్పవయసం శ్రీరామతనయం కుశం
జానకీ జఠరో ద్భూతం జ్యేష్ఠధార్మాద్ధినం శిశుం
లవాగ్రజం ధనుర్వేదవిపుణం వినయాన్వితం॥ ౧౬

ఇతి నందావచ శ్చృత్వా చంపికా సా స్మితాననా
మమోచ మాలికా కలే స్వకరాభ్యా కుశస్య హి
తిదా నినేదు ర్వాద్యాసి తుష్టువు ర్వందమాగధాః॥ ౧౭½

అథాన్యా సా సభాగ్రాచ్చ సుమతీ ముత్తరస్థితాన్
నృపతీ న్వర్ణయిత్వాహ శిబికాస్థా సుబోచనా॥ ౧౮½

పత్యైనం బాలికే బాలం లనం శ్రీరాఘవాత్మజం
నాల్పీకిక్ష్పసమా లద్ధివిర్యం రమ్భా కుశానుజం॥ ౧౯½

ఇతి తస్మాన్ సచ శ్చృత్వా సుమతీ నా సితాననా
... .. లద్ధి హాననా
సుమతి ర్నిజబాహుభ్యా మర్చయామాస మాలికాం ౨౦

తదా నినేదా ర్వాద్యాని జగు స్తేగాయకా స్తదా | ౨౨౪

1 తత స్సర్వా న్నృపా న్సూర్యః శాస్త్రీ ర్నృపాత్తమః
ప్రార్థయామాస వినయచచై స్తత్పురస్థితః
వివాహకాతుకం దృష్ట్వా భవద్భి ర్గమ్య తామితి | ౨౨౫

తథేతి తే నృపాః ప్రోచుర్యము ర్వాచస్థలాని హి
తతో లగ్నే ముచూర్తే తం పశం చంపికయా గురుః
తథా లవం సుమత్యాపి పృథగ్వేదికయో స్తదా
2 తయో స్తే పాణిగ్రహణవిదానం విధిపూర్వకం
లా - హామాదికం సర్వం చ కార విధిపూర్వకం || ౨౨౬

తదా మహావాచ్యఘోషా నినేదర్శకటపాంగణే | ౨౨౭

శాస్త్రీ రామచంద్రా మహతోషప్రపూరితౌ
తతో నానాసముత్సాహా న్సూక్తికీర్తి శ్చ కార సః || ౨౨౮

తత స్సన్నిహభ్యాం శ్రీరామో యయా శాస్త్రీ సుఖం

(కుశస్యభావివృత్తాంతే మాహారామం గురుస్తదా)
భవిష్యతి తదాయోధ్యా పుర్యాం వై సరయా జలే ||
కుశ స్త్రి గూ చంపికయా జలక్రీడాం కరిష్యతి || ౨౨౯

తస్య దక్షిణహస్తస్య కఙ్కణం రుక్మనిర్మితం ||
సరయూజలమధ్యేతు పతిష్యతి మహోజ్వలం || 304

తత్ర తోయే సన్నగస్య కుముదస్య కుముద్వతీ ||
స్వసా దృష్ట్వా కఙ్కణం తద్ధృషీత్వా సద్దయాస్యతి 305

తస్య కఙ్కణార్థం హి గాణం సంధారయిష్యతి ||
సరయూశోషణార్థం హి సన్నద్ధశ్చ భవిష్యతి, 306

తత స్సాకుమురం గత్వా సరయూ ప్రార్థయిష్యతి || 307

సోఽసి దృష్ట్వా పుత్రం కృద్ధం స్వసా మాదాయ సాదరం
కుశ మాగత్య తం నత్వా స్వసాం తస్మై ప్రదాస్యతి || 308

రత్నాని కణ్కణం చత్వా తేన సఖ్యం కరిష్యతి
ఏవం కుముద్వతీ భార్యాశ్చైతస్యాన్యాభవిష్యతి || 309

చంపికాయా దుహితర స్సాభవిష్యంతి నో మతాః
అతిథే సూర్యవంశోఽగ్రే చిరం విస్తార మేవ్యతి || 310

ఇతి శ్రీరామాయణ సారాంశే ఉత్తరకాండే
ఏకోన చత్వారింశస్సంః

అధ చత్వారింశస్సర్గః

తతస్తు కాలే మహతి ప్రయితే
 రామం సదా ధర్మపథే స్థితిం హరిం
 ద్రష్టుం సమాగా దృశివేషధారీ
 కాల స్తతో లక్ష్మణ మిత్యువాచ ॥ ౧

నివేదయ స్వాతిబలస్య దూతం
 మాం ద్రష్టుకామం పురుషోత్తమాయ ।
 రామాయ విజ్ఞాపన మస్తి తస్య
 మహర్షి ముఖ్యస్య చిరాయ ధీమన్ ॥ ౨

లక్ష్మణస్తు తథేత్యుక్త్వా ప్రావేశయత తాపసం
 తస్యై స మునయే రామః పూజాం కృత్వా యథావిధి
 దివ్యాసనే సమాసీనం రామః ప్రోవాచ సాదరం॥ ౩½
 యదర్థ మాగతోఽసి త్వ మిహ తత్ప్రప్రయస్వ మే॥ ౪

వాక్యేన చోదిత స్తేన రామేణాహ మునిర్వచః
 ద్వంద్వమేవ ప్రయోక్తవ్య మనాలక్యం తు తద్వచః
 శృణుయీ ద్వా విరీక్షే ద్వా య స స వధ్య స్త్వయాప్రభో

తథేతిచ ప్రతిజ్ఞాయ రామో లక్ష్మణ మబ్రవీత్ ॥ ౫
 తిష్ఠ త్వం ద్వారి సౌమిత్రే నాయూ త్వత్ర జనో రహః
 యద్భాగచ్ఛతి కోవాపి స వధ్యో మే స సంశయః॥ ౬

తతః ప్రాహ మునిర్వాక్యం శ్రువరామ యథాతథం
బహ్వ త్వా మాహ భగవా న్సర్వదేవర్షిపూజితః॥ ౮

రావణస్య వధాకాంక్షీ మానుషేషు మనోరథాః
దశవర్షసహస్రాణి దశనర్ష శతాని చ॥
కృత్వా వాసస్య నియతిం స్వయ మేవాత్మనా పురా ౯½
స త్వం మనోమయః పుత్రః పూర్ణాయుర్మానుషే స్విహ
కాలోఽయం తే నరశ్రేష్ఠ సమీప ముచ్యతే॥ ౧౦½

శృత్వా పితామహే చోక్తం వాక్యం కాలసమీరితం
రాఘవః ప్రహసన్వాక్యం సర్వసంహార మబ్రవీత్॥ ౧౧½
త్రయాణామపి లోకానాం కార్యాన్ధ్ర మమ సంభవః
భద్రం తేఽస్తు గమిష్యామి యత ఏవాహ మాగతః॥ ౧౨½
హృద్గతో హ్యసి సంప్రాప్తో న మే తత్ర నిచారిషా॥ ౧౩

తథా తయో స్సంపదతో ద్ధర్వాసా భగవా నృషిః
రామస్య దర్శనాకాంక్షీ రాజద్వార ముపాగమత్॥ ౧౪

ముని ర్లక్ష్మణ మానాద్య దుర్వాసో వాక్య మబ్రవీత్
శీఘ్రం దర్శయ రామ మే కార్యం మేఽత్యంత మాహితం

1 తచ్ఛృత్వా ప్రాహ సౌమిత్రి ధృనిం జ్వలన్మహా
రామేణ కార్యం కు తేఽవ్యం తేఽప్రకరే స్మృతం

రాజా కార్యంతరే న్యగ్రో ముహూర్తం సుప్రక్షీప్త్యతాం
తచ్ఛృత్వా క్రోధంతస్తో ముని సౌమిత్రి మబ్రవీత్ || ౧౭

అస్మిన్మే తు సౌమిత్రే న ద్వియసి చే ద్విభు
రామం సవిషయం వంశం ధన్వికుర్యాం న సంశయః! ౧౮

శృత్వా తద్వచనం ఘోర మృషే ద్దుర్వాససో భృశం
స్వరూపం తస్య వాక్యస్య చింతయిత్వా స లక్ష్మణః || ౧౯

సర్వనాశా ద్వరం మేఽవ్య నాశో హ్యేకస్య కారణాత్
నిశ్చింత్యేవం తతో గత్వా రామాయ ప్రాహ లక్ష్మణః || ౨౦

2 సౌమిత్రే ర్వచనం శృత్వా రామః కాలం వ్యసర్జయత్
శీఘ్రం నిర్గత్య రామోపి దదర్శాత్తే సుసతం మునిం || ౨౧

కిం కార్యం తే కరోమితి మునిమాహ రఘూత్తమః
తచ్ఛృత్వా రామవచనం దుర్వాసా రామ మబ్రవీత్ || ౨౨

1. వాల్మీకిరా||౧౦||౧౬||

2. అథ్యాత్మరా||౧౮||

అతః పి తే ముచ్చాసే సిద్ధం యస్తే రఘూత్తమః॥ ౨౩

రా నో మునిరచ శ్శ్రేత్వా శత్రోపేణ సహస్వతః
సుసస్థి మన్నం మునయే యథా తస్మిన్ముపాహరత్॥ ౨౪

ముగ్ధుఁడౌత్వాన్న మమృతం చురేష్టుః పున రభ్యగత్
స్వహృద్రామం గతే తస్మిన్ నాచ స్సన్తార భాషితం॥ ౨౫

మనసా లక్ష్మణం శ్శాత్వా హతప్రాయం రఘూర్వహః
కాలేన శోకం హంతే చినురాశ్చ గ్వలః॥ ౨౬

అగ్రాయ ముక్తేణ స్సర్వా వృషిష్ఠం చెవ మబ్రవీత్
మునే రాగమనం యస్తే కాలస్యాపి హి భాషితం
ప్రతిష్ఠా మాత్మన శ్చైవ స్వహృదేవయ త్రభుః॥ ౨౭½

త్యక్తో ఏశెరి ధేన త్వం వనవాసాయ దీక్షితః॥ ౨౮

శ్శ్రేత్వా రామస్య నచనం శత్రేణ స్సపురోహితాః
ఉదం ప్రాంజలయస్సర్వే రామ మప్త్యగ్గి కాఽని॥ ౨౯

పూర్వమేవ హి విద్విష్టం తన భూభారహరిణః
లక్ష్మణేన వియోగ స్తే శ్శత్రో విష్ణోచక్షమాః॥ ౩౦

1. త్వక్త్వా లక్ష్మణ మేవైకం క్రైలోక్యం త్రాతు మర్హసి
శృత్వా సరిషద్ మధ్యే రామో లక్ష్మణ మబ్రవీత్ || 30

2. మహాం ధ్రుమః కృతః పూర్వం సేవాయాం మమ దండకే
భవ త్వం ద్వాపరే జ్యేష్ఠ శుశ్రూషాం తే కరోమ్యహం || 31

3. విసర్జయే త్వాం సామిత్రే మాధూ ధర్మవిపర్యయః
త్యాగో వధో వా విహితః సానునాం తూ భయం సమం || 32

రామేణ భాషితే వాక్యే జాషపర్యాకులేక్షణః
లక్ష్మణ స్త్వరితంప్రాయా తస్వగృహం న వివేశ హం || 33

స గత్వా సరయూతీర ముపస్సృశ్య కృతాంజలిః
నిగృహ్య సర్వప్రోతాంసి నిశ్వాసం స ముమోచ హం || 34

పదం త ద్వాసుదేవాఖ్య మాత్మానం సోభ్యచింతయత్ || 35

దేవా స్సన్నిగణా స్సర్వే పుష్పై రభ్యుకిరం స్తదా || 36

అదృశ్యం సర్వమనుజై స్సశరీరం మహాబలం
స్రగృహ్య లక్ష్మణా శక్ర స్త్రివిధం స వివేశ హం || 37

-
1. వాల్మీకిరా||౧౦౪ స| 2. వాల్మీకిరా||౧౦౬స||
3. ఆనందరా||పూర్ణ కాండే||స||

తతో విష్ణో శ్చతుర్భాగ మాగతం సురసత్తమాః
దృష్ట్వా ప్రముదితా స్సర్వే పూజయ నృషిభి స్సహ॥ 3౮

1. విసృజ్య లక్ష్మణం రామో దుఃఖశోకసమన్వితః
పురోధసం మృత్రిణ శ్చ నైగమాం శ్చేద మబ్రవీత్॥ 3౯

అద్యై వాహం గమిష్యామి లక్షణేన గతాం గతిం 3౯½

తత స్సర్వాః ప్రకృతయో రామం వచన మబ్రవన్
గచ్ఛంత మనుగచ్ఛామో యత్ర రామ గమిష్యసి

పారేషు యది తే ప్రీతి ర్యది స్నేహో హ్యనుత్తమః
సపుత్రదారాః కాకుత్స్థ సమాగచ్ఛామ సత్పథం॥ ౪౦½

పౌరాణాం భక్తి మూల్యోచ్య బాధ మిత్యేవ సోబ్రవీత్

* కోసలేషు కుశం వీర ముత్తరేషు తథా లవం
అభ్యషించ నృహాబాహు రుభౌ రామః కుశీలవా॥ ౪3

* వ్యా॥ కోసలేష్యితి॥ అత్ర ఆపత్కాలే నాస్మి
మర్యాదా ఇతి వచనాను నారేణ బాల్యే వివాహాత్పూర్వ
మేవ కుశస్య పట్టిభిషేక మకరోచ్ఛ్రిరామ ఇతి గమ్యతే॥
ఇతివ్యాఖ్యానం తు నిర్మూలం॥ సహస్రవర్షసంభవాత్ వివా
హాదిక మప్యభూత్॥ తదనంతరం కుముద్వతీ వివాహః॥
కుశఇత్యత్ర కుశః శ్రీరామతనయయోజ్యేష్ఠః॥ అయం ఉత్త

రశోసలదేశే కుశావతీనగరీం రాజధానిం కృత్వా సభర్షం
 పాలయతి ప్రజాః కస్సిం శ్చిద్ధినే రాతౌ స్వప్నావస్థాయాం
 అయోధ్యాపురాధిదేవతా సంవృశ్యమానాం స్వీయాం
 దీనావస్థాం నివేద్య అవశ్యం అయోధ్యా త్వయైవ పరి
 పాల్యా ఇతి కుశం ప్రార్థయామాసః తతః కుశః పరేమ్యుః
 ప్రభాతే సపరివార మయోధ్యాం ప్రవిత్య సరయానద్వాం
 జలక్రీడాం అంతఃపురకాంతాభి స్సహ యదాకరోతి
 తదా శ్రీరామదత్తహరః కంఠా చ్ఛ్వుతః నద్వాం నిప
 పాతః తత్రత్య కుముదాఖ్యుః నాగప్రభుః తమగ్రసత్ కుశో
 పి అయోధ్యాధిదేవతా ముఖా త్తం విజ్ఞాయ వశప్రతిజ్ఞా
 మకరోత్ తద్వృత్తాతం నాగరోజోఽపి విజ్ఞాయ భూమార్తః
 రత్నహారం స్వస్య అనుజాం కుముద్వతీ మపి సమర్పయా
 మాస కుశోపి తాముద్వాహ్య తస్యా అతిథిం నామ
 తనయం సుపూవే అంతతః అయం యుద్ధేషు ఇంద్రస్య
 సాహాయ్య మాచరస్కేనచి ద్రాక్షసేన కుశః అఖాని
 (హతః) అస్మిన్పహవః గుణాః విరాజమానా అపి శ్రీరామ
 చంద్రగుణా నాతిశేరతే అతః జ్ఞాఘ్నతిమా నాభూవత్
 అతిథి రపి స్వనంశీయాశ్చప్రజారంజకః భూత్వా రాజ్యం పాల
 యన్ యజ్ఞయాగాదికర్మాణ్యచరన్ ఇంద్రాది స్సఖ్యం
 కరోతి నిషధరాజపుత్రికా ముద్వాహ్య స తస్యాం విషవం
 ఉత్పాద్య రాజ్యభారమఖిలం తస్మిన్నపివ్య అహింసాతత్పరః
 సత్కార్యాణ్య చరన్ వివ ములంచకారః పంచగ్రంథాంతర

అభిషిక్తౌ సుతా వంకే ప్రతిష్ఠాప్య పురే తతః
 పరిష్వజ్య మహాబాహు యుద్ధస్యపాఖ్యాయ చాసకృత్
 బహురత్నో బహుళనా హృష్టపుష్టజనావృతౌ
 స్వేపురే ప్రేషయామాస భ్రాతృకౌ తౌ కుశీలవౌ॥ ౪౫

అభివాద్య గతౌ రామం కృచ్ఛ్చేణ తు కుశీలవౌ
 శతృఘ్నాయనే దూతా స్వేషయామాస రాఘవః॥ ౪౬

తే దూతా స్త్వరితం గత్వా శతృఘ్నాయ న్యవేదయన్

శృత్వా తద్దూతవచనం శతృఘ్నః కులనాశనం
 వ్యధితోఽపి ధృతిం లభ్యా పుత్రా వాహూయ సత్వరః
 అభిషిచ్య సుబాహుం నై మధురాయాం మహాబలః॥ ౪౭
 యూపకేతుం చ వినిశానగరే శతృసూదనః
 అయోధ్యాం త్వరితం ప్రాగా తస్వయం రామదిదృక్షుయా॥

ఇతి శ్రీరామాయణసారోద్ధారే - ఉత్తరకాండే

చత్వారిశస్సర్గః

వచనై రపి నిర్ణీయతే! తదేన ముక్త మానంద రామాయణే
 పూర్ణ కాండే గస్తగే శ్లో॥ విష్ణో రారభ్య కథితా ఏకషష్ఠి
 తమాః పురా ఏకషష్ఠిస్సపా హ్యై గే తా న్యదామి సవిస్తరం
 శ్రీరామస్య కుశః పుత్రోఽతిః పుత్రోఽకుశస్యచ నిషక
 స్త్వతిధేః పుత్రో నిషకస్మాత్కృజో నభః॥ ఏవం పరంపరా
 ప్రాప్తనంశే తస్మి చ్చూహాకులే నామ్నా సుమిత్రః పరమః
 పూర్ణం వంశం తతః సరం॥ ఇతి॥

అదై క చ త్వా రిం శ స్స ర్గః

అథ ఊషా తస్మముత్పేతు ర్వాసరాః కామరూపిణః
 ఋక్షాశ్చ రాక్షసాశ్చైవ గోపుచ్ఛాశ్చ సహస్రశః ॥
 ఋషీణాం దేవతానాం చ పుత్రా రామస్య నిర్దమం
 శృత్వా ప్రోగూ రఘుక్రేష్టం సర్వే వానరరాక్షసాః ॥
 త వానుగమనే విద్ధి సిద్ధితార్థాన్న్య నః ప్రభో
 ఏతస్మి న్నంత రే రామం సుగ్రీవో వాక్య మబ్రవీత్ ॥ ౩

అభిషే చ్యాంగదం రాక్ష్యే ఆగతోఽస్మి మహాబలం
 తవానుగమనే రామ విద్ధి మాం కృతనిశ్చయం ॥ ౪

ఏవం తేహం వచ శృత్వా ఋక్షవానర రాక్షసాం
 విభీషణ మథోవాచ మధురం శ్లేత్సయా గిరా ॥ ౫

యావ చ్చంద్రశ్చ సూర్యశ్చయావ త్తిష్ఠతి మేదిసీ
 యావచ్ఛ మత్కథా లోకే తావ ద్రాజ్యం తవాస్త్విహ ॥ ౬

ప్రజా స్సంరత్త ధర్మేణ నోత్తరం వత్తు మర్హసి
 ఆరాధయ జగన్నాథ మిత్వా స వైవతం ॥
 ఆరాధనీయ మనిశం సర్వై ద్దేవై ససానవైః ॥ ౭½

కృత్వా మమ పదం దివ్యం యోగిగమ్యం సనాతనం
 సపుత్రపౌత్రై స్సంప్రాప్నుహి మహాబల ॥ ౮½

ఇత్యుక్త్వా ధ స కాః త్థిన్వాన్వరాన్చున్విజ్ఞానసూతిం

* శ్రీరంగశాయిన నామ్య మిత్వాకల్పదై వతిం

సుప్రీతః ప్రదదౌ తస్మై రామో రాజీనలోచనః॥ ౧౦

1 లభ్యా కలహం రాజా లక్ష్మణం వ్రాయా ద్విభీషణః

మధ్యాహ్నా విష్ణుపూజార్థం కావేర్యా మధ్యతో హరిః

నిధాయ విభీ- తాన్ననం నిత్యం సర్వం సమాప్య చ

మహామామిక్యగం విష్ణు పూజయా మాన భక్తితః॥ ౧౧

తస్మి న్మణే సరిణతం విమానం ప్రణవాకృతీ

విమానం ప్రణవాకారిం పేర్నృంగం మహద్భుతం॥ ౧౩

* వ్యా॥ శ్రీరంగశాయిన మిత్వాది వచన పర్యా
లోచనయా విగ్రహారాధనం కర్తవ్య మిత్త్యేన జ్ఞాయతే।
తథాహి॥ పురా నామరే పి శ్మయతే శ్లో॥ బ్రాహ్మణైః
ఉత్రియైర్వైశ్చై హ్మనైః) ప్రీతి స్తద్దేవచ యధార్హ
మిష్య సేవ్య శ్చ నిత్యం సర్వేశ్వరో హరి రితి॥ అన్యశ్చ॥
శ్రీరంగస్థల పేకటాది కరిగిర్యాదా ఐతేష్టోత్తరే స్థానే
గ్రామనికేతినేషుచ సదా సాన్నిధ్య మాసేదుషే అర్చ
నాపేణ మర్చితాః సై స్సేవ్యతే విగ్రహం పూజాం
చాఖిలవాంఛితా నివృతనుతే శ్రీశాయ తస్మై నమః ఇతి
భక్తానుగృహీత వాక్యం॥

శ్రీరంగ శాయా భగవాన్సృజావాప్తప్రకాశః ౧౦ 1/2

రంగ ముద్ధత్త కామస్య రావణానురంభే
ఆసాతాశం ప్రవిప్లస్య తోలనే నాశవ గృలం ౧౦ 1/2

ఆకాశా దాగతం వాక్యం భావీకార్య విధాయకం ౧౧

విభీషణ మహాప్రాజ్ఞ మోక్షకం కురుష్వభా
సహ్యాజానూపదేశోయం నైకుంరా దధికం ప్రియం ౧౨

రమణీయోయ మసరం తస్యా మధ్యం సిగ్గం ౧౨ 1/2

కావేర్యా విమలే ద్వీపే యథా నైకుంర మందిరే ||
ఇచ్ఛామి వస్తు మత్రైవ సర్వేషాం మోక్షద స్సుఖం ౧౨ 1/2

శ్రీరంగ దర్శనా తస్యై క్రిమికీట సతంగ కాః ||
మనుజా స్తిర్యగ శ్చాపి మోక్షగా రావణానుజ ౧౩ 1/2

రంగరంగ ఇతి బ్రూయా త్కుతప్రఫలనాదిషు ||
తస్యదోషాః ప్రణస్యంతి ఆయర్వృద్ధి ర్భవిష్యతి ౧౪

దేశాంతరగతో వాపి ద్వీపాంతరగతో పి వా ||
శ్రీరంగాభిముఖో భూత్వా ప్రణిపత్య న సేదతి ౨౦ 1/2

కర్వాణా ప్రార్థితోస్మి పురా వైకుంఠ మందిరాత్
 యోగ్యా మశ్య మధ్యానాం రాఘవైః పరిసేవితః ॥
 త్వయాపి సేవితా నిత్యం వనా మ్యాకల్ప మత్ర వై ౯౨

లజ్జాన్తా రాక్షసశ్రేష్ఠ రాకాయాం మాసి మాధవే
 సహ్యాజాయా జలే స్నాత్వా శ్రీరంగనిలయం హరిం ॥
 నై శాఖ్యా మామ్రఫలకం పయో యుక్తం నివేదయ
 తేన వత్సరపూజాయాం ఫలం ప్రాప్నుహి రాక్షస ౨౩

ఇతి శ్చెత్వా స తద్దే వేత్స్యత్వా ప్రాయా ద్విభీషణః

వస్తే సస్తే రాక్షసేంద్రో మందిరం విశ్వకర్మణా
 కాయాయాస విధివ తస్మత్ప్రణామోఽనౌభితం ౨౪

సుందరపుష్కరిణిం చరే శ్రీదేవీం శ్రీతరో రథః ॥
 సుపూజ్య హరిశా దిష్టో లజ్జాం ప్రాయా ద్విభీషణః

న్యాయేన కాయాయాస రాజ్యస్య పరిపాలనం ॥
 ప్రచ్ఛన్నా సుంచరంతే హి మానుషా ఇవ రాక్షసాః ౨౫

1 తమేవ ముక్త్వా కావత్థోన్మ హనుమంత మధాబ్రవీత్

1. వాల్మీకిరా ॥ ౧౦౮ స ॥

జీవితే కృతబుద్ధి స్త్వం మా ప్రతిజ్ఞాం వృథా కృథాః
మత్కథాః ప్రచరిష్యంతి యావత్ కే చాశ్వరః ॥
తావ ద్రమస్వ సుప్రీతో మద్వాక్యమనుచాలయన్ ౨౯½

1. వరం దదామి పింగాక్ష సర్వకార్యవరో భవ ॥ 30

త్వస్మంత్రజాపినాం నిత్యం త్వన్నామ స్తుతికారిణాం
త్వద్రూప పూజకానాం చ స్యుకార్యవరో భవ ॥ 30

మత్కథాపేక్షితా యానద్యావత్పర్వత సంధితిః
యావ చ్చంద్ర శ్చ సూర్యశ్చ తా వత్త్వం సుఖతో భవ

పశ్చా చ్చతుర్ముఖో భూత్వా సృష్ట్యా లోకా నృథానిధి
మల్లోకవాసిభి స్సార్థం మతస్త్వరూప ముపైష్యసి 33

ఏవ ముక్త్యా హనూమంతం కాలం తంప్రాహ రాఘవః
2. మైందం చ ద్వివిదం చైవ పశ్చ జాంబవతా సహ ॥
యావ త్కలిశ్చ సంప్రాప్త స్తాన జ్ఞాత సర్వదా 3౪½

1. పరాశరసం॥ 3౮ పటలే ఉమాసుహితాయాం ౧౧
అధ్యాయే చ
2. వాల్మీకిరా ॥ ౧౦౮ స ।

హంసం రాశం దృష్ట్వా జాంబవా నృసి రాఘవాత్ ||
సై నై చ్చ త్తదాస్మత్వా రాఘవో వ్యాహ తం ముదా

జాంబవంశస్య మయా జ్ఞాతం యత్నే మనసి నిశ్చితం ||
చిత్త త్వం ద్వాపరాంతే తే హరిః శ్చ తాగరణాన్తరే

* మయా సార్థం భవే ద్యుద్ధం తదాఽభీష్టం దదామి వై ||

వా || నమూసాధిమతి || తదేవోం మత్స
పురాణే 45 అధ్యాయే శమస్తోపాఖ్యానే || దృష్టా
వై నం తదా రక్షః కర్మశ్చైర్వైష్ణవైః ప్రసూ త్వా నుత
చ శ్రీకృష్ణం రామచంద్ర స్త్వమిత్యసౌ త స్తు
భగవాన్సర్వేశైః స మచోపయతో జాంబవా నువాచ -చ |
ప్రసాదేనైవ త్వత్తోఽహంమరణ వృణే || కన్యాప్రా
మరుపతాభర్తారం త్వమవాప్నుయాత్ | తతస్తు జాంబ
వంతిం య హవ్యా చక్రేణ సప్రభుః || కృతకర్మా మహా
కాళాగ్నకన్యామణి మాహరత్ || ౨౩ || వాద్మే డ్ || ఖండే
తాం అధ్యాయే || త మేవ ముక్త్వా కామధ్యోన్ జాంబవ స్త
మగ్రాఽప్రవీత్ || ద్వాపరే సమనుప్రాప్తై యదూనా
మన్వయే పునః భూభారస్య విరాశాయ సముత్ప త్సన్య
మ క్కూ ధుని కరిష్యే తత్ర సంగ్రామం త్వయా చ పురు
ష స ధ్యో తప్తై వాద్మే శృప్తై గాడే ౧౩ అధ్యాయే శ్రీ
కృష్ణ సతి జాంబవాక్ -ఇచ్ఛే చక్రప్రహరేణ త్వత్తోహం
మణి చో కన్యా చేయః పురు పతా భర్తారం త్వమ
వాప్నుయాత్ || తతస్తు - - - - - చక్రేణ కేశ

అథాంగద మువాచేదం వత్స జానామి తే మతం
దాస్యామి దర్శనం తేహం ద్వాపరాంతే మిహో వసే। ౩౮

దుష్పితరా ద్వాపర జన్మ భవిష్యతి చ చే తదా
* వృక్షపంజే తిరోభూత్వాజహి మత్పావ మహానా। ౩౯

1 అథ రామోబ్రవీత్సర్వా న్వాచరా స్విత్స్వే నాచరం
మదర్థం భ్రమితా స్సర్వే యాయం వాచిశ్చత్తినూః
అబ్రీచాయం తు జానామి తదైవ కరవాణ్మహం
ద్వాపరాగ్రే పున స్సర్వే ప్రజగోవా భవిష్యత్॥ ౪౦

యుష్మాభి స్సహితః శ్రీత్యా కరిష్యామ్యశనాదికం ౪౦½
వః। కృతకార్యోమహాబాహుః కన్యా చాదాయ నై
హరిః॥ తత స్సత్రాజితే చైనం హింసితం సవై ప్రచా పతి
చ॥

వ్యా॥ శివరామాయణే ॥శ్లో॥ శనీచై ర్మహాగర్హస్వ
నత్వా రామ మథాబ్రవీత్। మనంశశో హతో వాప్రే
సుగ్రీవప్రియకామ్యయా॥ ఇత్యుక్త స్తమథ ప్రాహ రామో
జన్మాంతరే పునః। తవాంశజేన మే యో భవిష్యతి న
సంశయః॥ సూర్యాంశజం హనిష్యామి యథమధ్యేహి
సంకపే ఇత్యుక్త్వా తంసమాధాయ ప్రస్థాజ్యేంద్రం మహా
మనాః॥

1. ఆనందరా॥పూర్ణకాండేగీస॥

తతో దదా కల్పవృక్ష పారిజాతౌ సురాధిపం॥

౪౨

తత స్తం పుష్పకం ప్రాహ కుబేరం వహ సాదరం

తానేవ ముక్త్యా కాకుత్స్థస్సర్వాంస్తా సృక్షివానరాన్ ॥

ఉవాచ బాధం గచ్ఛధ్వం మమ సార్థం యధేష్పితం

తతోఽబ్రవీ దిదం రామో సామంతా స్పృధివీపతీక్ ॥ ౪౪

భూయో భూమో భావినో భూమిపాలా

న్నత్వా నత్వా యాచతే రామచంద్రః ॥

ఆవృద్ధోయం ధర్మసేతు ర్నరాశాం

కాలే కాలే పాలసీయో భవద్విః ॥

౪౫

స్నేహం దయాం తథాం సౌఖ్యం యది వా జానకీ మపి

నరాధనాయ లోకస్య ముశ్చతో నాస్తి మే వ్యధా ॥ ౪౬

పజాపీడనసంతావా త్సముమ్భాతో హుతాశనః

రాజ్యం కులం గ్రియం ప్రాణా న్న దగ్ధ్వా వినివర్తతే ॥ ౪౭

1. ఇత్యుక్త్యా తా నివిస్తృజ్యధ రామో గాన్మందిరం స్వకం

ఇతి శ్రీరామాయణసారోద్ధారే - ఉత్తర కాండే

ఏక చత్వారింశస్సర్గః

అధర్వాచత్వారింశస్సర్గః

తతః ప్రభాతే రఘువంశ నాథో

నిశాలవతౌ స్సితకంజనేత్రః ।

పురోధసం ప్రాహ నసిష్ఠ మార్గం

యాం త్వగ్నిహోత్రాణి గురో పురో మే ॥

౧

తతో వసిష్ఠోఽపి చకార సర్వం

ప్రాస్థానికం కర్మ మహా ద్విధానాత్ ।

క్షౌమాంబరో దర్శపవిత్ర పాణి

ర్మహాప్రయాణాయ గృహీతబుద్ధిః ॥

౨

1. నిర్జగమ గృహం తస్మా ద్దీప్యమాన ఇవాంశుమాన్, ౨½

* రామస్య దక్షిణే పార్శ్వే సపద్మా శ్రీ రుషాశ్రితా

సవ్యేతు హ్రీ ర్మహాదేవీ వ్యవ సాయ స్తథాఽగ్రతః ॥ 3½

వేదా బ్రాహ్మణ యాచేణ గాయత్రీ సర్వరక్షిణీ

ఋషయశ్చ మహాత్మానం సర్వవప మహీసురాః

అన్వగచ్ఛ న్మహాత్మానం స్వర్గద్వార మపావృతం

* వ్యా ॥ రామస్యేతి ॥ పద్మపురాణే ఉ । ఖండే ౨౬౧

అ ॥ శ్లో ॥ రామస్య దక్షిణే పార్శ్వే సపద్మాస్తా సమాగతా

తదైవ ధరణీ దేవీ దక్షిణే నిరగాత్రదా ॥

1. వాల్మీకిరా॥౧౦౮స॥

తం యాంత మనుగచ్ఛన్తి హ్యంతఃపురగతా స్త్రీయః
సాంతఃపురశ్చ భరతిః శృతృఘ్నసహితో యయూ॥ ౬

నాసీ దయోధ్యానగరే తు జంతుః
కశ్చిత్తదా రామమనా న యాతః ।

శూన్యం బభూవాఖిల మేన తత్ర
పురం గ తే రాజని రామచంద్రే ॥ ౭

♦ మంధరారజకౌ ద్వౌ తౌ దైవా త్పుర్యా బహి ర్మౌ
ప్రాపతు ర్దీన్య సాకేతే మృతానాం న పున ర్భవః ॥ ౮

విష్ణో రారభ్య కథితా ఏకషష్టితమాః పురా
ఏకషష్టి నృపా హ్యగ్రే తాన్వదామి సవిస్తరం ॥ ౯

శ్రీరామస్య కుశః పుత్రో ౭తిథిః పుత్రో కుశస్యచ.
నిషధ స్త్వతిథేః పుత్రో నిషధ స్యాత్మజో నభః ॥ ౧౦
(ఏవం పరంపరాప్రాప్త వంశే తస్మి స్మహాకులే)

* నామ్నా సుమిత్రః సరమః పూర్ణం వంశం తతః పరం॥౧౧

♦ వ్యా॥ మంధరేతి॥ అత్రత్యరజకః సీతావివాసకారణ
భూతః ద్వాపరే కంససేవకో భూత్వా శ్రీకృష్ణేన హతః।
మంధరాతు పూతనాయాపేణావతీర్య శ్రీకృష్ణేన మృతేతి
గ్రంథాంతరే దృశ్యతే.

* వ్యా నామ్నేతి॥

(సంశవృత్తిః)

లక్షణః

భరితః

|
అంగదః—చంద్రకేతుః

|
దత్తః—పుష్కలః

1. శ్రీరామః

శత్రుఘ్నః

|
2. కుశః—లవః

|
సుబాహుః—శ్చిత్రకేతుః

3. అతిథిః

శిష్యుడు. యాజ్ఞవ

4. నిషధః

ల్యుప్తకు యోగ

5. నభః

గురువు

6. పుండరీకః

17. పుష్కః

7. క్షేత్రధన్వః

18. వృషభః

8. సేనానీకః

ఇతడు ముఖ్యమంత్రి

9. అహీనః

ధృవేలును.

10. చారియాత్రః

19. ధృవసంధిః

11. అఖిలః

20. సుదర్శనః

12. జలః

21. అగ్నివర్ణః

13. వజ్రనాభిః

22. శీఘ్రః

14. ఖగణః

23. మరుత్తు

15. విధృతిః

ఇతడు యోగముచే

16. హిరణ్యనాభః

మృత్యువును జయిం

ఇతడు యోగవిద్యా

చి యడచి చేరి యట

నిపుణుడును, జైమిని

నుండి కలియుగాంత

- మున కలాప్రగ్రామ 41 మేరుదేవః
ముచేరిఅటనుండెను. 42. సురక్షతః
24 ప్రసన్నః 43 ఋక్షకః
25 44. అంతరిక్షః
26 సంఘః 45 సుతప్తః
27 మర్షణః 46 అమిత్రజిత్
28. సుమహాత్ 47. బృహద్వాజః
29 విశ్వసహ్యః 48. బర్హిః
30, బృహద్బలః 49. ధనంజయః
ఇతడు ద్వాపరాంతి 50. రణంజయః
మున భారతయుద్ధ 51. స్పంజయః
మున నభిమన్యునిచే 52. శౌక్యః
చచ్చెను ఇతనిపుత్రు 53 శుద్ధోదః
చుకలిసి మొదటిరాజు 54 లాంగలః
30. బృహద్రణః 55 ప్రసేనజిత్
31. కురుక్షతః 56 క్షుద్రకః
32 వత్సప్రీతః 57 గుణకః
33. ప్రీతివ్యోమః 58. సురధః
34 భానుః 59. సునాభిః
35. దేవాహకః 60. సుమిత్రః
36. సహదేవః ఇతడు ఈవం శమున
37 బృహదశ్వః తుదిరాజు
38 భానుమంతః 61 మరుత్ అతను 231 వ
39. ప్రీతికాశ్యః వాడు అరణ్యము
40. సుప్రతీకః నుండి మఱి కలాప్ర

పూర్వ ముక్తో మరురితి నామ్నా యో నృపతి ర్మయా
స తప శ్చిరకాలం హి కరోత్యత్ర సమాహితః
కృతేయగే పునః ప్రాప్తే సూర్యవంశం కరిష్యతి || ౧౨½

అత్యర్థయోజనం గత్వా నదీం పశ్యాన్ముఖాన్మిత్రాం
సరయాం పుణ్యసలిలాం దదర్శ రఘునందనః || ౧౩

సరయాసలిలం రామః పద్భ్యాం సముసచక్రమే
పపాత పుష్పనృప్తిశ్చ దేవై ర్ముక్తా మహాఘవత్ || ౧౪½

తతః పితామహో వాణీం అంతరిక్షౌ దభాషత
ఆగచ్ఛ విష్ణో భద్రం తే దిప్త్యై ప్రాప్తోఽసి రాఘవ
భ్రాతృభి స్సహ దేవాభైః ప్రవిశస్వ స్వకాంతనం || ౧౬

పితామహనచ శ్శృత్వా వినిశ్చిత్వ మహామతిః
వివేశ వైష్ణవం తేజ స్సశరీర స్సహానుజః || ౧౭

అంశాభ్యాం శంఖచక్రాభ్యాం శతృఘ్న భరతౌ పుభౌ
ప్రపేదాతే మహాత్మానౌ దివ్యతేజ స్సమన్వితౌ || ౧౮

గ్రామమునకు కలి మున వగిశ స్థాపనము
యుగాంతమున వచ్చి చేయును,
కృతయుగారంభ

శంఖచక్రగదాశార్ఙ్గ సమృహస్త శ్చతుర్భుజః
 దివ్యపీతాంబరధరః సమృపత్ర నిభేక్షణః
 సపహిర్వాదళశ్యామః పూర్ణచంద్ర నిభాసనః
 దేవీభ్యాం సహిత శ్రీమూర్తి నివహానమధిరోహయత్

ప్రయయా శాశ్వతం గివ్య మక్షరం పరమం పదం || ౨౦౫

తతో విష్ణుమయం దేనం పూజయంతి స్మ దేవతాః || ౨౧

అథ విష్ణు ర్గృహాతేజాః పితామహ మువాచ హ
 ఏషాం లోకజనానాం దాతు మర్హసి సువ్రతం || ౨౨

త్రచ్చుత్వా విష్ణు వచనం బ్రహ్మ రామ మథాబ్రవీత్
 యచ్చ త్యుగ్గతం కిచ్చి త్వామేవ మరుచింతయేత్
 ప్రాణాం స్వోక్ష్యతిభక్త్యా వై తతస్సంతానే నివస్యతి || ౨౩½

తతోతిహృష్టా హరిరాక్షసాద్యా
 స్సమృప్త్యా జలం తక్తకళేబరా స్తే
 ప్రపేదిరే ప్రాక్తన మేవ కూసం
 యవంశజా ఋక్షహరీశ్వరా స్తే || ౨౪

అనగాహ్య జలం యో యః ప్రాణో హ్యసే త్ప్రహృష్టవత్
 మానుషం దేహ ముత్పిజ్య విమానం సోఽధ్వరుశ్శత

1. వాక్మీకరా || ౧౧౦ స||

1 తేపి స్వర్గం ప్రవిశు దేహాన్నిక్షిప్య చాంభసి
తత స్సమాగతా స్సర్వా ధౌప్య లోకగురు ద్వి
హృషైః ప్రముదితో దేవై ర్జగామ త్రిదినం మహత్ ॥ ౨౬¹

2 అయోధ్యాపి పురీ రమ్యా శూన్యా వర్షగణా నృహహాన్
ఋషభం ప్రాప్య రాజానం నివాస ముపయాస్యతి ॥ ౨౭^{1/2}

ఏతావ దేత దాఖ్యానం సోత్తరం బ్రహ్మపూజితం
రామాయణమితి ఖ్యాతం ముఖ్యం వాల్మీకినా కృతం ॥ ౨౮^{1/2}

3. ఏవం శ్రీరామచంద్రస్తు కల్పే కల్పే పునః పునః
సాధూనా ముపకారాయ వినాశాయ చ చక్షుతాం
ధర్మ సంస్థాపనార్థాయ అవతారిం కరిష్యతి ॥ 3౦

నారాయణాఖ్య బ్రహ్మైవ రామరూపేణ వృక్షతే
పున ర్నారాయణాఖ్యాత పరబ్రహ్మ భవిష్యతి ॥ 3౧

పార్వత్యువాచ

4 ధన్యా హమస్మి మే నాథ త్వద్వాగమృతసేవనా
అవాప్త మఖిలం నాథ తవ పాదాబ్జసేవనాత్ ॥ 3౨

1. అధ్యాత్మరా ॥ ౯ స ॥ 2. వాల్మీకిరా ॥ ౧౧౦ స॥

3. శివరా ॥

4.

శ్రీసూత ఉవాచ ॥

మృడాసీ శంభు మిత్యుక్త్వా ప్రభుల్ల ముఖపజ్జుజా
శివేన సహ కైలాసే శృణ్వ నామాయణం ముహుః ॥ 33

ఆస్తేఽద్యాసి మహాభాగా ఇత్థం భూతగుణో హరిః
* ప్రతికల్పం భవే ద్రామః యత్రకుత్రాపి వై ప్రభుః ॥ 34

జాతకర్మచ కల్యాణం సీతాయాశ్చ భవిష్యతి
తదైవ రావణో ప్యన్యో జీవో లోకే భవిష్యతి ॥
తదైవ జాయతే యుద్ధం తదైవ త్రిదశాగమః ॥ 34½

* ప్రతికల్పమిత్యాది శ్లోకార్థ పర్యాయోచనయా ॥
శృతి ॥ సూర్యాచంద్రమశా ధాతా యథాపూర్వ మకల్పయ
దితి శృత్యా చ ॥ శ్లో ॥ ఋషీణాం నామధేయాని యాశ్చ
వేదేషు పృష్టయః । శర్వర్యంతే ప్రసూతానాం తాన్యే
వైభోవ్య దదా త్య జః ॥ యథర్తావృత్తులింగాని నానారూపాణి
పర్యయే దృశ్యంతే తాని తాన్యేన తథాభావా యుగాదిషు ॥
యథాఽభిమానినోఽతీతా సుల్యాస్తే సాంప్రతై రిహ దేవా
దేవై రతీతై ర్హి రూ ర్నామభి రేవ చ ॥ ఇత్యాది మహా
భారతస్మృత్యా చ ॥ సశ్చ వాయుపురాణే 33 అధ్యాయే
శ్లో ॥ మన్వంతరేషు స వ్యఘ్ర అతీతానాగ తేష్విహ । తుల్యాభి
మానిన సరే జాయం నానురూపతః ॥ దేవాశ్చ వివిధా
యే చ తా స్మన్వంతరేఽధివాః ఋషయో మానవా
త్యైవ సరే తుల్యాభిమానిన ఇత్యాది వచనార్థ పర్యాయోచ
నయా చ ప్రతికల్పం రామో భవిష్యతీతి ద్యోత్యతే ॥

ఏవం రామసహస్రాణి రావణానాం తద్దైవ చ
భవితవ్యాని ధూతాని తేషు భేదః క్వచి త్క్వచిత్ ॥ 3౬౪

తేషాం మధ్యే శ్వేతకల్పే తథా వైవస్వతే మనా
చతుర్వింశయ్యుగే జాత శ్రీరామచరితం మహత్
పార్వత్యై కథితం పూర్వం శజ్కురేణ మహాత్మనా ॥ 3౮

తద్జ్ఞాత్వా నారదేనైవ సంగ్రహేనైవ నాకుజః
విధిప్రేరణయా కావ్యం కృత్వాలోకే ప్రకాశయత్ ॥ 3౯

తస్మాద్జ్ఞాత్వా కుశలవౌ సప్తకాండమితం శుభం
రామాశ్వమేధే జగతుః పుణ్యం రామాయణం ముదా ॥ ౪౦

1. ఏతావ దేవోత్తర మాహ శంభు

శ్రీరామచంద్రస్య కథావిశేషం ।

యః పాద మప్యత్ర పరే త్స పాపా

ద్విముచ్యతే జన్మసహస్ర జాతాత్ ॥

౪౧

తతో దేవా స్సగంధర్వా సిద్ధాశ్చ పరమర్షయః

నిత్యం శృణ్వంతి సంహృష్టా దివ్యం రామాయణం దివి ॥ ౪౨

2. ఇద మాఖ్యాన మాయుష్యం సౌభాగ్యం పాపనాశనం

అపుత్రో లభతే పుత్ర మధనో లభతే ధనం ॥

౪3

సర్వపాపైః ప్రముచ్యేతి పాదమప్యస్య యః పరేత్

గాయత్ర్యాశ్చ స్వరూపం తద్రామాయణ మనుత్తమం ॥ ౪౪

1. రామాయణం కావ్యం మనంతపుణ్యం

ప్రీతజగదేనాభి హితం భవద్వై ।

భక్త్యాపరే ద్య శ్శృణుయా తస్మి పాపై

ర్విముచ్యతే జన్మశతోద్భవై శ్చ ॥

౪౫

గురు రువాచ ॥

2. ధన్య స్స వాల్మీకిమునిః కవీశ్వరో

రామాయణం వై శతకోటి సమ్మితం

కృతం పురా యేన సవిస్తరిం శుభం

యస్మాచ్ఛసారం కథితం మయా తవ ॥

౪౬

కవిత్వ మప్యశుద్ధం చ రామనామాజ్ఞీతం చ యత్.

తద్జ్ఞేయ మతిశుద్ధం చ శ్రవణా త్పాత కావహం ॥ ౪౭

3. యః కరోతి స్వయం కావ్యం కల్పయిత్వా స్వయంకథాం

తచ్ఛ్రమో న్నస్థితా మేతి తదభ్యేతా చ దోషభాక్ ॥ ౪౮

పౌరాణీం భారతీం వాపి తథా రామాయణ స్థితాం

తథా పుష్పపురాణస్థాం కథాం గ్రథయతి స్వయం

రామభక్త స్స లభతే శక్రలోకాధివాసతాం

ప్రత్యక్షరం షర్ష మేకం వాస స్తస్య భవేద్ధ్రువం ॥

౫౦

1. అధ్యాత్మరా ॥ ౯ స ॥

2. ఆనందరా ॥ పూర్ణికాండే ౯ స ॥

3. ఆనందరా ॥ మనోహర కాండే ౫ స ॥

1. ఏవ మేతత్పురావృత్త మాఖ్యానం భద్ర మస్తువః
 స్రవ్యాహరత విస్రబ్ధం బలం నిష్ణాః ప్రవర్ధితాం || ౧౬౧

ఇతి శ్రీరామాయణ నారోద్ధారే ఉత్తర కాండే
 ద్వి చత్వారింశ సర్గః
 ఉత్తర కాండ స్సమాప్తః

కృ తి స మ ర్ప ణ ం

2. కృతా ఇమే న హి శ్లోకాః కల్పితా న మయా కథా
 నానారామాయణాంతస్థై రాసీతై ర్విషయై శ్శుభైః

గ్రంథితేయం కథా రామ అర్చితా త్వత్పదాబ్జయోః
 బహువృక్షస్థితైః పుష్పై రాహ్వాతై ర్మధుగః ౧౬౨

మాలాకారేణ మాలేవ కల్పితం పుస్తకం మయా

3. ఏషా సీతాపతే రాజే చ్ఛిరం త్వదనపాయినీ || 3

1. వాల్మీకిరా || ౧౧౧ స ||

2. కవి

3. స్కాండే బ్రహ్మఖండే

ఫలశృతి

పరేచ్ఛ యో రామచరిత్ర మేత
త్సనాతి పాపాత్సక్తతం లభేత
తీర్థాభిషేకం సమరే జయం చ
స సర్వయజ్ఞస్య మహాఫలం చ॥

౧

భజేత యో రామ మచింత్యరూప
మేకేన భావేన చ భూమిపుత్రీం ।
ఏత త్సప్తయ్యం శృణుయాత్సరేద్వా
భూయో భవేన్నోజరరే జనన్యాః॥

౨

1. దశరథసుత జన్మకారణం యః పఠతి
శృణో త్యనుమోదతే ద్విజేంద్రః ।
నైజతి స భగవద్ధృతిః శివః
సహి శమసస్య భయం కుత శ్చిదస్య॥

౩

అశ్వమేధసహస్రస్య వాజపేయాయుతస్య చ
లభతే శ్రవణా దేత త్సర్గవైతస్య మానవః ॥

౪

పాపాన్యపి చ యః కుర్వా దహన్యహని మానవః
ప్రం త్యేకమపి శ్లోకం పాపా త్సపరిముచ్యతే ॥

౫

అపుత్రో లభతే పుత్ర మథనో లభతే ధనం

సర్వపాపైః ప్రముచ్యేత పాదమప్యస్య యః పఠేత్ ॥ ౬

ఇదమాఖ్యాన మాయుష్యం సౌభాగ్యం పాపనాశనం

సర్వపాపైః ప్రముచ్యేత పాదమ ప్యస్య యః పఠేత్ ॥ ౭

యః పఠే ద్రామచరితం శ్లోకం శ్లోకార్థ మేవవా

శృణుయా ద్వా తథా భక్త్యా స్మరేద్వా శుభదర్శనే

కోటిజన్మాన్వితా త్పాపా ద్జ్ఞానతోఽజ్ఞానతః కృతాత్

విముక్తో వైష్ణవం లోకం పుత్రదారస్వబాంధవైః

సమాప్నుయా ద్యోగిగమ్య మనాయాసేన వై నరః ॥ ౯½

రామాయణమిదం కావ్య మయనం ప్రాపకత్వతః

కృతోన్న పనిషదం సర్వ మాలోచ్య మునినా కృతం ॥౧౦½

రామాయణ మిదం కావ్యం మదుక్తార్ధేన హేతునా ॥

ఉచ్చార్య రామ రామేతి ముక్తిం ప్రాప్నోతి మానవః ॥ ౧౧½

స్కాందపురాణోక్తశ్రీరామాయణ మాహాత్మ్యేనారదంప్రతి

బ్రహ్మణో వ చ నం

శ్రీమదుత్తర కాండస్య పఠనా ద్భక్తితో నరః

జీవన్ముక్త స్స విజ్ఞేయో రాఘవస్య ప్రసాదతః ॥ ౧౨½

స పున స్సతు జాయేత కర్మ భోక్తుం స్వయం కృతం
ఉసిత్వా స తు వైకుంఠే కార్యబ్రహ్మ సమీపతః ॥ ౧౩౩

బ్రహ్మజ్ఞానం ప్రపన్నోఽథ విషుసాయజ్య మాపున్నయాత్ ఇతి

మంగళం శోసలేంద్రాయ మహానియ గుణాత్మనే ౧౩౪
చక్రవర్తితనూజాయ సార్వభౌమాయ మంగళం

యవతురపదభ్రష్టం మాత్రాహీనం చ యద్భవేత్
తత్సర్వం క్షమ్యతాం దేవ శ్రీరాఘవ నమోస్తుతే ॥ ౧౩౫

మదనాకృతయే తస్యై మధురాపురవాసినే
మనువంశప్రదీపాయ మానవేంద్రాయ మంగళం ॥ ౧౩౬

రామాయ రామభద్రాయ రామచంద్రాయ వేదసే
రఘునాథాయ నాథాయ సీతాయాః పతయే నమః ॥ ౧౩౭

చరితం రఘునాథస్య శతకోటి స్రవిస్తరం
ఏకైక మక్షరం ప్రోక్తం మహావాతకనాశనం ॥ ౧౩౮

మంగళాశాసనపరై ర్మదాచార్య పురోగమైః
ఛర్యై శ్చ పూర్వాచార్యైశ్చ సత్కృతాయా స్తుమంగళం

ఏతావ దేతదాఖ్యానం సోత్తరం బ్రహ్మపూజితం
రామాయణ మితి ఖ్యాతం ముఖ్యం వాల్మీకినా కృతం ॥ ౨౧
రామాయణానాం సంగ్రహ్య శ్లోకరూపసుమా నహం
సారోద్ధార మిమం హార మర్పయామి రఘూద్వహ ॥ ౧

నారసింహేన గ్రథిత ముత్తరం కాండ మాచరాత్
స్వీకురు త్వం శశీ జీర్ణం గుణం దృష్ట్వా ముదే త్తథా ॥ ౨

సర్వేషాం గ్రంథకర్తృణాం లేఖకో హం న కల్పకః
లిఖితాన్యత్ర యై ర్యాని లిఖ్యంతే తాన్యతో మయా ॥ ౩

క్వచిత్పదార్థం క్వచి దన్వయార్థం
క్వ చిత్పదచ్ఛేదసమర్థనాని ।
క్వచి త్క్వచి ద్దానిభజాంతరార్థం నవ్యే
యథాప్రకృ మవేత్తణీయం ॥ ఇతి ॥ ౪

భ్రమప్రమాదదోషా యే ముద్రాజ్ఞస్థలనాని యై
ఇతరాణి బహూన్యత్ర తాని సంతః క్ష మంత్యితి ॥ ౫

బ్రహ్మశ్రీ ములుకుట్ల వంశపయః పారావార
రాకాశశాంక భూత శ్రీశంకర నారాయణావ
ధానీ ద్వితీయపుత్రః
౧౪౦౯౯౧౩ విశారద ౨రామాయణసుధాసాగర

3 అభినవ వాల్మీకి 4 విమర్శకాగ్రే సర 5
 బాలసరస్వతీ 6 శ్రీ కాశీసండితేత్యాది బిరుదా
 వళీ శ్రీరామ చంద్రప్రసాదా ల్లభ - రామా
 యణ శాస్త్రీతి ప్రథితః-నరసింహావధానీ పాక
 యజ్ఞ నామకః శ్రీ కృష్ణానదీతీరస్థ శ్రీ కనక
 దుర్గా తేత్రే విజయవాడాంతర్గత కృష్ణలంక
 ప్రదేశీయ చిత్రకూటాశ్రమపాలక సాంగసపరి
 వార చిన్నయ శ్రీరామసేవకః ఇతి శం॥
 సర్వసాంగసపరివార చిన్నయ శ్రీరామచంద్ర
 సరబ్రహ్మర్షణమస్తు- హరిః ఓం తత్సత్ !

మంగళంమహత్

శ్రీరామ కృరణం మమ

శ్రీ రామాయణ సారోద్ధారే

ఉత్తరకాండే తృతీయ భాగాంతిమే

సకల పురాణ సంహితానిగమాగమ ప్రతిపాదిత

శ్రీ సీతారామయోః జననాది

కల్యాణాంత కథాసంగ్రహః

[కేవల సంస్కృతం]

మహర్షి సందేశ విశేష యుతశ్చ

ఇత్యేత ద్గ్రంథకర్తా

(1) పౌరాణిక విశారద (2) రామాయణ మథాసాగర (3) అభినవ వాల్మీకి

(4) విమర్శకాగ్రేసర (5) బాలపరస్వతీ ఇత్యాది విరుదాంచిత

శ్రీ కాశీ వండిత

బి|| ములుకుట్ల నరసింహావధానీ శర్మా పాకయాజీ

చిత్రకూటాశ్రమమ్ - కృష్ణరంక - విజయవాడ-2.

పితద్గ్రంథస్య సర్వస్వామ్నాని గ్రంథకర్తాదీనాన్యేవ.

కాపీరైటు రిజిష్టర్లు]

శ్రీరామ శ్మరణం మమ

శ్రీ రామాయణ సారోద్ధారే

ఉత్తరకాండే తృతీయభాగాంతిమే

సకల పురాణ సంహితా నిగమాగమ ప్రతిపాదిత

శ్రీ సీ తా రా మ యో :

జననాది కల్యాణాంత కథాసంగ్రహః

మహర్షి సందేశ విశేష యుతశ్చ

కల్యాణం వితనోతు సర్వజగతాం శ్రీరామచంద్రస్వయం,
నీమాపోఽపి నిరంజనోఽపి భగవాన్ మాఘణ్యభ్రాణ్ణోఽపి సః
సాయాప్యం సగుణం ఏహన్ సరతసుం స్వీకృత్య సభాత్మక
స్థీరానామ స్వకీయకత్త మనఘాం పాణిం గృహీత్వాపునః। :

1 శ్లో॥ వ్యా. (అత్ర)త్య పున శ్శబ్దస్య వివరణం. విష్ణు
పురాణే మైత్రీయంప్రతి పరాశరేణైవ ముక్తం).

శ్లో॥ యే సాంప్రతం యేచ సృషా భవిష్యాః, ప్రోక్తా
మయా విప్రవర్గాగ్రవీర్యాః, ఏతే తథాన్యేచ తథా విధేయా
స్సర్వే భవిష్యంతి యదైవ పూర్వే॥ ౩౩౭.

— అథ కథారంభః —

గోలోకధామ శ్రీరామో నెకుంరోపరి సంస్థితః,
భౌత్పజాయా సమా యక్త త్సాక్షేకం లీలయాఽగతః॥ 1

తస్య జన్మచ కల్యాణం సంగమేనాత్ర వర్ణితే,
ముఖాత్ప్రసాదాత్ శ్రీ నారసింహవధానా॥ 2

పూర్వసంగ్రహే గ్రంథోత్తరేకాండ పూరితే,
కల్యాణే మునిసందేశో వి సోణ ప్రకత్యతే॥ 3

(తద్యథా పు. శ్చ భూమా స బహు రామ సుభాత్మక
శ్చాత్మసతీ సమేతః, ఏత్రో స్సాక్షేతు నివృత్య బాల్యం
న బ్రహ్మచర్యం స్వగురో ర్విదేశత్॥ 4

శ్రీరామాది విషయేషు శ్రీమద్భాగవతోఽపపురాణ
భూత శ్రీ కాళిరోపపురాణే శ్వేవ ము కం. తథాహి।

ప్రతికల్పం భవే దామో రావణశ్చాపి రాక్షసః ।
తథైవ జాయతే యద్ధౌ తథైవ త్రిదశాగమః॥ ఏవం రామ
సహస్ర్రాణి రావణానాం తథైవచ, భవిత్యని భూతాని
తేషు భదః స్వదిత్ క్వదిత్ ॥ ఇత్యుతః పునరితి వాక్యం
అవశారవిషయే సంగ్రహేతి విజ్ఞాయతే॥ “ నతు చర్విత
చర్వణం పిష్ట కషణం.”

4

శ్రీ రామాయణ సారాధికే ఉత్తరకాండ

సలక్ష్మణో కాశికయాగరతః కృత్వాఽగతో మానియతో
విదేహన్, మహేశచాపం ప్రవిధజ్య పూజ్య, సత్తైవ
రామ స్వబన్ధస్థితోఽథ॥ 5

సంప్రేషితస్సపి జగామ రాజా, సపుత్రజాయా పరివార
యైశ్చ, వశిష్ఠ మఖ్యైశ్చ మదా విదేహన్ తస్థా సపుత్రై
శ్చ మహర్షిసాధే॥ 6

(తదనంతరం శ్రీ సీతారామకల్యాణ చుత్రలేఖనే
మదీయాశయ స్విదః) —

సాక్షాత్పురంబ్రహ్మ తథాఽపి రామో, యథా కృతిం
నాట్య మిహగతశ్చ, తథాహ మత్రాస్య చరిత్ర)నాటకం,
తద్దత్తవాక్యైశ్చ ప్రదర్శయతి॥ 7

అథ శ్రీ సీతారామయోః వైవాహిక నిశ్చయోత్సవః

మహర్షి సందేశః

కల్యాణాత్మకయోగిణౌ మునిసౌత్వైశ్చైవల్యమోక్షప్రదౌ
కనకత్కొధర కిలషేఘరదృశౌ కంజాతనేత్రౌ శృగా,
ద్వాపర్యేకశరీరిణౌ గుణసయో నైర్దణ్య లక్ష్మ్యోక్తౌ
సీతారాఘవనామకౌ మమహృదాకాశే సదా స్థాస్మికాం॥ 8

(ఇతి పరం కేవల గద్యపద్య వాక్య రూపజైవ కావ్యవిధ
గ్రంథం ప్రచరితి॥)

(మిథిలానగరస్థ శ్రీమద్దశరథాది పరపక్షియ పసతి
సాధాత్. 1. పశిష్ట, 2. వామదేవ, 3. అగస్త్య, 4. విశ్వా
మిత్ర, 5. కశ్యపాది మహర్షయః॥

శ్రీ మిథిలాధీశ సీరధ్వజాఖ్య జనకమహారాజస్య
మంగళ మహాసాధాంతఃపురం కన్యానిశ్చయార్థ మాగతా॥

తద్విజ్ఞాన జననోపి కేషాం స్వీయ పురోహిత
ముఖేన అర్ఘ్యపాద్య కేత్రాసన మధుపరాధినా ప్రపూజ్య
విషయావతో భూత్వా బంధుజనై స్సహవత్సమాణ శుభ
వాక్య విత్త మువాచ-)

జనకః - అయిభోః మునిసార్వభౌమాః! నమస్కార
పూర్వకం మతీయాం విజ్ఞాపనామవధత్. యుధితిప్రత్యుత్తర
రూప శుభవాక్యం దీయతాం॥ తథాహి॥ కేయాయమితి
పృచ్ఛంతే మదీయబంధవాః. భవదీయ నామాత్మరాణితు
కాని సువర్ణధాతుమయేన విలేఖ్యానీతి॥ వయం శ్రోతు
మర్హా ఇతి యష్మదీయాంతంకే నిశ్చితంచేత్ - దీయతాం
ప్రత్యుత్తరం॥ భద్రమస్తు॥

వసిష్ఠాదయః - శుభం భవతు॥ భోభోః సీరధ్వజ
జనక సార్వభౌమాః । చంద్రవంశ పయః పారావార రాకా
సుధాకరాః॥ భవాన్ కర్మయోగీ జ్ఞానీచ. ఇతి పరం కన్యాదా

తాచ భవద్వంశి భవంతం ప్రస్తుం కార్యార్థమేవ వయ మా
గతాః | అతవీవ శృణ్వతాం శ్రోతుమర్హావీవ భవాన్ - సతత్ర
ద్వాపరః || . అహం వసిష్ఠః, 2 అసౌ ఆగర్భ జ్ఞానీ వామదేవః
3. ఏష ఏవ భగవా నగస్త్యః, 4. స ఏవ విశ్వమిత్రః
5. అయం సర్వగోత్రమూలభూతః కశ్యపప్రజాపతిశ్చ | వయం
సర్వే సాంప్రతం | యష్మన్నగరి సాధాంతరస్థ - శ్రీమది
త్యోకుకుల వంశాంభోధి సుధాఃరస్స శ్రీమదుభయగోసలాధి
పతే రశ్వమేధ యాజనః దశరథ మహారాజస్స పుత్ర
రత్నయోః శ్రీరామలక్ష్మణయోః యష్మత్పుత్రీకే సీతోద్గీ
రాభ్యేకన్యారత్నే తయోః పత్నీర్ధం వృణోతు కామా వయ
మాగతాస్తే || శుభ ప్రత్యుత్తరం దీయతాం |

(తదుపశ్చుత్వ జనగోఽతిహర్షేణ)

శుభం భవతు. నమో మహర్షోభ్య మహర్షిభ్యః |
పరమ గురభ్యః | దాతృ ప్రతిగృహీతాభ్యామ పుత్రభయ
తారకమేతత్. తస్మాత్ అస్సక్షియానాం సామాన్యలోక
జ్ఞానాం క్వచి త్సందేహశాంకాని సంతి. తథాప్యహం కేవల
పరవాసస్థి - "భావజ్ఞా ప్రాధిలః ప్రోక్తా" ఇత్యుక్త్యాఽస్మ
దీయ గురుపురోహితా ఏవ యష్మాన్నప్రీతి సంభాషితు
మర్హాభవంతి. తేకే ఇత్యుక్తాంతాయాం. 1 అసౌ అస్మద్గురు
వర్యః యాజ్ఞవల్క్యః, 2 మదీయ వంశిచారంఽర్య పురో
హితో ఏష గౌతమః, 3 తత్పుత్రీయాప మహర్షి గయం
శతానందః, 4 నత్రి రతిః, సాత్వద్భ్రహ్మర్షిః, 5 ఏష బోధా

యన సూత్రకర్తాచ- భవంతం పృథ్వీం త్వత త్ప్రశ్నో
త్తర ప్రసంగాసంతరం మత్ప్రత్యుత్తరం శోతు మభ్య
రయే. అహంసంభాషితు మనరః॥ ఇతి॥ (అథ వసిష్ఠాదయః)
తథా వ (ఇత్యుక్త్వా మహర్షీణా మభిముఖం స్థితాః)

వశిష్ఠః - బ్రహ్మవిద్యా సంప్రదాయ కర్తృభ్యో
యాజ్ఞవల్క్యది మహర్షిభ్యో నమోస్తు! దీయతా మస్మై
దీయ శుభాశయస్య శాస్త్రానామ శుభప్రత్యుత్తరం
మహంతః॥

(తతో గౌతమ శ్చ తానందాద్భ్యాః పరస్పర మాలో
చ్య ప్రశ్నోపరి ప్రశ్నితు నిశ్చిత్త్య శతానందం ప్రేరితాః-
స ఏవ మువాచ-)

శతానందః :- స ప్రప్రమండలాధిపతిభ్యో, వశిష్ఠ,
వామదేవాది బ్రహ్మర్షిభ్యో, నమో మహద్భ్యః॥ భవంతం
వయమసి కేచిత్సంజేహ విషయాని పృచ్ఛామః । యూ
యం కరుణామయా! పరమ దయాశపశ్చ దీయతాం ప్రత్యు
త్తరం భద్రం! కిమితిచేత్॥ శ్రీ గౌతమత్కణయో, వయః
ప్రేమాణం విస్పృష్టతయా భవన్ముఖేనైవ శోతుం కాతూహల
మస్మి జనకమహారాజస్య తద్బంధువర్గాణాంచ. తదేవ
వక్ష్యతాం భోః॥

వశిష్ఠాదయః - కిమర్థమేవం పృచ్ఛ్యతే.

శతానందః :- ఇతే శ్రుయోదశి వర్షాత్పూర్వం
శ్రీమదుభయ కోసలాశీశస్య పంక్తిరథస్య పుత్రసంతాన

మేవ నాస్తీతి ప్రథితమేవ సర్వేషాం. తదేతస్మద్భ్య కథం
పుత్ర చతుష్టయోత్పత్తి రభూదితి విస్మయనశా దేవం
స్మృచ్ఛామః. తస్మాత్తేషాం జననాది కథావృత్తం శ్రోతా
నందకరం సంతాపయన్ భోః॥

వశిష్ఠః - “తత్సత్యమేవ భవదీయోక్తిః. సర్వం
కాలాధీనమేవ కిల “అతః పురుషరూపేణ బహిఃకాల
స్వరూపతః, స ఏవ భగవా నస్తీ” త్యుక్తి విజ్ఞానవతాం
యుష్మాకం కిము వక్తవ్యం? తథాపి ప్రశ్నానుసరణం
వత్సామః॥ తథాహి ఇత ప్రయోదశవర్షా త్పూర్వమేవ
మన్నిదేశా ద్దశరథః అంగదేశరాజస్య రోమసాదాదేశాత్ -
స్వసుతాంశాంతా దేవీం తద్భర్తార మృశ్యశృంగఖ్యజామూత
రం చానీయ అశ్వమేధకృత్వసంతరం తత్సంప్రాప్తిరూప
పుత్రీకామేష్టి మయాజయత్॥ తస్మిన్వజ్ఞే స్యాహవనీయా
దావిర్భూత సాహపత్య పురుషదత్త సాయసప్రాశనమాత్రా
ద్వర్షాదర్వాశేవ త్వేషభార్యాయాః కౌసల్యాయాం శ్రీ
రామచంద్ర ఇతి తృతీయాయాం కైకేయ్యాం భరత ఇతి.
ద్వితీయాయాంతు యమశరూపేణ లక్ష్మణశత్రుహ్నావితచ,
సాక్షా ద్విష్ణోశ్చ తస్మాయుధ విష్ణ్వంశరూపా శ్చక్రార్కః
పుత్రాః సంప్రాప్తాః- తత్సంప్రాప్తేషాం లీలాదికం యుష్మా
దికముపి శ్రవణపథ మాసీదితి మన్యామహే- కింతు? యుష్మ
త్ప్రశ్నకారణ మద్యాపి నావిదిత మస్మాకం. తదేవాదా
నక్తవ్యం॥

శతానందః :- ఏతద్వృత్తమపి విదితప్రాయమేవా
 ఒస్మాకమపి॥ కీంతు భవదుక్త్యా శ్రీరామస్తు ద్వాదశవార్షిక
 ఇత్యేవ సిద్ధ్యతి॥ మారీచేనాపి రావణంప్రతి స్వీకుపరాజ
 యోక్తి సదృశ్య- బాణో ద్వాదశవార్షిక ఇత్యుక్త మిత్థపి
 శుశ్రుమః॥ తథాచేత్ - విశ్వామిత్రంప్రతి శ్రీమద్దశభః
 శ్లో॥ ఊనపోడశవర్షోమే రామో రాజపల్లవనః । స యుద్ధ
 యోగ్యతా మన్య పశ్యామి సహరాత్మసై॥ ఇత్యుక్తవా
 సుత్థపిచ శుశ్రుమః- అస్య ఊనపోడశవర్ష శబ్దార్థేదవార్షిక
 మేవ భవంతం పృచ్ఛామః॥

వక్త్రః :- ఉచ్యతే- “ఇంగితజ్ఞాహి శోసలాః” ఇత్యుక్త
 త్యా- అత్యంత ఊనశబ్దః ద్వివారం వక్త్రవ్యం- తేన రిదర్శం
 విస్మయం భవతి- కథమితిచేత్ - సభమస్య ఊనశబ్దవ్య
 చత్వారి ఇత్యర్థః “నైకుంటిగోక్త్యా”-ద్వివీయస్య ఊనమి
 త్యేవార్థః- తథాచ ద్వాదశవార్షిక ఏనేతి వ్యజ్యతే॥
 చైత్రేశుక్త వచ్యాం మధ్యాహ్న శ్రీరామచంద్రస్యావ
 తారణి- దశమ్యాం మధ్యాహ్న ఏవ లక్ష్మణస్మితిచ-
 విదితమేవ ఖలు-

శతానందః :- తథాచే ద్వాదశవార్షికః ఇత్యుక్త రే
 వాలం కిమర్థ మేతద్దూరతోఒవసర్పణం ।

వక్త్రః :- విదితమేవ ఖలు- భవాద్యకానాం రాజ
 గుణవర్ణానాం రిదర్శ పరిచయనాం తదేతత్॥ రాజన్యా
 సోడశేవర్షే కాసుకాగ్రాన ధాగణసంకీర్తనః ॥ యితేతి॥

తథా శాస్త్రవిర్జితత్వాత్ - తథా కిం స్వారస్యమితి చేత్
ఉచ్యతే - విశ్వామిత్రో యాచనాఽపి కేవల యజ్ఞవిఘ్నకర
రాక్షస విజయత్వాచ్చ - శ్రీరామస్యతత్కౌతుకాయుధధార
ణస్యాపి వర్షచతుష్టయం న్యూనమి త్యభిప్రాయేణ తద్దా
ఉక్తం దశరథేన॥

శతానందః :- తథాచేత్॥ రాక్షసవధార్థం గంత
వ్యస్య శ్రీరామచంద్రస్య కేవల శౌర్య ప్రస్తావనావసరే
రామో రాజీవలోచన ఇతి కేవలావయవ శృంగారవర్ణనే
కిం ప్రయోజనం భవతీతి పృచ్ఛతే.

పశ్చిమః :- నమ్యగేహో కం తత్కావీ-ఇంగితాత్ కేవల
ధ్వస్యర్థ ఏవ ప్రాధాన్యత్వాత్॥ అన్యార్థ స్వయం. రాక్ష
సా రాగించరాః. శ్రీరామస్తు రాజీవలోచనః - యథా
రాజీవం పద్మం సూర్యాస్తమయసమయే ఏవ ముకుళితం
భవతి - తథాశ్రీరామచంద్రస్య లోచనేపి బాల్యత్వాత్ సూ
ర్యాస్తమయానుపదమేవ ముకుళితం భవతి. అసా నిద్రావ
స్థాం ప్రాప్నోతీత్యర్థః. తాదృశ నిద్రాశీలః కథం న క్రంచ
రాద్యైః యోద్ధుం సమర్థో భవతీతి పూర్వోక్తాభిప్రాయ
దార్పణార్థమేవ తథా ఉక్తం దశరథేన ఇతి.

శతానందః :- తథాచేత్. శ్రీరామస్తు ద్వాదశ
వర్షీకుప్తవే త్యురరీకుర్కాః. తత్కావ్యస్తి కింది త్సంజేహః -
స్మృతిః - సూ! గర్భాష్టమేషు బ్రాహ్మణ ముపనయాత -

గర్భకాదశేషు రాజస్యమితి స్మగ్యతే ఖలు. తస్మా చ్చీ
రామత్కణయో రుపనయనాత్ = యసి కుతో వైవాహిక
ప్రసక్తిరితి । శ్రీరామస్యోపనయనం కస్మిన్నపనయసి కృత
మితి. ఏతస్మిన్దే సర్వవిద్యాపారంగతత్వం కథమితి । తద్వి
ద్యాహీనస్తు స్వతః నర్హత్వాత్. విద్యాహీనస్య కోవా
కన్యాం దాస్యతీత్యేతాది సంజ్ఞాస్మాకం వీద్యతే-తేనాం
సమాధాన ముక్త్యా తద్భావం కరధ్వం.

పశిమః :- అశ్రాపి వక్రస్య మపశిమ్యతే. అవ
ధత్త మద్యచనే. గర్భాప్తమేషు బ్రాహ్మణ ముపనయారం
భిత్వేతి జననాంతర సప్తమేవయసి బ్రాహ్మణస్యోపనాయ
నం తత్తు సామాన్యం. తత్తత్వ అప్తమేషు ఇత్యుక్త
బహువచనవిశేషాత్. తేహాధికానాం బ్రాహ్మణబాలకా
నాం సంచమ మప్త వర్తేపి ఉపనయనం కర్తవ్య మేవే
త్యుక్తం భవతి. సామాన్యం శాస్త్రతో న్యూనం విశేషో
బలవాన్ భవేత్. ఇతి విశేషస్యైవ ప్రామాణ్యాత్. తత్
యథా లిఖిత గర్భకాదశేషు రాజస్యమితి సామాన్య
వచనం. అతీత్యబహువచన సామర్థ్యాత్. గర్భనవమ, గర్భ
దశమ సమయే ధ్యోపనయనం క రన్యిత్య ప్రామాణ్యాత్-
శ్రీరామాదినాంతే విశేషత్వాత్ గర్భనవమ-తథాచ జన
నాంతర మప్తమే వయసి ఉపనయన మథాత్. తతశ్చ

విద్యావిషయే మన్నికటపివ ఏకద్విత్రివార మాత్రోపదేశా
 త్వర్వ విద్యా సారంగతా అభావమ్. ఇత మ్మాత్మాసా
 త్పూర్వమేవ మయా కేహం స్పృతకవ) - ర్హతా మమజ్ఞా
 పూర్వకం దత్తం. కింతు- ఇదానపూర్వక స్పృతకసంస్కార
 పివ శిష్యతే తదనంతరమేవ కన్యా స్వీక్రియతే తన్నిశ్చ
 యార్థమేవ వయ మాగతాః సతతాశ్చర్వకారిణి-సతాప
 తాలం. కారణాంతరమప్యస్తి- కోసలాధీశంప్ర) త్వనేక భూ
 సాలాః మదీయకన్యాం పుత్రార్థం స్వీకరుద్వయతి, అస్మ
 త్కన్యా సగర్వలక్షణసంపన్నా ఇతిచ శబ్దాపయంతి స్వీయ
 జన్తైః- ప్రస్తావనామపి స్వీయమేవ కుర్వం త్యమదినం. తదర్థ
 మేవైకదా- కో॥ అథ రాజా దశరథః కేహం దారక్రియాం
 ప్రతి । చింతయామాస ధగ్ధాత్మా సోపాధ్వాన్ సుఖం
 ధవ॥ తస్య చింతయమాసస్య మంత్రీమధ్యేక్ష మహాయశాః ।
 అభ్యగచ్ఛ స్మహాకేజా విశ్వాఖిత్తో మహామనిః ఇత్యా
 ద్యుక్తా చ విదితం భవతి తదనంతరీయ ప్రరామకృత్యం
 యమా కమపి విదితమేవ ఖలు తత్పరాక్రిమం దృష్టంవ
 యు భిః కిము వక్తవ్యం తత్) వయమపి కేవల రాజ
 మర్యా సంస్కారార్థమేవాగతాః ఇతః పూర్వమేవ నిర్ది
 ష్టం భవద్భిరపి- ఇత్యేత ద్వస్తతత్వం.

కతానందః :- కమధ్యం. వయమపి తథైవమర్యా
 దార్థమేవ ఖలు పృచ్ఛాయః తథాప్యనేకా సుంజేహః తా

ధ్యంశే నిమిషే. బ్రాహ్మణవరవిషయే విద్యాపరితాం
కృత్వా కన్యాదేయా. కుత్రియేతు కేవల శూరత్వపరితా
మాత్రం క్రియశేషవ. తత్రచ వివా ధనుర్భంగం తత్సూ
ర్య శూరత్వ పరితాయాం శ్రీరామస్య పౌరుషత్వ గణనేతు
వృద్ధరాక్షస శ్రీభూత తాటకార్దన మేవఖలు ప్రప్రథమ
కృత్యం. తథాకరణం సుప్రసిద్ధ శూరాణాం విముచితం
శ్రీవత్సాకారణాత్. తాటకార్దన ప్రవీణస్య శ్రీరామస్యైవ
జనకరాజకన్యాం భార్యార్థపరణార్థమేవ ఖలు భవదాగమ
నం. తాదృగ్వర ధనుర్భంగా విషయో యః ప్లా మస్య
విచితం ఖలు కథం కన్యాం చాతవ్యం !

వశిష్ఠః :- అహో విచిత్రంభవాన్ సత్యవాక్. అతపి
వోక్త తాటకార్దన ఇతిభవతా. అర్దనశబద్ధస్య-మూరణేరక్షణేచ
తాత్పర్యమస్తి. తథా తత్ర శ్రీరామః తాటకారక్షణమేవ
కృతవాన్. తథాహి. శ్రీరామబాణపాతనానంతరం సా తాట
కాఽపి - శ్లో॥ తతోఽతిసుందరీ యక్షీ సర్వధరణభూషి
తా, కాపా త్వికాచరాం ప్రాప్తా వపుశ్రాగ స్వయావినా ।
ముక్తారామప్రసాదేన ఇతి తత్వసంగ్రహరామాయణే నా
ర్మికీనైవోక్తత్వాత్. తథా శ్రీరామేణ తాటకాగమాయా
చన మహాబోధ్యధరణవదేవం కృతముక్త్యేవ తాత్పర్యం. తస్మిన్
చ్ఛ్రీరామః భగవాన్ శూరశ్చ

శతానందః :- ఇత్యేత ద్వైతం పూర్వాశ్రమే
క్షత్రియేణ విశ్వామిత్రేణ దత్తమంత్రాగ్రామాపదేశానంతర
మేవ ఖలు. పృన్మత్తం తత్తు కేవల స్వకీయకార్యం శ్రీరా
మస్య భవతి నేతి కించి దత్తాస్తి సందేహః.

పశిష్టః :- నతత్ర ద్వాపరః. సర్వేషాం శూరాణా
మపి తథైవోదయత్వ విధానాత్. తథాపి తాటకోద్ధరణా
నంతరమేవ విశ్వామిత్రోపదేశ ఇతి రామాయణం స్మృత
వ్యం. తతఃపరమేవ విశ్వామిత్ర మంత్రోపదేశ
మితి । శ్లో॥ సహ త్వ రాక్షసా స్సర్వా
స్యజ్ఞాన్మనోరఘునందః, ఋషిభిః పూజితస్తత్ర యథేం
ద్రో విజయీ పురా॥ ఇతి॥ తథాచ॥ సర్వలోక విజయస్య
శ్లో రావణాదృలవత్తరా. ఇక్ష్వుక్త మారీచాది విజయస్య
తేనేంద్ర) సమానస్య శ్రీరామ లక్ష్మణయో
శ్శౌర్య విషయే కిమువ కవ్యం తతఃపరమేవ పశిష్ట విశ్వా
మిత్రంప్రతి జనకరాజాహ్వానం.

శతానందః :- తాదృక్ శూరస్య వినాహ్వానం శ్లో॥
అనాహూతోద్వరం గచ్ఛే దిక్ష్మ్య కరీత్యా. స్వయం క్షత్రి
యస్య మానిజనైస్సహ జనకరాజసదనాగమనం కిమచిరం ?
జనకేనానాహూతం- దశరథామూతంతు తయో. రామ
లక్ష్మణయో ర్నవిచిరం కిం. విశ్వామిత్రః ఆహూత ఏవ
జనకరాజేన.

వశిష్ఠః :- విశ్వామిత్రం పుత్రావహత జనకలిఖత
 శుభలేఖాస్తి మున్నికతు. ఇదం పత్యతాం పునః. తత్ర కిమ
 స్తి తి స్మరవ్య. భవతా శ్రుణ్వతాం పత్యతే. "అశేష
 శిష్యసమేత మాగంతవ్యం ఇత్యస్తే తదేవాలం। పునశ్చ
 బృహత్పువర్ణాత్తురై విశేషతః॥ శూరాహ్వన మేతద్విధ
 యా ప్రలిఖతం పత తే. శ్లో. ఆసురసురభుజంగ వానరాణా
 మథ సర కిన్నర చారణానాం । నమయతి యది గోపి
 చాపమేత న్నమ హితు స్సపరిగ్రహం కరోతు - ఇతి
 దృష్ట్వా గోవాలోకే శూరాగ్రేసరః నాయాతి । కిమర
 మితరాహ్వనం । తచ్చుల్యైవ శ్రీరామస్తాగత్య సర్వ
 లోకవేదనాథం దశవదనభుజానాం కుంరనాఽ సాథారణ
 ధను ద్విత్య స్వయీశూరత్వం సర్వేషాం ప్రకటితవాన్
 శ్రీరామః ఇతః కిముచ్యతే । కిమవక్తవ్యం । ఉచ్యతాం.

శతానందః :- క్షమ్యతాం. దృష్టభూత ఏవేదం.
 వశుమపి తథైవోరరీక్షకృః । తాదృశప్రభావః సాదచారే
 నైవాగమనం కిం మహ్యాదేతి శంక్యతే। వివాహశ్చ వివా
 దశ్చ సమయోలేవ శోభతే। ఇతికిల మహాజనగృహీత
 వాక్యం కామ్రువిద్ధి రుద్ధోష్యతే।

వశిష్ఠః :- తత్తు కేవల రాజమర్యాదా. తదత్ర
 నింద్యతే. గురోస్సకాశాత్. త్వదీయ మాతురుద్ధరణ కార

కార్థంచేతి విదితమేవ ఖలు. ఆస్పదాగమశంకు ధనుర్భంగ
కారణా చ్చీ)రామస్య నీతాం భార్యార్థం దాస్యమీతి.
తద్ధనుఃఖండ పదర్శనా ల్లక్ష్మణాయ స్వసుతా మూర్ఖిణాం
దాస్యమీతిచ॥ సాక్షజ్జవకవాక్య సాలసార్థమేవాగతాః॥
సత్యమేవ జయతి నాస్పృతం. ఏతత్సర్వం కామకార్థమేనేతి
మర్యాదాయాపమితి నేదితవ్యం, తత్రచ నిదాన మిదమేవ॥
న యాచనాయాపమితి త్రికరణశుద్ధ్యా వత్క్యమః॥ కిముత్త
రం దీయతే భవతః॥ రాజా ప్రతీక్షంతే మదీయప్రకాశం
ప్రతి. కిం ప్రత్యుత్తరంద త్తంభవతిభవాన్. ఇతోవిరమ్యతే.

(తచ్ఛ్రుత్వా శతానందాదయః జవకసహితాః పర
స్పరంమథౌ సంభాష్య వశిష్ఠాదీన్ప్రతి పునరిదం వత్సంతి॥)

శతానందః - భద్రంవోస్తు కుంతవ్యా వయం
వృథాశ్రమితాఇతి వశిష్ఠాదిమహర్షిభ్యః సమో మహదభ్యః॥
వయమపి పరస్పర మాలోచ్య- కుశధ్వజాభ్య సోదరయత
నీరధ్వజరాజసహిత మాగచ్ఛామః, శ్రీమద్దశరథరాజావస
ధంప్రతీదాసిమేవ తతోజనశేః పూజితా స్తథాత్వతి వశి
ష్ఠాదయో నిర్గతాశ్చ, తతో ష శ ర థం ప్ర తి సామూర్య

3) శ్రీ సీతారామ కల్యాణవైభవం.

11

ససాదరర్పణనకః శతానందాచార్య శ్చాగతాః దశరథోఽపి
ప్రతి తేమాం దశరథోఽపి పురోహతముఖః జనకస్త్వయ
జనైః అర్ఘ్యాదికం దాసయిత్వా శ్రీమదుభయకొండేశ్వర
స్వయ ముక్తవాన్. ।

ఇతం శ్రీ సీతారామ కల్యాణవైభవే మహర్షి సందే
శాఖ్య గద్య కావ్యే ప్రథమస్కంధే ససూక్తః ॥

అథ ద్వితీయ స్కంధః

దశరథ. — భోభో మహాశయాః । మహర్షి
శేఖరాః । సరాజర్పి జనకమహారాజసమేతాః । సతాంహి
సంగం సకలం ప్రసూతే ॥ సంగ సంతాం కిల భద్రసూచకం
ఇత్యుక్త్యా, భవతాం దర్శనాదేన నయం కృతార్థాః కిం
యాయంకే? కృతార్థయితు చున్యతే
కిమస్తి? తథాచ. కీదృగ్విధయా మా ముద్ధుర్లం భవదీయే
పీతం ॥ అహ మర్హి శ్చేచ్ఛోతుం అజ్ఞాపయంతు భవంతః॥
(ఇతి చిన్నతా స్మరాజ్ఞా — మకానయః తిత్తిమాధానం
వక్త్రం గౌతమం ప్రేరితాః । సతు శ్రీమద్దశరథం ప్రత్యేన
మువాచ.)

గౌతమః - అయిభోః! శ్రీ మద్దశరథసార్వభౌమాః !
 శృణ్వం - 1 అహం గౌతమః, అయం మత్పుత్రః శతా
 నందః, 2 అసౌ నాత్మాన్నతి రితిః, 4 ఏష ఏవ భి
 భ్రద్వాజో భరిద్వాజః, 5 సోయమేవ జనకసార్వభౌమ
 గురువ్యో యాజ్ఞవల్క్యః బ్రహ్మన్సిః, అయం యుష్మచ్ఛిష్య
 తస్మిన్నిహితబంధుః కర్మయోగీ జనక సార్వభౌమ, ఏష
 తస్య సోదరో మశఛ్వజమహారాజాఖ్యస్తత్పుత్రః ॥ నయంతు
 మిథిలాధిప కార్యనిర్వాహకాః - జనకస్య కన్యే సీతోర్మి
 ణాభ్యే భవత్పుత్రరత్నయో శ్రీరామలక్ష్మణయో
 రాభ్యర్థే దాతుమిచ్ఛయా కేనలవరనిచ్ఛయార్థమేన మా
 దృశాన్ముస్మృత్య స్వయ మేవాగతః ॥ యుష్మత్ప్రతాపః
 యథారత్న దీపవైవ మహావాయునాపి నివారితం స
 శక్యతే తద్విధా ॥ తస్మాత్త్వదీయానురూపోత్తరం శుభం
 ప్రతివచనం యుడితి దాతవ్యమితి మదీయ శ్శుభాశయ
 విశేషః ॥ అధోహి కన్యా పరకీయ ఏవేతి, పాత్రానుసారం
 ఫలమితి కిల మహాజన గృహీత వాక్యం ॥

దశరథః - శుభమస్తు, అతివసంతోషః, ప్రత్యుత్తరం
 దాతుంనాహంసమర్థః సర్వథా పరవాచస్మి భవాదృశానాం ।
 అస్మిన్విషయేఽస్మదీయ గురువర్యాః పురోహితాశ్చ - శ్రీ
 మద్వశిష్టాశయ ఏవ సమాధానం చక్రన్తాః ప్రాశస్త్యం ॥

(ఇత్యుక్త్యనంతరం తే గౌతమాదయోఽపి వసిష్ఠాదీనా
మభిముఖ ముపవిశ్య ప్రప్ణం ప్రవృత్తాః.)

గౌతమః :- అయిభోః మహాశయాః నమస్కార
పూర్వకం భవంతం ప్రచ్ఛామః. అస్మదీయ జనకమహారాజ,
దత్త మన్యథాకర్తుం నాంగీక్రియతే || మదీయ ప్రశ్నస్య
దీయతాం భద్రరూపం ప్రత్యుత్తరం । సందేహోక్ యది
ప్రప్ణ మిహేత పృచ్ఛతాం - తదన్యూనగౌరవ మస్మాకం॥

వశిష్ఠః :- శుభమస్తు. సీతారామ కన్యా జనకరాజ
స్యారసీకవ్యైన కిల ? తదైవ ఉర్విశాఖ్యాపి ?

గౌతమః - న - సీరధ్వజ జనకేన యజ్ఞ భూ శోధ
నార్థం మంత్రపూర్వకం స్వర్ణమయలాంగలేన కర్షయితుం
ప్రవృత్తే తస్య పూర్వభవ పుణ్యా తాంప్రతకర్మయోగ
ప్రయోజనరూపం - హల ముఖేన స్వర్ణ పేటికా లభ్యా.
తద్భిత్వా పశ్యత్సు తత్రైవ స్థితా త్రిలోకసుందరీషాఽష్టాదికీ
కన్యాదృష్టా । తాం స్వీకర్తుం ధర్మలోపా దనంగీకుర్వాణే జన
కే ప్యశరీరవాణీ - ఇయం సీతాముఖేన ఉత్పన్నా. తస్మాత్సీ
తారామికా-త్వం-స్వీయపుత్రీన త్పాలయేతి వాగుదీరితా ।
తతో జనకేన పాలితా జానకీ - పాలనార్థే లుక్ ప్రత్యయః.

వశిష్ఠః - తత్తదైవ భవతు - కింతు కేనాపి కారణేన
కేవల భూగర్భాల్లబ్ధ కన్యకా సీతా సా కథంతత్రియకన్యా

భవతు మర్తతీతి సంశయః ॥ అత్ర శ్రీరామ విషయే చాతు
ర్వర్ణ్యంచ లోకేశ్విక్ నేస్వే ధర్మే నియోక్యతీత్యుక్త్యై
సర్వోత్తమ త్మత్రియ సింహస్య శ్రీరామచంద్రస్యతు సా
కథం ద్వితీయా భవతు మర్తతీతిచ పృచ్ఛతే ॥ కి ముచ్యతే
తతః.

శాతమః - సా సీతాపి తథర్హనిష త్మత్రియకవ్యైవ.
కథమితిచేత్ ॥ తేజోధికానామగస్త్యాదీనాం సర్వేషాం ప్రా
దుర్భావోపి తాదృగ్విధ ఏవ ॥ నతావన్నాత్రం. సీతాప్రాదు
ర్భావకాలే సర్వేదేవాశ్చ ఆకాశవాణీచ - శ్లో॥ ఏవమేత
న్నరపతే ధర్మేణ తనయా తవ, పాల్యతాంచ త్వయా
రాజన్ కన్యేయం స్వసుతా యథా ॥ భవం భవతి. ఇతి
శ్రావితా తథాస్త్వితి, తత్రత్యక్తి యః ధర్మశాస్త్రనిర్వ
యకర్తారో నృధాశ్చ తస్య మితి జనకబోధియామాసుః ॥
ఇత్యుతః సా సీతా జనకీ శాతమగోత్రజా, చంద్రనంశజా,
త్మత్రియకవ్యైవ. అత సూర్యవంశజస్య నశిష్ఠగోత్రస్య శ్రీ
రామస్య సర్వధా అర్హావేద్యమిదుధ్య మిత్యభ్యర్థయామః ॥
నాస్యత్ర సంశయలేశః ఇతి.

వశిష్ఠః - తథాపి సాహౌ దశ్యమేధ యజ్ఞఫలరూప
ప్రాజాపత్యపురుషాల్లభ్య కేవల పాయస ప్రాశనా జ్ఞాతా
ఽయోనిజాతస్య యజ్ఞద్రవ్యస్వరూపస్య శ్రీరామచంద్రస్య

భూమిజా కథం సమానరూప భార్యా భవతు మర్తతీతి సంశయః కేషాం చిత్.

గౌతమః - తతః కిం? తదైవ సీతాఽపి యజ్ఞద్రవ్యజాత రూపాఽయోనిజాతైవ ఋత్విక్వామగాన పూర్వకం యజ్ఞార్థం భూశోధనకాలవచ యజ్ఞ ఫలద్రవ్య రూపాఽయోనిజాతైవ కిల. సా సీతా కథం నార్హతి దాశరథేః శ్రీ మన్య?

వశిష్ఠః - భవతు తదైవేత్యురరీకుర్మః సీరధ్వజస్యారసీ పుత్రీ చోర్మిళాపి — శ్రీరామాత్ తథావిధస్య కించిన్నూనవయస్కుస్య లక్ష్మణస్య కథం సా ద్వితీయా భవతు మర్తతీత్యుచ్యతాం - తన్నయజ్యతే ॥

గౌతమః - శ్రుణుస్వం. జానకీలబ్ధవర్ణాంతే సీతాదత్త ఫలప్రాశన మాత్రాదేవ సీరధ్వజస్య ద్వితీయ భార్యా సునయనాచ - తస్య సోదరస్య కుశధ్వజస్య భార్యాపి గర్భం ధృత్వా ప్రసూతవత్సౌ ఊర్మిళా జననానంతరం జనక సోదర భార్యాయాం దశఘటికామూత్ర విశంబనన మాండవీ శ్రుత కీర్తినామక యమశ కన్యకే చ జాతే ఇతి - సర్వేషాం అత్ర త్మానాం విదితమేన - అత ఏవ సీతాదత్తఫలస్య సీతాఫల ప్రసిద్ధిరహి ॥ అత స్తేషా మప్యయోనిజాతత్వ మేవేత్యత్ర శంకాగంధ లేశోపి నా స్తీతి కంఠోక్త్యా వదామః ॥

వశిష్ఠః - శ్లో॥ వివాహశ్చ వివాదశ్చ సమయోరేవ
 శోభతే ఇత్యుక్త్వా - సర్వదేవోత్తమస్య సాక్షాన్మూర్తి
 త్రయ నారాయణాత్మకస్య శ్రీసూర్యవంశీయస్య శ్రీరామస్య
 తాదృగ్గత్కణస్య చ. సకలంకస్య చంద్రవంశీయ తత్త్రికస్య
 సీరధ్వజస్య కన్యకే - కథం తుల్యే భవత ఇతి కేషాంచి దత్తి
 సంశయః.

గౌతమః - వంశో నామ జన్మపరంపరా ఛాత్రపరం
 పరేతి - ద్వివిధా శాస్త్రేషు సుప్రసిద్ధా ॥ తయోః ఉత్పాదక
 పితృ ర్గరియాన్ జ్ఞానదః పితేతి నిర్ణయాత్ ॥ తథా హి వర
 పక్షీయ దరధస్తు జన్మనా సూర్యాత్ ద్విషష్టితమః ఉత్పా
 దక పురుష ఇతి న తత్ర ద్వాపరః ॥ సీరధ్వజస్తు-శిష్య పారం
 పర్యా తూన్యశిష్యస్య యాజ్ఞవల్క్యవైవ శిష్యేషు
 తృతీయః పురుష ఏవ - కుతోఽనర్హః ? సీతా సాక్షాల్లక్ష్మీ
 దేవ్యైవ కిల ?

వశిష్ఠః - న తావన్నాత్రేణ పితృత్వ-కలగూత్రేణా
 లం త్మత్రియాణాం పౌరుష ప్రధానత్వాత్ ॥ పూర్వం
 పంక్తిరధః దేవర్షి ప్రార్థన యాకాశే నక్షత్రమండలపథం
 గత్వా తత్రస్థ కోహిణీ శకట భేదనం కృత్వా శనిగ్రహరాజ
 మపి నిర్జిత్య సర్వేషాం ద్వాదశవర్ష తామబాధామపి నివా
 రితవాన్, తాదృగ్రాజురే ర్దశరథస్య యుష్మదీయ సీరధ్వజస్య
 చ కథం సమానత్వ మురదీక్రియతే భవద్భిః ॥

గౌతమః :- ఇతోనేకకోటి విక్రమప్రదర్శన మపి
మిథ్యాప్రాపంచిక విషయికమేవ ఖలు. తత్తు న సర్వలోక
విజయిత్వం మోక్షసామ్రాజ్యతుల్యం. తథా జనకస్యతు॥ శ్రు॥
జనకోఽహ వై దేహః ॥ శ్రు॥ అభయంవై జనకప్రాప్తోసి ॥
ఇత్యాది బృహదారణ్యకోపనిషదాద్యుక్త్యాచ॥ స్మృతిష్వపి ॥
శ్లో॥ కర్మణైవహి సంసిద్ధిమాస్థితా జనకాదయ ఇతి॥ సాక్షా
ద్భగవదుక్త్యాచ । శాశ్వత బ్రహ్మజ్ఞాన శూరస్య సర్వ
లోకాక్రమితస్య సమానత్వం కథం దశరథస్యేత్యుక్తే కిం
సమాధానముచ్యతే భవద్భిః? తథాపి - కన్యా పితృత్వ మతి
శూరత్వాద్భూహుథా అభ్యర్థయ తే భవంతం - సీరధ్వజో జన
కోఽపి -

వశిష్ఠః :- తథా న వక్తవ్యం - జనకసామాన్యవచన
త్వాత్ సీరధ్వజ జనకవశీయానా మపి తద్వచనేషు భాగ
స్వామిత్వ మస్తి. అస్మత్పతే - శ్రీ మద్దశరథస్య స్వీయ
కత్తన విషయేషి॥ శ్రు॥ అష్టాచకా సవద్వారా దేవానాం
పూరయోధ్యా । తస్మాగ్ంహిరణ్మయఃకోశఃస్వర్గేలోకేజ్యోతి
షావృతః॥ యోవై తాంబ్రహ్మణోవేద అమృతేనాఽవృతాం
పురీం తస్యై బ్రహ్మచ బ్రహ్మచ ఆయుః కీర్తిం ప్రజాందదుః
॥ త్యాదినాచ॥ శ్రీరామచంద్రస్య నామరూప తదీయా

చరణ విధాన సర్వస్వమపి పంచోపనిషత్సు ప్రతిపాదితం
 దృశ్యతే । తత్ర దశరథ ప్రస్తావనాప్యస్తి-పునశ్చ-అంతతః
 శ్రీరామ శబ్దార్థ విచారణే వ్యాకరణ శాస్త్రానుసారేణ
 రము కీడాయామిత్యస్మాద్ధాతోః ఘట్ - కృతే రామః
 ఇతి భవతి - తథా చాయమర్థః - స్వీయానందేన సదా
 రమతీ త్యుక్తం భవతి॥ యద్వా రమతే స్వేచ్ఛయా వా
 రామః । యద్వా రమయతి స్వాశ్రితాన్క-ల్యాణ గుణైరితి
 వా రామః అథవా - శు॥ ఆద్యోరాతత్పదార్థస్యాన్య స్థకార
 స్త్వంపదార్థవాన్ తయోస్సంగమ మసీత్యేవం తత్పదవిదూః
 ఇత్యాది పరశ్శతశ్రితి స్మృతిపురాణేతి హాసాదిషు సుప్ర
 సిద్ధతయా దశరథ ప్రస్తావనా వ్యవభాసతే కిల.

గౌతమః - ఏతాద్వగ్వచనాన్యపాదాయ । రామ
 వాక్య శ్రవణమాత్రాత్ మహాన్ కోలాహలః । యతే
 భవతా॥ తత్రాపిదమేవ సమాధానం॥ యత్ర యత్ర । రామ
 మహిమా స్తి తత్ర తత్రైవ సీతామహిమాప్యస్తీతి భవతా
 మపి విదితమేవేతి నివేదయతే-తథాహి॥ సీతాశబ్దస్యాప్యర్థః
 ఏవం సర్వత్ర ప్రసిద్ధతయా శ్రూయతే ॥ శ్లో॥ సీతాసస్యేనభో
 నద్యాం జావక్యాం లాంగలాభ్యచి ఇత్యాది నైఘంటికోక్త్యా
 యా సీతా సా-సస్యవత్సర్వ జీవోత్పత్తి జీవనహేతు కారణ
 రూపా ఇతి॥ యద్వా - ఆకాశవత్ - సకలచరాచర మూర్త్యా

మూర్తి భూత మూలాధారా నా సీతా ఇతి పునశ్చ మహా-
 నదీజలవ తస్య పాపాపహరి - సర్వవాఙ్మూల హాసా-
 ఇతివా॥ అపిచ, సర్వకర్మసాధనీ - సర్వోషధీనా ఫలప్రదా-
 యినీ - లాంగల గర్తనతస్య సప్తోత్పత్తి కారిణి - అంత-
 తః మోక్షమార్గరూపిణి-ఖలు జనకనందినీ సీతా ? యద్వా ।
 సర్వసారోఽపరిషదాదిషు శ్రు॥ ప్రణవప్రకృతి రూపత్వాత్సా-
 నీతా ప్రకృతి రుచ్యతేతి ॥ స - ఈ - తా - ఇతి త్రివర్ణా-
 త్మికా సాక్షాన్మాయామయీ ధవేత్ ॥ ఇతి చ ప్రకృత్యాబ్జ-
 మయీ స్వాధ్యాయకాలే ప్రసన్నా నా కారరూపిణీ ద్వితీయా-
 భూతలే హలాగ్రే సముత్పన్నా ఈకారరూపిణీ అవ్యక్త-
 రూపా భవతి. శ్రీరామనాన్నిధ్యవశా జ్ఞానదానందకారిణీ -
 తృతీయా తాకారవర్ణాత్మికా జగదుత్పత్తిస్థితి సుహృత్కారిణీ
 సర్వదేవమయీతి ప్రతిపాదితా ॥ పునశ్చ సవితైవ సీతా
 గాయత్రీ సర్వధియః ఏవైవ - సద్విషయే భక్తాన్ ప్రచోద-
 యతి - అపిచ. సృతి సర్వేషాం దుష్ట రాక్షసానా మంతం-
 కరోతీతి సీతా. కర్తరిక్తః. యద్వా - శ్రు॥ శ్రీమన్నంద-
 కటాక్షలబ్ధవిభవ బ్రహ్మాండ గంగాధరా - మిథ్యుక్తార్థ-
 దాయినీ॥ అతఏవోచ్యతే - జానకీ కానకీ లతేతి - సువర్ణలతా
 భూమావేవ ఖలు జాయతే. ఏనాం సీతేతి నామ ఆకాశ-
 వాణ్యా నిర్దిష్టం. శ్రీరామచంద్రస్య తు - శ్లో॥ కేవలం రామం

మహాత్మానం భరతం కైకయీ సుతం, సౌమిత్రిం లక్ష్మణ
మితి శత్రుఘ్న మపరం తథా॥ షష్ఠ్యః పరమప్రీతః నామాని
కురుతే తదా. ఇత్యుక్త్యా వశిష్ఠేన నిర్దిష్టః

విశ్వామిత్రః - తథా న - అతః పూర్వమేవోఽపని
షత్సు - నారాయణాష్టాక్ష రేణ చ - కేవలపంచాక్ష రేణ చ
సార్ధికవృద్ధయం రామః ఇతి శ్రుత్యుక్త మనుస్మత్యైవ
సంస్కారార్థం వశిష్ఠేన అసూదితాః ॥

శాతమః - తథాచేత్. కిం ప్రత్యుత్తరం దత్తం
భవద్భిః ?

వసిష్ఠః - సీతారామా ప్రధానసి ఉపనిషత్ ప్రసిద్ధా
విద్యేవోరగ్రిక్రియతే॥ తథాఽపి పరిశుద్ధః సాక్షాత్పరమాత్మా
శ్రీరామేతి కేవల మిధ్యామాయాప్రకృతీ ఇత్యాదివా సీతా
ఇత్యపి శ్రుతి రుద్ధోషయతి ॥ తథాత్వే సమానత్వం కుత ఇతి
- తేజస్తిమింవత్ ఉచ్చావచత్వం న నివర్తితం.

శాతమః - తత్రాపి న స్యానశౌరవం సీతాయాః
కుత ఇతి చేత్ ॥ సీతా భగవతీ శక్తిః-శక్తిరహితః పరమా
త్మా అశక్త ఏవ కిమపి కర్తుం న సమర్థః అశక్తత్వాత్.

సమర్థ హానిలపితం చేత్ తస్యతు సీతాస్వీకరణానంతర మేవ
 నీరూప నిర్గుణోఽపి శ్రీరామః సగుణస్వరూప పరవ్యూహ
 విభవార్క - ల - ప్త - క్ భవతిఖలు నాస్త్వ
 త్ర సంశయః॥

వశిష్ఠః - కిమేతేన వాగ్దైఖిరీవిలాసేన కిం ప్రయో
 జనం ? సూక్ష్మేషి కయా పరామర్శేన నాత్రాధికం వక్తవ్య
 మనశిష్యతే. శ్లో॥ తుల్యశీలవయోవృత్తాం తుల్యాభిజన
 లక్షణాం సీతాం శ్రీరామభార్యాం స్వీకర్తు మిష్టమేవా
 న్నాకమపి - కింతు ఏత చ్చీరామ చంద్రస్య సర్వవర లక్షణ
 లక్షితస్య - ఆహూయకన్యాం దాతవ్యే కృతేఽమ్యూనశౌర
 వేణ యాతాయాతరీత్యా స్వగృహ మాగతాయ శ్రీరామ
 చంద్రదాయ శుల్కరూపేణ పణీకృత చాపభంజనం కార
 యిత్యాతతః పరం మదీయాం కన్యాం స్వీకురుస్వపతివర్తుం
 కిం గౌరవం జనకరాజస్యతి ?

గౌతమః - తత్తుకృతయుగధర్మరూపమితివిజ్ఞాపయామి
 కుతఞ్చిచేత్ శ్లో॥ గత్వాదానం కృతయుగే శ్రీతాయా

మాగతాయవై ద్వాపరే యాచమానాయ సేనయా దీయ
 తే కతా ఇతి దానవైషయిక శాస్త్రనిరోధాత్ || అన్యశ్చ
 సైన్యే యే తావత్ శ్లో || శుక్లేన యే ప్రయచ్ఛంతి
 స్వసుతాం లోభ మోహితాః పతంతి నరకే ఘోరే ఘ్నంతి
 చా సప్తమం కల మిత్సృక్తత్వాత్ శ్లో || విద్యయా బ్రా
 హ్మణః శ్రేష్ఠః వీర్యేణ ఓత్రియస్సతః వైశ్యస్తు ధాన్యధన
 తః శూద్రస్యైవతు జన్మత || ఇత్సృక్తత్వాచ్చ - వీర్య పరి
 మార్థమేవ తథాకృతవాన్ జనకః | తన్న కేవలశుల్కరూపం ||
 విదిత వేదితవైః భవాదృశ మహర్షిభిరసి ఏవం సంభాష్య
 మాణే మాదృశాః కథం సమాదాస్యామః | భవదుక్త
 శుల్కం కేవల జీవనార్థం ప్రవృత్తీకరణవిషయత్వాత్ ||
 అత్రత్య యథార్థకారణం విజ్ఞాప్యతే || సీరధ్వజ జనకోపి
 తథాకరణం అసురసురసరవరాః సర్వేపి మాంకన్యాం దేహి
 అహమేవ గరీమూన్ ఇత్యాది దృష్టతర రాజన్య కోలా
 ధే కథాయుద్ధాదికంకృత్యాపి అంత
 తస్యప్నే సామోత్పర మేశ్వరాజ్ఞావశా త్తథాశ పథంకృతవాన్
 ఓత్రియాణాం తదుచిత మేవఖలు || అన్యచ్చ ఇత్యేతన్మనసి
 నిధామైన విర్యశుల్కం మమ సుతాం రామచంద్రాయ
 తదైవ లక్ష్మణాయచ దాస్యామితి జనక ప్రేమిత శుభ
 లేఖాందృష్ట్యాపి నిర్దుష్టమితినిశ్చిత్యైవఖలుభవదీయాగ మనం ||

వశిష్ఠః - సత్యం - నాస్యత్ర సంశయ లేశః. భవా
దృశానాం బ్రహ్మర్షి వర్యాణాం రాజర్షి గురు పురోహితా
నాం మహాన్ శ్రమః కల్పితః ఇత్యతః॥ కన్యాం దాతుం జనక
మహారాజః ప్రతిగ్రహీతుం దశరథ చక్రవర్త్యుభయో
రంగ్యకార్షాం॥ ఇత్యేత తస్మై వాగ్దేవభీ మర్యాదాపి
శ్రీ సీతారామ సేవా రూపాత్మక పరబ్రహ్మ విచార విష
యత్వాత్కృతార్థా యూయం వయంచ । తథావయో
స్సుకృత పరిపాకవశా శ్రీసీతారామ సేవా కైంకర్య రూప
సంభాషణం ప్రాప్తం । యథా దేవాలయే వ్యర్చా విగ్ర
హాణాం సీతారామ కల్యాణోత్సవే సంభాష్యంతే స్వకృ
తార్థతాయై తదై వావయోః ప్రచలితం వాగ్దేవభవ
యజ్జమిదం ॥

శ్లో! రామసాక్షాత్పరంబ్రహ్మ । సీతాతజ్జేజ వవహి
తయోరుద్వాహ కృత్యేస్మిన్ వాగ్యజ్ఞం కృత మావయోః ।
(తదై వాస్తు శ్రీరామాయ వరాయ సీతానామ్నీం కన్యాం
వయం దశరథ సహితాః త్రివారం వృణీమహే॥) ఇత్యుక్తే
సర్వేపి తథా స్విత్యుక్త సమయే పుష్పవృష్ట్యాదిక మభూత్ ॥

ఉద్ధృతాదికన్యావరణం

గౌతమాదయః - భద్రంవోస్తు వశిష్టాది మహర్షిభ్యః - అయిభోః సమస్కార పూర్వకం కించి త్సంభాష్య తేహిపునః తదైవోర్మిళాం కన్యామపి లక్ష్మణాయ వరాయ భార్యార్థం స్వీకర్తు మిష్టమేవఖిలు భవతాం ?

వశిష్ఠః :- స - ఉద్ధృతా విషయేతు కించిద్వక్తవ్య మస్తి॥ సా కతి వర్తమానా భవితు మర్హతీత్యేవ వేదితవ్యాం శః, కుత ఇతిచేత్ - ఇతః షడ్వర్ణాత్పూర్వం - షడ్వర్ణికీ జానకీలభా - ఇతి వ్యవహారవశా త్సా షడ్వర్ణికీ ఏవేతిచ జానకీలాభా త్పరమేక వర్ణానంతర మూర్మిళాదయో జాతా ఇత్యుక్తం భవతా. తదాచేదిదానీం సా పంచవర్ణికీ కన్యేతి విజ్ఞాయతే॥ మనుస్మృతౌతు॥ శ్లో॥ షడ్వర్ణ మధ్యే నోద్వాహ్య కన్యావర్ష ద్వయంయతః । సోమోభుంక్తే తతస్తద్వద్ధంధర్వస్తు తథాసలః ॥ ఇత్యుక్తత్వాత్ - జనక సోదరస్య కుశద్వజ మహారాజ కన్యకే యమశేషి తథావిధావేవ కిల - తస్మాత్ ప్రసూచ్యమాః ॥

కథం సాచోర్మిళా శ్రీరామసమానలక్షణార్హా భవిష్య తీతిప్రథమసందేహాః । అన్యచ్ఛ ॥ శ్లో॥ లక్ష్మణాద్భరతో జ్యేష్ఠః ఇత్యుక్త్యా జ్యేష్ఠస్య వివాహాత్పూర్వం అగ్నిణదిగ్విధాన కథం

లక్ష్మణోఽపి కన్యాం నృత్యేషిషు - ద్వితీయ సందేహశ్చ ॥
తస్య సమాధానం వక్ష్యమ్యం ॥

శాత్రుః - యథాభవద్యయోక్తి స్తత్రైవ వ్యవహర
విషయే. సీతా యద్వాదికీ - సీతాస్వసూర్ రూర్మిభా మాం
డవీ, శుక్రకీర్తి నామి పథవనర్థియ కన్యకాత్వమితీ ధృత్య
మానేషి । పరమార్థతః ప్రత్యక్షతత్వం, సీతాయాః ద్వాదశ
వార్షికత్వం తామాయసి కిం చిత్తూర్ ద్వాదశ వార్షికత్వమేవ
ఖలు - సాక్షాత్ దైవకటాక్ష సాత్ తత్కృషుమితీచేత్ -
ఉచ్యతే । ధృష్టమేవఖలు భారద్వాజ రామాక్షతః ॥ శ్లో॥
ఏకదా జానకీ స్వనూత్రిత్యప్తా ఫలన తత్పరా । ఆత్మినిం
తదాసర్వా జానకీ సమతాం తాః ॥ ఇత్యేతత్సర్వం, సీతా
మాహాత్మ్యరూప విశేషణ మేవేతి భావ మేవ సత్యం -
ఊర్మిభాదయశ్చాపి ఆయోని - పరభవా ఏవేతి పూర్వమేవో
క్తం - తానా మూవిర్భావకాలే ప్యాకాశవాః ॥ శ్లో॥
ఊర్మిభా శేషశ క్తిర్ని జనకస్యారసీభవేత్ । శక్తిస్తు పాంచ
జన్యస్య మాండవీతి ప్రకీర్తితా శుక్రకీర్తిస్తు చక్రిస్య శక్తి
రేవ న సంశయః ॥ ఇత్యుద్ధోపితవలీ - పుష్పవర్షాదికమప్య
భూదితి సువిదిత మేవాత్ర త్యాగాం ॥ అస్మాక మపి చ సన్నిహి
తైః ప్రత్యక్షీకృత్యాం - ఇదమేవ ప్రధమసందేహ సమా
ధానం । అతస్సర్వే జానకీ సమానా ఏవ ॥

వసిష్ఠః - అహోమాహాత్మ్యం మహాభాగ్యం

తచ్ఛ్రుత్వా గౌతమః ఉవాచ - తతః కిం ? శ్రీ
జనకరాజస్య సోదరస్య కుశధ్వజ మహారాజస్య తు యమశే
పుత్రికే శ్రీ భరత శత్రుఘ్నార్థం స్వీకుర స్వమితి ప్రార్థయామి.

వసిష్ఠః - తథాచేత్ - వయం శ్రీమద్దశరథరాజా
నుమతేన - లక్ష్మణాయ చోర్మిళాం । భరతశత్రుఘ్నభ్యాం
మాండవీ శ్రుతకీర్త్యాభ్యే కన్యకేసి - భార్యార్థం వృణీమహే
తదస్మాకం బహుహితం కుత ఇతి చేత్ - దృష్టమేన సోమా
ముమా సంహితాయాం ॥ శ్లో ॥ చక్రపాణి రభూద్రామ
శ్చేందిరా ధరణీసుతా । అనంతో లక్ష్మణస్సాక్షాద్భరత
శృంఖ ఏవ హి । శత్రుఘ్న శ్చక్రరాటోఽసి సర్వం విష్ణు
మయం హి తత్ ॥ ఇత్యుక్తత్వాత్ ॥ సర్వేతుల్య శీలవయో
వృత్తత్వాది లక్షణ లక్షితత్వాచ్చ ॥

గౌతమః - అహో విచిత్రం ఇత్యేతథా సర్వానుకూల
దైవసంయోగేన తు సర్వబ్రహ్మాండ క్షేమకరం. తథాఽపి -
కేవలప్రాపంచిక రాజగౌరవమనుస్మత్యాహ్వానసంఘూషమం
త్రివర్యాద్యై రాహూతాశ్చ - శ్రీమద్దశరథ మహారాజపుర
స్సరం మహర్షయః శ్రీ జనకరాజ మహాసాధమాగత్వ శ్రీ
రామ లక్ష్మణ భరత శత్రుఘ్నార్థం జనకస్య చ తతోదర
కుశధ్వజ మహారాజ పుత్రికే చ సీతోర్మిళా మాండవీ శ్రుత
కీర్తికన్యకానాం వృణీధ్వం ॥

వసిష్టాదయః;- తథాస్తు ఇత్యుక్తాః ॥ తదనంతరం
దశరథేనచ సోదర జనక రాజ సమహర్షి సపురోహితః చ యవ
తాంబూల పుష్పమాల్యాద్యర్పణేనసంపూజయామాస తేచ
గతే - అహ్వనసంఘా ఆగతాః ఆర్హణ సహిత పూజాం
కుర్వన్ ప్రార్థి తాశ్చ తై స్సహస్వర్షి గణసమేత స్సస్త్రికో దశ
రథః - శ్రీమజ్జనక రాజావసథం మంగళవాద్య పుస్తకం
కన్యావరణకృత ధీ రగాత్ ॥ జనకేన పూజితాస్సంతః
జనకం ప్రతి ॥

విశ్వామిత్రః :- అచింత్యాన్యప్రమేయాని కులాని
నరపుంగవ - ఇత్యుక్తాణాం విదేహీనాం నైషాం తుల్యోస్తి
కశ్చన్ ॥ శ్లో॥ భ్రాతా యవీయాన్ ధర్మజ్ఞ ఏష రాజా కుశ
ధ్వజః । అస్య ధర్మాత్మనోరాజన్ రూపేణా ప్రతిమం భువి ॥
సుతాద్వయం నర శ్రేష్ఠ పత్న్యర్థం వరయామహే । భర
తస్య కుమారస్య శత్రుఘ్నస్య చ ధీమతః ॥

ఇత్యుక్తే జనకః :- శ్లో॥ ఏవం భవతు భద్రం తే
కుశధ్వజ సుతే ఇమే । పత్న్యో భజేతాం నహితే శత్రుఘ్న
భరతా వుభా ।

ఏకాహ్న రాజ పుత్రీణాం చతస్మాణాం మహామునే ।
 పాణిన్ గృహ్లాంతు చత్వాన్ రాజపుత్రా మహాబలాః ॥
 మఘాహ్యవ్య మహాబాహూ తృతీయే దినసేతథా ।
 శల్లన్యా ముత్తరే బ్రహ్మన్ తస్మిన్వైవాహికం కురు ॥
 ఇన్ద్రకృవాన్ -
 తేఽపి తథా స్త్వి త్యుక్తాః ॥

(తత స్తే పూజితాః)

త మాపృష్ట్యా నరపతిం రాజా దశరథ స్తదా ।
 మునీంద్రాంశ్చ పురస్కృత్య . ॥
 ప్రభాతే కాల్య ముత్థాయ చక్రే గోదాన ముత్తమం ।
 దదౌ గోదాన ముద్దిశ్య పుత్రాణాం పుత్రవత్సలః ॥
 ఇతి॥ (తతః ప్రచలతి కల్యాణం ॥)
 శ్లో॥ కృష్ణాంతరతు దుర్ధాక్షే తేర్షిః పుత్తినే ।
 కృష్ణలంకే చిత్రకూటే సాతౌ చీచ్ఛిరామసన్నిధౌ ॥
 ములుకుట్నోపనామేన నారసింహావధానినా,
 ఉత్తరేకాంశ పూర్ణార్ధం బ్రహ్మాంక్ష విధానతః ॥
 సతానాంచ రామాది శుభకల్యాణ నిశ్చయం ।
 ఖండకావ్యం విరచితం ముక్తయే నతు భుక్తయే ॥

శ్రీ సీతారామ కల్యాణవైభవః

35

నమో వాఙ్మనసాతీత మహిమ్నో భవనూపితే ।

త్రిగుణాష్టగుణానంత గుణనిర్గుణ మూర్తయే ॥

హరిః ఓం తత్సత్

సర్వం సాంగ సపరివార చిచ్ఛయ శ్రీరామచంద్రార్పణస్తు.

ఇతి శం ॥ ౩౩ ॥

శ్రీ సీతారామ జననాది కల్యాణాంత కథాసంగ్రహే ఇత్థం

మహర్షి సందేశాఖ్య ఖండకావ్యే ద్వితీయ స్కంధే

సమస్తాః ॥

మంగళం మహత్

శ్రీరామ శ్మశణం మమ

శ్రీ సీతారామ జననాది కల్యాణాంత కథాసంగ్రహే

అథ శ్రీ సీతారామ కల్యాణవైభవాఖ్య

త్వతీయ స్కంధః

కల్యాణరూపిణౌ సాక్షాత్కౌ-సల్య ఫలదాయినౌ,

సద్యః ప్రసన్న సులభౌ నమస్సీతా రఘూర్వహౌ ॥ 1

ఉవ్భవస్థితిసంహార కారణీం క్లేశహరిణౌ,

ర్వశ్రేయస్కురీం సీతాం సతోఽహం రామవల్లభాం ॥ 2

కల్యాణవిచారే కాల్పే జనకోఽతిముదాస్వితః,
మహర్షి పరివారైశ్చ గత్వా కల్యాణనూదిరం || 3

సభాత్మకస్త జనక స్సప్తీక స్సబాంధవః,
సీతాది విరకన్యానాం శౌచీపూజా ద్యకారయత్ || 4

స్వమాహాత్మ్యం ప్రకటిశుం జానకీ త్వస్యస్థితాః,
శ్వశూ) శ్వశూ) సేవామై న్యయోజయ దమానుషాః || 5

సేవానా స్సనుయోమచేతి మనా నిశ్చిత్త్య దేవాధిప,
స్వస్వైరావణ ముక్తా మహామానసః,
గంధర్వాప్సరసో మృచంగ సహితాః దివ్యాస్తథా రుచుశీర్
కల్పద్రూ)నక కామధేనుసహితం చింతానుసత్వరః || 6

ముహూర్తదివసే రాజా సపుత్రో రఘునాదవః,
కల్యాణమృచపం ప్రాతః ప్రాగ్ధా)మోత్సవేన సః || 7

రామం రాజపథే విచిత్రవిభవై రైరావణేభ్యాగతే,
తం లాజై స్సమవాకిరన్ పథి వయో వృద్ధాశ్చ పౌరాంగనాః

అన్యాః కాంచన పుష్పవృష్టిభి రథో ముక్తాఫలై రుత్తమైః
కర్పూరైరథ కాంచనాంజలిగతైః శ్మశ్మశ్చ కస్తూరిజైః 8

ఇత్వాంకు ప్రభృతిః పరిపక్వః సృష్టి-స్థితి-ప్రతిపాపలీ
చోత్కృష్టా బిరుదావళీ శ్చైత్యిష్టుం శృణ్వన్ రఘూణాం

పతిః, కల్పానోఽశ్చ చింతామణిచాగ్రితః,
కృత్వా తద్భవనం విశేష మథిలాక్షణస్య తన్మంగళం ॥ 9

శతానంద స్తనాత్మ్య ప్రాశస్త్యమ్య సృష్టే ససహ,
అనయామాస ధర్మజ్ఞో రామం సభ్రాత్మకం తదా ॥ 10

రత్నస్తంబ సువిస్తారే సువితానే సుతోరణే,
వేదవిద్భిః సుసంబాధే శ్రావ్యైః స్వర్ణభూషితైః ॥ 11

సువాసినిభిః సరితో నిమ్మక, రాన్పతే,
సమభినిరోమైర్గతనృతసమాచృతే ॥ 12

స్వర్ణ రత్నాంచితే పీఠే రామాదీ నివేషితాః,
త్రిమూర్తయో దేవతాశ్చ ద్విజవేషధరా స్తదా ॥ 13

సమంగల్యో దేవనార్య స్థితాః కల్పాణమంసాశ్చ,
శతో వివాహకృత్యంశు సస్థిషాద్యా నివర్తితాః ॥ 14

సభార్యో జనక ప్రాయా ద్రామం చాచార్యచనం,
సాదా ప్రత్యుశ్య విధివత్తదపో మూర్ధ్నై ధారయత్ ॥ 15

మధుపర్కాదికం దత్వా తిరస్కరణి మంతరా,
తదైవ లక్ష్మణాదీంశ్చ పూజితశ్చ ససోదరః ॥ 16

సీతా మానీయ శోభాఘ్నం సోదరీగణసంయుతాం,
సధాన్యా వేగుశా లేభ్యః సరాభిముఖ మాశ్రితాః ॥ 17

వశిష్ఠస్తు సభామధ్యే వరప్రవర ఆహుతై,
కల్యాణం సర్వలోకానామభూర్లోద్విష్టసంనాం ॥ 18

వాశిష్ఠ మైత్రావరుణ కాండిన్యేతి త్రయార్ష కే,
వివస్వాన్మనురిత్వాకు కకుష్ఠో రిఘురిత్యమీ ॥ 19

పంచవంశ విశేషైశ్చ యుక్తే వంశే వివస్వతః,
చతుర్వేదాధ్యాయినశ్చ శుక్లే కూఢ్యందినే స్వకే ॥ 20

నాభాగన్మపతే ర్నప్తే చాజశాత్రాయ విష్ణవే ।
శ్రీమద్దాశరథే సాత్తో చ్చీరామాయ వరాయతై ॥ 21

ఇత్యుక్తేతు శతానంద ఆహ మైధిలపక్షతః
శుభం భవతు సర్వేషాం గోబ్రహ్మణ దివోకసాం ॥ 22

అంగీరసశ్చ చాయాస్య గౌతమేతి త్రయార్ష కే,
హిమాంశుశ్చ విదేహశ్చ దేవరాతో మర్కండిః ॥ 23

శ్రీసీతారామ కల్యాణప్రార్థనః

శ్రీ

పంచవంశవిశేషైశ్చ యుక్తైవ చంద్రవంశగే,
యబుర్వేదాధ్యాయితశ్చ శుక్లే మాధ్యందినే స్వకే ॥ 24

స్వర్ణరోమస్య నప్తీః హి హ్రస్వరోమస్య పౌత్రికాం,
ఎ య లక్ష్మీరూపిణీం ॥ 25

సీతానామ్నోరప్రదాస్యంతి లోకకల్యాణహేతవే,
శశ్యుక్త్యా చేతరివధ కన్యాప్రవరపూర్వకం ॥ 26

తథా త్రివారం కంరోక్త్యా పునఃపున రథాబ్రువన్,
ఇత్యుక్తే సర్వలోకేశా స్తథా స్త్వితి ప్రవోచిరే ॥ 27

తతస్సీతాం క ర ధృత్వా నాక్షతోదకపూర్వకం,
రామాయ ప్రదదౌ రాజా కన్యాదాన విధానతః ॥ 28

ముమోద జనకో లక్ష్మీం క్షీరాబ్ధిరిన విష్ణవే,
తదైవ లక్ష్మణస్యాపి హ్యుర్నితాం ప్రదదౌ నృపః ॥ 29

* తథోర్మిళాంచ మాండవ్యాం శుతకీర్తించ దాపయన్,
పాణం గృహ్ణీష్వ మద్యేతి వరానుద్దిశ్య ప్రోక్తవాన్॥ 41

* 41 శ్లోక వాఖ్యా - తథాత్మోక్త శ్రీరామా
దీనాం నామార్థ భావనిరూపణం క్రియతే॥ తథాహి॥ తత్ర
1 రామోనామ - “ శు॥ రమంతే యోగినోనంతే ”
ఇత్యాది శుత్యా సాక్షాత్పరమాత్మేతి 2 తస్యభార్యాపి
సీతానామ “ శు॥ స-ఇ-తా-సీతా ” ఇత్యాది శుత్యా
పరమాత్మన సాన్నిజ్ఞానక్రియాత్మక గుణత్రయ మూలశక్తి
రూపా యేత్యర్థః తథాహి॥ సాచ యచ్చాజ్ఞాన క్రియా శక్తి
రూపాత్రిగుణాత్మైవ - అత స్తస్యాః సోదరిత్రయ రూప
1 ఊర్మిళా 2 మాండవీ 3 శుతకీర్తి నామికాఅపి తత్త్వ
రూపానురూపిణ్యైవ - కింతు - సీరూప నిర్గుణోపి శ్రీరా
మః సీతాసాన్నిధ్యవశా న్మాయయా సగుణసరూప ఇవ
భాతీత్యర్థః॥

3 అథ లక్ష్మణోనామ మాయామయ పరమాత్మన
శ్రీరామస్య సగుణ సరూప భక్తిరూప సర్వలక్షణ లక్షిత
శేషిత్వ శేష రూప పరమాత్మేవేత్యర్థః 4, తస్య
భార్యా ఊర్మిళానామ - ఊర్మయ స్తరంగాః - తథాచ -
భక్తినాగర తరంగరూప సాగరమేవ శక్తి రూపాత్మికా
సగుణ సరూప విద్యాభక్తిరేవ ఇచ్ఛాశక్తిరూపా ఇత్యర్థః ॥

5 భరతో నామ సాక్షాన్నిర్గుణ సీమాప పరమా
త్మన శ్రీరామం స్వాత్మరూప విజ్ఞానభరణాద్భరత - ఇత్యే
వాత్మజ్ఞానీత్యర్థః॥ 6 తస్య భార్యా మాండవీ నామ మండం
(మంగం) సూక్ష్మం వహతీతి హంపి త్యుక్తత్వాత్ ॥
సగుణ సమాప ఇన భారతమపి శ్రీరామస్య సూక్ష్మాత్మాన
స్సచ్చిదానందరూప నిద్యాభానం వహతీతి ॥ కేవల జ్ఞాన
శక్తిరిత్యర్థః ॥

7 శత్రుఘ్నో నామ-ప్రథమతః దేహసంబంధత్వేన
లక్ష్మణ సరూప సగుణాత్మక భక్తియోగీ - తతః భరత
సాంగ త్వేన నిర్గుణ పరమాత్మ స్వరూపవేత్తా జ్ఞానయోగీ
ఇతి తేన కామాది శత్రూన్ ఘ్నంతీతి శత్రుఘ్న
ఇత్యర్థః ॥

8. తస్య భార్యా శ్రుత కర్తృత్వా మవేదాంతేషు విశ్రుత
మార్గానుసారి ప్రవృత్తానుభవరూప కీర్తిరూపా శత్రుఘ్న
విజ్ఞానక్రియాశక్తిరూపిణ్యే వేత్తవ్యధః || ఇత్యనేక పురూషా
త్మక స్వస్వమప శ్రీరామ ఏవేతి || స్త్రీరూపాత్మిక స్వస్వ
మప సీతాదేవ్యైవేత్తవ్యధః ||

9. - - - - - క్రమశః శ్రీరామ భరత లక్ష్మణ శత్రు
ఘ్న యిత వక్తవ్యేపి - సర్వేపి శ్రీరామ లక్ష్మణ భరత
శత్రుఘ్న ఇత్యేన ప్రధాన్తి తత్కారణం - - - - -

10. పరమాత్మనః మాయామయ సగుణ సరూప
వైభవరూపా భక్తిరూప మరుక్మజ్యేన సీతా నిర్గుణ సచ్చి
దానంద పరమాత్మాత్మయ భావానుభవం భవతీతి తత్వైవ
కర్తవ్య మితిచ - శ్రీ లక్ష్మీనిశిష్టావైత మతానుసారి
మిత్యేన వేదితవ్యం || ఏతేన
1) శ్రీరామ 2 భరత 3 లక్ష్మణ 4 శత్రుఘ్న నామక
ఓంకార 2 తస్మాదయవభూతి 3 అకార ఉకార మకార
ఇతి తత్పత్నయః 1 సీతా 2 మాండవీ 3 ఊర్మిళ
శ్రుతకీర్త్యాదయశ్చాపి - 1 జ్ఞాన 2 యోగ 3 చర్యా
యాపాదరూపా ఏవేతి విజ్ఞాయతేతి ద్యోత్యతే ||

జనకస్య వచశ్శ్రుత్వా పాణీన్పాణిభి రస్పృశత్,
చత్వారస్తే చతస్మాకాం వశిష్ఠస్య మతేస్థితాః ॥ 42

నిస్సాణ మర్దల రసాల గభీరభేరి,
శంఖార తాళ రివ కాహహ నాదజాలైః |
పూర్ణం బభూవ ధరణీగగనాంత రాశం,
పాణిగ్రహే రఘుపతేజిన కాత్మజాయాః ॥ 43

తత్సప్తాచ్ పదమాదరాత్ప్రచలితాః ప్రామాణ్యమగ్నేఃపుంః
కృత్వా శ్శానమహోప్య స్వస్య బ్రహ్మస్థితాః
చత్వారశ్చ వధూనకౌ మునివరస్యాక్షావశా దగ్నిషా
ఽజైర్హౌమ మధాచరక్ శ్రుతిహితం భస్మం ధృతా
మస్తకే ॥ 44

ముద్రానామసమేత రమ్యవిలస ద్రిత్యాంగుళీయౌ
తయో, ద్దంపత్యో స్సుమగందమాల్య మఖిలా నశ్యోన్య
కంఠేర్వయక్, సానందం మిథిలేశ్వరో చశరధశ్చోభా సగం

ఏతేన శ్రీరామదయః | 1 శంఖరూపమాత్మా 2 తన్మా
యామయ కూటస్థపరబ్రహ్మ 3 ఈశ్వర 4 పంచణ్యగర్భా
త్మకా ఇతి - తత్త చ్చక్రియుతా ఇతి చ - సమ్యగుక్తం
భవతీతి శం ||

అతశ్చ శ్రీ రామాయణం నామ నేదవేదాంత
బోధక మిత్యురీకియతే ॥

ధాతుతౌ. సర్వేభ్యో దదతు స్సశుద్ధ ధవళా కర్పూరయుక్తౌ
నృపౌ॥ 45

సభామధ్యే ప్రతిష్ఠాప్య కామధేన్వాది రాఘవః,
తత్రీస్థానాం కామ్యరూప మర్పితః పారితోషికం॥ 46

జనకో ప్యప్తృషిద్ధీనాం యోగశక్త్యా ప్రకల్పితః,
ద్విసప్తలోకపాసీనా న్నూహన్తాన్ సమపూజయన్॥ 47

దేవదుందుభయోనేదుః పుష్పవన్షో మహా నభూత్,
అథోఽపకార్యాన్ జగ్నుస్తే సభార్యా రఘునందనాః॥ 48

సమాసీన్ రాఘవానాజీజా సంపూజ్య జనక స్తదా,
రథాధికంచ దాసీంశ్చ దదౌ కన్యాధనం బహు॥ 49

రాజా సర్వం ప్రగృహ్యేథ స్వీయావాస ముపాయయా,
తాం రాత్రి ముషితా స్సర్వే బ్రహ్మనంద ముపాగతాః॥ 50

* సుమేధాయై దదౌ రామో ఫలమేకం సమాగతే,
తద్భుక్త్వాతు సుమేధాపి ప్రసూతా వత్సరే సుతం॥ 51

లక్ష్మీనిధీతి తన్నామ జనకః కృతవాక్ స్వయం,
తత్సలస్యచ నామాథ రామాభిధ మధూత్తతః॥ 52

* వ్యాఖ్యా - తత్పూర్వం సుమేధాసునయనార్థం

ఇత్వాను ప్రభృతి ప్రసిద్ధ నృప సత్కీర్తి ప్రీతాపావళీ
చోత్కృష్టా బిరుదావళీ శ్రుతిసుఖం శృణ్వన్ రఘూణాం

పతిః, కల్పానోకహ కామధేనుసహితం చింతామణించాగ్రతః
కృత్వా తద్భవనం వివేశ మిథిలాధీశస్య తన్మంగళం ॥ 9

శతానంద స్తదాగత్య ప్రతుష్టమ్య నృపైస్సహ,
అనయామాస ధర్మజ్ఞో రామం సభ్రాత్మకం తదా ॥ 10

రత్నస్తంబ సువిస్తారే సువితానే సుతోరణే,
వేదవిద్భి స్సుసంబాధే బ్రాహ్మణై స్స్వస్థభూషితైః ॥ 11

సువాసినీభిః పరితో నిమ్మకంఠీభి రావృతే,
భేరీదుందుభినిర్ఘోషైర్గీతనృత్తసమావృతే ॥ 12

స్వర్ణరత్నాంచితే పీఠే రామాదీ నివసేశితాః,
త్రిమూర్తయో దేవతాశ్చ ద్విజవేషధరా స్తదా ॥ 13

సుమంగల్యో దేవనార్య స్థితాః కల్యాణమంటసే,
ఉతో వివాహశ్శత్ర్యంతు నసింహద్యా నివర్తితాః ॥ 14

కృష్ణాక్షగతశ్చైవ రమ్యో చిత్రశ్చ సమే సహ,
స్థితాయ భక్తరక్షోద్ధాం సీతారామాయ మంగలం ॥ 51

ఇతి శ్రీ మద్రామాయణ సారోద్ధారోత్తరకాండాంతిమస్థ
శ్రీ సీతారామ చరణాది కల్యాణాంత కథాచంగ్రహాఖ్య
ఖండికావ్యే శ్రీ సీతారామ కల్యాణవైభవం నామ
తృతీయస్సర్గః సమాప్తః ॥

హరిః ఓం తత్సత్ సాంగసపరివార చిన్మయ శ్రీరామ
చంద్రార్పణమస్త్య మంగళం మహాత్
శ్రీ శ్రీ శ్రీ శ్రీ శ్రీ శ్రీ శ్రీ శ్రీ
సప్త విభక్తి యుత శ్రీరామ స్తుతిః

శ్లో॥ శ్రీరామశ్శణం సమస్తజగతాం రామం వినాకాగతిః
రామేణ ప్రతిహన్యతే కలిమలం
రామాత్ప్రసృపి కాలభీమభుజగో రామస్య సర్వవశేః
రామేభక్తిరఖండితా భవతుమే రామ । త్వమేవా
స్మృతాం॥

హరిః ఓం తత్సత్

ఉపసయతు మంగళం న్నస్సకలజగన్మంగళాలయ శ్రీమాన్
దినకరః సాగోధిత నవనళినదళనిభేక్షణో రామః ।
ఆయుష్యమారోగ్యకరం యశస్యం సాధ్రాత్మికం బుద్ధికరం
సుఖించ, శ్రోతవ్య మేతన్నియమేన సద్భి రాఖ్యాన
మోజస్కర మృద్ధికామైః ॥